

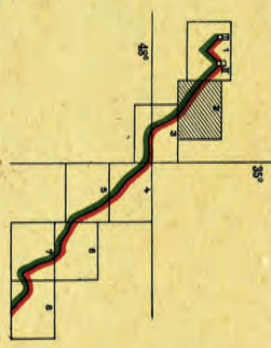
CATASTRUM

ÉVNEGYEDES KATASTRERTÖRTÉNETI FOLYÓIRAT

- Török Enikő: A magyarországi részletes felmérés vezetői 1856–1857-ben
- Reisz T. Csaba: A katasztertörténeti prozopográfia forrásai.
Anyakönyvek, iskolai értesítők, gyászjelentések
- Závoczki Adrienn: Összefüggések egy telekvásárlás és a kataszteri munka között
- Suba János: Az Állami Földmérés szerepe a trianoni határok kijelölésében, kítűzésében
- Schmidt Anikó: Egy kivételes karrier: Antalffy Andor pályafutása
- Varga Norbert: Az államhatár változásával kapcsolatos nemzetközi és magyar jogi eljárások

Tableau d'assemblage

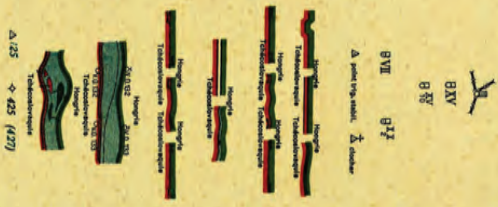

Carte à exact.

V E L K Ý Ž I T N Ý O S T R O V

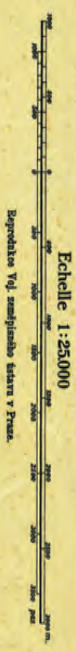
Legende:

- 1. Triplex confinium
- 2. Borne Originale
- 3. Borne Principale
- 4. Borne Originale ou Principale ayant servi à la triangulation
- 5. Points trigonométriques
- 6. Tracé de la frontière d'Etat formé par:
 - a) une limite de culture ou de parcelle
 - b) un bord de route, de flaque ou de ruisseau marqué sur la carte par un seul trait
 - c) la ligne moyenne des routes communes ou la ligne médiane des flaque ou ruisseau, marquée sur la carte par deux traits
 - d) la ligne moyenne des routes ou la ligne médiane des flaque ou ruisseau, marquée sur la carte par un seul trait
- 7. Tracé de la frontière dans la Danube voisine aux pierres V. O.
- 8. Signe conventionnel indiquant le rattachement des îles à l'un ou l'autre Etat
- 9. Cotes numériquement désignées dans le Traités en bleu

La révision a été exécutée par:
celikovsky
M. Jankovics

REMARQUE: Les noms des localités, des flaque et ruisseau spécialement cités dans le Traité de Tronçon sont reproduits en couleur bleue.

■ ■ ■ A FELMÉRÉS HATÁRAI

A dualizmus időszakában az állami költségvetésben a földadó – 1891-ig az arra eső földteher-mentesítési járulékkal együtt, majd azt magába olvasztva – minimális növekedéssel évente kb. 35 millió forintot tett ki. Ez az összeg 1868-ban még a teljes éves állami bevétel 23,81 százaléka volt, 1913-ra már csak 3,46 százaléka, tehát a földadó súlya jelentősen csökkent az állam bevételeiben. Az állandó kataszter (országos kataszteri felmérés) költsége az évi 545 000 forintról – ingadozással – 1,6 millió forintra növekedett az utolsó békeévre (az összes kiadások 0,40 százalékról 0,15 százalékra).

A felmérési szervezet fenntartását az indokolta, hogy annak tevékenysége messze túlmutatott az adó megállapításához szükséges adatok előállításán. Olyan alap(os) felmérést végeztek a mérnökök, hogy munkájuk gyümölcsét sok más gazdasági területen hasznosították, szaktudásukat és szerveztségüket pedig számos fontos állami feladat elvégzéséhez vették igénybe. Így történt ez az ország határainak megállapításakor is. Jelen számunk őket nevesítve (Antalfy Andor és a trianoni határokat kijelölő mérnökök) vagy tevékenységüket bemutatva emlékeztet egykori és mai jelentőségükre.

■ ■ ■ TARTALOM

■ Török Enikő: A magyarországi részletes felmérés vezetői 1856–1857-ben.....	3
■ Reisz T. Csaba: A katasztertörténeti prozopográfia forrásai. Anyakönyvek, iskolai értesítők, gyászjelentések.....	14
■ Závoczkai Adrienn: Összefüggések egy telekvásárlás és a kataszteri munka között	22
■ Suba János: Az Állami Földmérés szerepe a trianoni határok kijelölésében, kitűzésében. A magyar–csehszlovák határszakasz	29
■ Schmidt Anikó: Egy kivételes karrier: Antalfy Andor pályafutása	42
■ Varga Norbert: Az államhatár változásával kapcsolatos nemzetközi és magyar jogi eljárások. Rendezett határ – jó szomszédság	53

CATASTRUM ■ Évnegyedes katasztertörténeti folyóirat ■ IV. évfolyam, 3. szám

A címlapon: Somoskőújfalú, az 1952. évi területcsere-szerződés alapján Magyarországhoz (vissza)került telkek (házsor)

Alapítva: 2013 ■ Megjelenés gyakorisága: negyedévente ■ Alapító: Magyar Nemzeti Levéltár (MNL)

■ Kiadó: Herman Ottó Intézet Nonprofit Kft. (HOI) ■ Címe: 1223 Budapest Park u. 2. (info@agrarlapok.hu)

■ Felelős kiadó: Bárányné Erdei Rita ügyvezető ■ Telefon: (06 1) 362-8100, honlap: www.agrarlapok.hu

Szerkesztőbizottság:

Dr. Mezőszentgyörgyi Dávid, dr. Szinay Attila (Földművelésügyi Minisztérium), dr. Váczy Attila (Nemzeti Kataszter Program Nonprofit Kft.), Varga Felicián (Budapest Főváros Kormányhivatala, Földmérési, Távérzékelési és Földhivatali Főosztály).

Szerkesztőség:

Címe: 1014 Budapest, Bécsi kapu tér 2–4. ■ E-mail: info@catastrum.hu ■ Honlap: www.catastrum.hu

 www.facebook.com/catastrum

Főszerkesztő: Reisz T. Csaba (MNL) ■ Felelős szerkesztő: dr. Török Enikő (MNL) ■ Szerkesztők: dr. Pásztai László (Országos Széchényi Könyvtár), Varga Felicián (BFKH FTFF) ■ Olvasószerkesztő: Reményi József Tamás.

■ Kézirat-előkészítés: Dávid Ildikó

A szerkesztőség kéziratokat nem őriz meg és nem küld vissza.

A nyomdai munkálatokat végezte: HunPress Nyomda – ADU-PRESS Kft. 1139 Budapest, Fáy u. 5.

Előfizetés: a kiadónál ■ Előfizetés egy évre 2800 Ft, számonként 750 Ft.

Támogató: Földművelésügyi Minisztérium, Nemzeti Kataszteri Program

ISSN 2064-5805

SUMMARY

TÖRÖK Enikő: The Leaders of the Detailed Survey in Hungary in 1856–1857

torok.eniko@mnl.gov.hu

The detailed survey in Hungary started in the Sopron tax district in 1856 with almost 500 technical experts from all over the Habsburg Empire, mainly from Czechia. The headcount expanded in 1857 thus it exceeded 500 employees. A director, two vice-directors and 12 inspectors were given the responsibility to the management. The number of the vice-directors rose to three, while the number of the inspectors was 18 in 1857. Most of the engineers managing the survey came from Bohemia, who had had several decades of experience of surveying the different provinces (Moravia, Bohemia, Galicia, Bukovina).

REISZ T. Csaba: The Prosopographic Sources of Cadastral History. Registers, school reports, funeral notices

reisz.t.csaba@mnl.gov.hu

The preparation of the biography and official career history of the people working in the cadastral surveys are supplied materials by several bibliographic and archival sources. A wide range of data regarding the family relations are to be found in the parish, and after 1895 the state registers of births, marriages and deaths, as well as the funeral notices; data of education can be obtained from school registers and reports, as well as the university data bases, available in the University Archives.

ZÁVOCZKI Adrienn: Connections between Plot Sales and Cadastral Work

zavoczki.adrienn@mnl.gov.hu

When the First Hungarian Tin Factory owned by Weiss brothers started to produce bullets and gun powder the venue in Soroksári Road became too small. Since the area at Csepel had been purchased gradually since 1893 the employees of the 9th survey inspectorate had to complete border revisions. Károly Arányi Engineer made these revisions, and they were approved by József Klima Survey Inspector from 1914.

SUBA János: The Role of the National Land Survey in Determining the Borders of the Trianon Treaty. The Hungarian–Czechoslovakian Border

suba.janos@mail.militaria.hu

The designation, mapping, and the preparation of the border documents defined by the Trianon Treaty was completed by the international border defining committees between 1921 and 1925. The countries concerned had to supply the land survey engineers and the cartographers for the work. The Hungarian party assigned the land survey engineers of the National Land Survey (cadastral survey), since only the civil land survey has a separate organisation before 1918.

SCHMIDT Anikó: An Extraordinary Career: Life and Work of Antalffy Andor

schmidt.aniko@mnl.gov.hu

Only a few people have such an illustrious career as ANTALFFY Andor (1862–1944) among the cadastral employees. He started as a survey student, then he continued his career as a survey inspector, and then he became the officer of the XXI Department of the Ministry of Finances. He obtained the title of Financial Councillor given by Franz Joseph I., and then Ministerial Councillor given by Charles IV. The peak of his career was when he became Survey Director in 1919.

VARGA Norbert: The International and the Hungarian Legal Procedures Concerning the Changes of the Border. 'Organised borders – good neighbourhood'

varga.norbert@bfkh.gov.hu

The slogan 'Organised borders – good neighbourhood' expresses perfectly what a well-defined, both legally and geodetically, border-line that is clearly visible outside in the nature as well, can mean for the neighbouring countries. The notion of border, the most important data of the Hungarian borders, the changes of the border line, and the related geodesic – cartographic work are explained with this concern by the article.

TÖRÖK ENIKŐ

*A magyarországi részletes felmérés vezetői 1856–1857-ben**

A Habsburg Birodalom 1817-ben megkezdett kataszteri felmérése 1856-ra már több tartományban befejeződött. Két tartományban folyt még részletes felmérés Magyarország és egykori társországain kívül: Tirolban és Bukovinában. Tirolban 1855-től 1861-ig tartott, Bukovinát pedig két részletben mérték fel, 1819 és 1823, valamint 1854 és 1856 között. Közben 1855-ben Horvát-Szlavónországban is megindultak a háromszögelési előmunkálatok.¹

A részletes felmérés magyarországi megindítása Alois Hawliczek szakértelmének és szervezői munkájának köszönhető. Ő már – a többi koronataromány felmérése során szerzett tapasztalatok alapján – 1849-ben kidolgozta azokat a szempontokat, amelyeket figyelembe vettek a munkaszervezésnél. 1855-ben úgy gondolta, hogy 20 év alatt befejezik a magyarországi felméréseket, ehhez azonban a munkaerő biztosítása jelentette a legnagyobb feladatot. A munkát nem lehetett egészében kezdőkre bízni, ezért Tirolból és Bukovinából helyeztek át mérnököket, asztalvezetőket és segédeket a soproni adókerületbe, ugyanakkor a magyarországi provizórium („földadó ideigleneg”) mérnökeinek egy részét is átvették. Ennek ellenére kezdőket is alkalmazni kellett, akik gimnáziumi vagy reáliskolai tanulmányok után jelentkeztek a felméréshez, vagy valamelyik műszaki felsőoktatási intézményben – leggyakrabban a prágai vagy a bécsi politechnikumban – tanultak.

Hawliczek 1855-ben úgy számolt, hogy 1856-ban két aligazgatóságot és 12 felügyelőséget kell létrehozni Magyarországon a soproni adókerületben, 180 mérnököt vagy asztalvezetőt kell alkalmazni, 1857-re pedig az aligazgatóságok számát háromra, a mérnökök/asztalvezetők számát 270-re kell emelni. Az 1856-ra javasolt műszaki személyzet létszáma – az előmunkálatok személyi állományán kívül – összesen 468 főt tett ki: 2 aligazgató, 12 felügyelő, 180 mérnök vagy asztalvezető, 244 segéd, 24 kisegítő (Gehilfe) és gyakornok. 1857-ben a birodalomban a kataszternél alkalmazott műszaki személyzet összlétszáma 1052 fő volt. Ebből 534 fő a magyarországi részletes felmérésnél, 138 fő pedig a magyarországi, erdélyi és a bánági provizóriumnál dolgozott, vagyis összesen 672 fő.²

Felmérési igazgató

Hawliczek hangsúlyozta, hogy a vezetők (igazgató, aligazgatók, felügyelők) kiválasztása nagy körültekintést igényel. 1855 szeptemberében ő maga javasolta Vacano Fülöp tiroli aligazgatót soproni igazgatónak. Egyúttal kezdeményezte, hogy október végével Vacanót rendeljék Bécsbe és bízzák meg az 1824. évi felmérési utasítás átdolgozásával, amelyhez a többi koronataromány felmérése során szerzett tapasztalatokat is fel kellett használnia és a helyi viszonyokat is figyelembe kellett vennie. Ekkor újból felmerült, hogy Magyarországot ne 1:2880 mé-

* A bécsi kutatásaimat (2015, 2017) a Klebelsberg Kuno-ösztöndíj támogatásával végeztem. Ezúton is köszönöm Oross Andrásnak, a bécsi magyar levéltári delegátusnak a kutatásban nyújtott segítségét.

1 Österreichisches Staatsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv, Neue Hofkammerarchiv und Finanzministerium (= ÖStA, FHKA NHK) Katasterabt. Akten 356. 591/1855., 362. 2749/1855., 366. 3829/1855. FEUCHT, RAINER: *Flächenangaben im österreichischen Kataster. Diplomarbeit.* Auersthal, 2008. 7. RUMPLER, HELMUT: Vorwort. *Der Franziszeische Kataster im Kronland Bukowina Czernowitzer Kreis (1817–1865). Statistik und Katastralmappen.* Hg.: HELMUT RUMPLER, KURT SCHARR, CONSTANTIN UNGUREANU. Wien–Köln–Weimar, 2015. 15. *Hof- und Staats-Handbuch des Kaiserthumes Österreich,* (1858) 5:180.

2 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 318. 1173/1852., 367. 4461/1855., 368. 4533/1856., 403. 19293/1857. Hawliczekekről I. TÖRÖK ENIKŐ: A mérnökök feladatai a dúllónkénti felmérésnél. *Catastrum,* 4. (2017) 1:3.

	Igazgató	Aligazgatók	Felügyelők	Mérnökök és asztalvezetők	Segédek és kisegítők	Összesen
Igazgatóság és aligazgatóságok	1	3		2	6	12
Előmunkálatok ³				23	7	30
Részletes felmérés (18 felügyelőség)			18	205	269	492
Összesen	1	3	18	230	282	534

A magyarországi részletes felmérés személyzete, 1857. augusztus 26.⁴

retarányban, hanem 1:3600 méretarányban mérjék fel, hogy gyorsabban tudjanak haladni. Ezt Hawliczek már 1849-ben is felvetette. 1855 őszén azonban Vacano határozottan tiltakozott és érvelt ellene, eredményesen. Az 1856. évi felmérési utasítás 1:2880 méretarányú felmérést írt elő.⁵

Az aligazgatók és a felügyelők kiválasztásába a kataszteri főigazgatóság és Hawliczek a leendő főigazgatót, Vacanót is bevonta. Mivel a provizórium főmérnökeire (Anton Buttula, Josef Gsund, Johann Lokarner, Mersich András, Johann Mischkowsky, Alois Prokoss) még szükség volt az ideiglenes földadó megállapítását segítő műszaki munkák irányításában, közülük nem választhattak, de őket is előléptették, kinevezték felmérési felügyelőkké.⁶

Felmérési aligazgatók

Az aligazgatók feladatait az 1856. évi felmérési utasítás részletesen ismerteti. Az aligaz-

gató több felmérési felügyelőség személyzetének és az előmunkálatokat (háromszögelés, határleírás) végző alkalmazottaknak a munkáját irányította és ellenőrizte, közvetlenül az illetékes Országos Pénzügyigazgatóság kerületi osztályának volt alárendelve. Rendszeresen jelentéseket kellett készítenie a munka állásáról, amelyeket térképvázlatokkal (Croquis) és az utasításban előírt táblázatokkal együtt a pénzügyigazgatóság kerületi osztályának kellett benyújtania. Meghatározott időközönként ellenőrző körútján személyesen is megvizsgálta a mérnökök és segédek munkáját. Személyzeti ügyekkel (szabadságolás, előléptetés, minősítés) is foglalkozott.⁷

Az 1856-ban kinevezett két aligazgató közül az egyik – a soproni – Johann Schuster volt, aki aligazgatóként 1854-től felügyelte a soproni részletes felmérés előmunkálatait. 1856. március 5-én ő állította össze az az évi munkatervet is a soproni adókerület számára.

3 A pozsonyi adókerületben dolgozó háromszögelő és határleíró alkalmazottakat is beleszámították.

4 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 403. 19293/1857.

5 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 318. 1173/1852., 367. 4461/1855., 370. 4868/1855. *Instruction zur Ausführung der zum Behufe des allgemeinen Katasters in Folge der Allerhöchsten Patente vom 23. Dezember 1817 und vom 20 October 1849 angeordneten Landes-Vermessung*. Wien, 1856. (= *Instruction*, 1856) A német nyelvű utasítás és annak modern magyar fordítása – Tuza Csilla munkája – elérhető a *Catastrum* honlapján (www.catastrum.hu). A felmérési utasításokról l. ZEGER, JOSEF: *Die historische Entwicklung der staatlichen Vermessungsarbeiten (Grundlagenvermessungen) in Österreich*. 2. Bd. Triangulirungen für Katasterzwecke. Wien, 1991. 124–132., REISZ T. CSABA: A kataszteri felmérési utasítások. *Catastrum*, 2. (2015) 1:4., 6–7. Vacano Fülöpről l. RAUM FRIGYES: Vacano Fülöp, a magyarországi kataszteri felmérés első vezetője. *Geodézia és Kartográfia*, 38. (1986) 6:445–446. SZÉKELY DOMOKOS: 200 éve született Vacano Fülöp, a M. Állami Földmérés alapítója és első főnöke. *Geodézia és Kartográfia*, 55. (2003) 3:38–39. Vacano 1853. évi minősítési táblázatát l. ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 337. 4364/1853. Az igazgató hatáskörét szabályozó előírásokról l. TÖRÖK ENIKŐ: A „földképi”, azaz felmérési igazgató hatásköre az 1854. évi előírások szerint. *Catastrum*, 4. (2017) 2:15–28. (= TÖRÖK, 2017)

6 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 375. 1026/1856., 404, 22016/1857. TÖRÖK ENIKŐ: Az 1850-ben kinevezett kataszteri főmérnökök. *Catastrum*, 3. (2016) 1:27–33. (= TÖRÖK, 2016)

7 *Instruction*, 1856. 12–16.

1857. június 14-én távozott Sopronból Zágrábba, helyére Josef Halmot nevezték ki.⁸

Josef Halm a stájerországi Mureckban született 1803. január 3-án. Az elemi iskola négy osztályát végezte el, anyanyelvén, a németen kívül más nyelvet nem beszélt. 1821-ben helyezkedett el a kataszternél, gyakornokként, figuránsként sajátította el a földmérési ismereteket. 1823-tól már mérnökként dolgozott. 1841-ben nevezték ki 1. osztályú mérnökknek, 1845-ben ideiglenes felügyelőnek, 1846-ban 2. osztályú, majd 1851-ben 1. osztályú felügyelőnek. A birodalom több tartományában meg-

fordult: Stájerországban, Morvaországban, Csehországban és Galíciában. 1856. május 25-étől soproni aligazgató, Bukovinából érkezett Magyarországra.⁹

A másik, győri aligazgatót Adalbert Urbas személyében találták meg. Urbas Ljubljanában született 1805. augusztus 16-án. Öt gimnáziumi osztály elvégzése után a ljubljanaei építési igazgatóságnál (Baudirektion) kapott munkát. Műszaki ismeretekre a gyakorlatban tett szert, részben az építési igazgatóságon, majd a kataszteri felmérésnél. A németen kívül francia és „szláv” nyelvtudással

No. Nr.	Namen und Nachnamen	Dienststellung	Geburtsort	Geburtsjahr	Dienstzeit von ... bis ...	Dienstort	Anmerkungen	Bemerkungen	Bemerkungen	Anmerkung		Beschluss der h. General-Direction
										der Anst.	der Direktion	
1	Halm	M. d. 1. Kl.	Mureck	1803	1821 - 1857	Sopron						
2	Urbas	M. d. 1. Kl.	Ljubljana	1805	1821 - 1857	Sopron						
3	Halm	M. d. 1. Kl.	Mureck	1803	1821 - 1857	Sopron						
4	Urbas	M. d. 1. Kl.	Ljubljana	1805	1821 - 1857	Sopron						

■ Minősítési táblázat (Diensttabelle) Urbas és Halm adataival, 1859 (ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 454. 34105/1859.)

8 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 375. 1135/1856., 402. 16967/1857., 405. 27328/1857. Hof- und Staats-Handbuch des Kaiserthumes Österreich, (1856) 4:225. Schusterröll. még Török, 2017. 18.
 9 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 337. 4364/1853., 375. 1026/1856., 403. 19515/1857., 454. 34105/1859. Schematismus für Steyermark und Kärnten (= Schematismus Steyermark), 1824:32. Schematismus des Markgraffthums Mähren und Herzogthums Schlesien (= Schematismus Mähren), 1826:8., 1828:8., 1830:31., 1836:38., 1837:38. Schematismus des Königreichs Böhmen (= Schematismus Böhmen), 1839:38., 1840:40., 1841:40., 1842:41. Provinzial Handbuch der Königreiche Galizien und Lodomerien (=Handbuch Galizien), 1845:97., 1846:94., 1847:101., 1848:124., 1849:81., 1850:80., 1851:199., 1852:186., 1853:200., 1854:206., Handbuch des Lemberger Statthalterei-Gebietes in Galizien (= Handbuch Lemberg), 1855:170. Hof- und Staats-Handbuch des Kaiserthumes Österreich (= Handbuch Österreich), (1858) 4:224., (1859) 4:167.

rendelkezett. 1822-ben gyakornokként került a kataszteri felméréshez, 1823-ban már segédként, 1825-től pedig mérnökként alkalmazták. 1844-ben léptették elő 1. osztályú mérnökké, 1846-ban ideiglenes, 1847-ben 2. osztályú és 1852-ben 1. osztályú felügyelővé. 1856. április 28-ával nevezték ki aligazgatónak. Háromszögelő és részletes felmérést végző mérnökként végigjárta a birodalmat, dolgozott Morvaországban, Csehországban és Galíciában.¹⁰

Az 1857-ben kinevezett harmadik aligazgató Wilhelm Hillmayer személyében Tirolból érkezett Magyarországra, és a szombathelyi aligazgatóságot kapta meg. 1825-ben már mérnökként dolgozott Illíriában, majd Morvaországba, Csehországba és Galíciába helyezték. Alig egy évet töltött a soproni adókerületben, 1858. május 30-ával visszarendelték Tirolba.¹¹

1856-ban kinevezett felügyelők és felügyelősi vezetők

Az 1856. évi utasítás a felügyelők feladatait is sorra vette, akik közvetlenül az aligazgatónak voltak alárendelve. A felügyelő a felmérendő területet, a felmérendő községeket felvételi csoportokba osztotta (Vermessungsparthien, Vermessungsgruppen), és ő rendelte hozzájuk a műszaki személyzetet, általában egy mérnököt vagy asztalvezetőt – ő volt a csoportvezető (Parthieführer) – és egy-két segédet. A csoportvezető a segéden kívül napszámó-

sokat is kapott, illetve kisegítőket (Gehilfe), gyakornokokat is kaphatott a felméréshez. Nemcsak ellenőrizte az alkalmazottak munkáját, hanem anyagi felelősséggel is tartozott azok helyességért. Havi és különféle időszakos munkajelentéseket, minősítési táblázatokat készített, számon tartotta a terepmunkában részt vevő gyakornokokat, katonai és civil napszamosokat (Militärhandlanger, Civilhandlanger), nyilvántartásokat vezetett az elkészült és leadott munkarészekről (határleírás, felvételi előrajz, birtokvázlat, kataszteri térkép, kataszteri telekkönyv stb.), a szükséges mérőeszközökről, papír- és írószerről, az irodabútorokról és a pénzügyi kiadásokról.¹²

A kezdeti bizonytalanságok után – 10 felügyelőség lehetősége is felmerült – végül is 12 felügyelőséget alakítottak ki 1856-ban a soproni adókerületben, így 12 felügyelőt (Inspektor), illetve felügyelősi vezetőt (Inspektoratsleiter) neveztek ki.¹³

Josef Frankl a csehországi Turnovban született 1803. június 23-án. Három évfolyamot végzett a prágai politechnikumban, beszélt németül, olaszul, csehül, lengyelül és 1859-ben már egy kicsit magyarul is. 1821-től állt a kataszter szolgálatában. 1823-ban nevezték ki mérnökké. Csehországi és galíciai szolgálat után 1854-ben háromszögelő mérnökként került a soproni adókerületbe, és év végén már 1. osztályú mérnökként Schuster mellé rendelték, hogy az ellenőrzésben segítségére legyen („vizsgáló”, Revident, Mitrevident). 1856. május 1-jén 2. osztályú felügyelőként a IX. felü-

10 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 337. 4364/1853., 447. 17731/1859., 452. 31606/1859., 454. 34105/1859. *Schematismus des Laibacher Gouvernement-Gebietes* (= *Schematismus Laibach*), 1824:150. *Schematismus Mähren*, 1834:36., 1835:35., 1836:40., 1837:41. *Schematismus Böhmen*, 1839:39., 1840:42., 1841:40., 1842:42. *Handbuch Galizien*, 1845:97., 1846:94., 1847:101., 1850:82., 1851:199., 1852:186., 1853:199., 1854:205. *Handbuch Lemberg*, 1855:176., 1856:176. *Handbuch Österreich*, (1856) 4:225., (1858) 4:224., (1859) 4:167. URBANCOVÁ, LENKA: *Organizace velkoměřítkového mapování pro stabilní katastr v Plzeňském kraji*. Szakdolgozat. Plzeň, 2007. (= URBANCOVÁ, 2007) 45., 47., 58., 66. HÁNEK, PAVEL: *Data z dějin zeměměřictví. 25 tisíc let oboru*. Praha, 2011. 65. HÁNEK, PAVEL: »Kulatá« výročí z dějin českého zeměměřictví. *Zeměměřič*, 13. (2006) 5:38.

11 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 403. 19365/1857., 405. 27328/1857., 422. 17048/1858., 660. 34969/1858. *Schematismus Laibach*, 1825:148., *Schematismus Mähren*, 1834:35., 1835:34., 1836:37., 1837:39. *Schematismus Böhmen*, 1839:38., 1840:41., 1841:40., 1842:41., 1844:47. *Handbuch Galizien*, 1845:97., 1853:200., 1854:206. *Handbuch Österreich*, (1858) 4:224.

12 *Instruction*, 1856. 16–21. A felügyelők által ellenőrzött és szignált kataszteri térképek megtalálhatók a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (= MNL OL) Térképtárában, a Kataszteri gyűjteményben, azon belül is a Térképek című állagban (= S 78).

13 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 368. 4533/1856., 375. 877/1856.

Ort- nr.	Namen und Gemarkung	Viertel und Gemarkung	Jahr	Circ. Anschlag Büchsehung Kartograph	Firma Dienstadt und Datum verleihen	Stanz Pflanz 1856/57	Circulation an Anschlag	Stanz- Anschlag	Erfüllung der Pflanz Diensten in jeder Hälfte	Merkmal	Anmerkung
7	Loharner Jozef in Böhmen Land	Győr in Böhmen Land	53	1856 1857	1856 1857	23	11				
8	Wlach Jozef in Mähren	Liebau in Mähren	63	1856 1857	1856 1857	23	11				
9	Frankl Jozef in Böhmen	Trojanau in Böhmen	53	1856 1857	1856 1857	20	0				
10	Lunder Jozef in Böhmen	Lutibach in Böhmen	53	1856 1857	1856 1857	26	9				
11	Waltmann Jozef in Böhmen	Pohitau in Böhmen	66	1856 1857	1856 1857	21	6				
12	Wetter Jozef in Mähren	Alau in Mähren	63	1856 1857	1856 1857	22	10				

■ Minősítési táblázat (Diensttabelle), 1856 (ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 375. 1026/1856.)

gyelőséget bízták rá, 1859-ben 1. osztályú felügyelővé léptették elő.¹⁴

A IV. felügyelőség vezetőjévé Josef Klazuba 1. osztályú mérnököt neveztek ki, aki a csehországi Pobořiban született 1804. január 10-én. A prágai politechnikumban tanult, németül és csehül tudott. 1825-ben 2. osztályú segédként lépett kataszteri szolgálatba, 1836-ban 4. osztályú mérnökké, 1852-ben 1. osztályú mérnökké léptették elő. 1846 és 1856 között a stájerországi, krajnai és magyarországi vasúti felméréseknél dolgozott. 1856. április 28-tól felügyelőségi vezető lett a soproni adókerület-

ben, 1857. november 1-jétől pedig 2. osztályú felügyelő. 1858. május 12-ével Horvátországba távozott.¹⁵

Wenzl Lagner, az V. felügyelőség vezetője a csehországi Klučicéből származott (ma Karlštejn része), 1797. március 23-án született. A gimnázium után a bécsi politechnikumban tanult, majd a České Budějovice-i bölcsészeti tanintézetben egy éven át mezőgazdaságtant hallgatott. Német és cseh nyelvismerettel rendelkezett. 1821-ben segédként került a kataszterhez, 1823-tól mérnök, 1855-től pedig 1. osztályú mérnök lett. 1831 és 1835 között a

14 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 353. 4807/1854., 354. 4940/1854., 354. 5004/1854., 367. 4170/1855., 369. 4747/1855., 371. 5287/1855., 375. 1026/1856., 454. 34105/1859. Schematismus Böhmen, 1839:37., 1840:40., Handbuch des Königreichs Böhmen (= Handbuch Böhmen), 1844:48. Handbuch Galizien, 1845:94., 1846:92., 1847:99., 1849:79., 1850:80., 1851:197., 1853:197., 1854:203. Handbuch Österreich, (1856) 4:226., (1858) 4:225., (1859) 4:168.
 15 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 375. 1026/1856., 422. 17048/1858., 448. 20490/1859., 456. 39229/1859., 660. 34969/1858. Schematismus Mähren, 1836:38., 1837:39. Schematismus Böhmen, 1839:38., 1840:41., 1841:40., 1842:41., 1843:41. Handbuch Böhmen, 1844:48. Handbuch Österreich, (1856) 4:226., (1858) 4:224., (1859) 5:163.

felső-ausztriai becslésnél alkalmazták segédként. Morvaország, Csehország, Galícia és Bukovina után Magyarországra helyezték, 1856. május 1-jétől felügyelőségi vezető a soproni adókerületben, 1857. november 1-jétől pedig 2. osztályú felügyelő. 1858. május 19-ével Horvátországba került.¹⁶

Michael Lensch Bécsben született 1797. április 27-én. Magánoktatásban részült, műszaki ismereteit a kataszteri felmérés keretében szerezte. 1819-ben lépett a kataszter szolgálatába, 1827-ben azonban betegség miatt felmondott. 1832-ben mérnökként újraalkalmazták, és 1851-ben nevezték ki 1. osztályú mérnöknek. Morvaország, Csehország és Galícia után 1848 és 1853 között Csehország és Szászország határfelmérésénél dolgozott, majd a csehországi felszólalásnál. 1856. május 1-jétől felügyelőségi vezetőként került a soproni adókerület III. felügyelőségébe, 1857. november 1-jétől 2. osztályú felügyelő lett. 1858. május 12-ével őt is Horvátországba helyezték. Az 1860. évi leépítések idején több mint 40 évnyi állami szolgálat után kegydíjjal elbocsátották.¹⁷

Anton Ratzka a csehországi Pakoslavban született 1802. december 24-én. A rochlovi erdőhivatalnál eltöltött három év után 1822-ben figuránsként helyezkedett el a kataszter-

nél, tehát gyakorlatban sajátította el a műszaki ismereteket. Német és cseh nyelvtudással rendelkezett. 1823-ban kinevezték segédnek, 1833-ban mérnöknek és 1855-ben 1. osztályú mérnöknek. Morvaország, Csehország, Galícia után 1856. május 4-ével Tirolból helyezték a soproni adókerület VI. felügyelőségébe felügyelőségi vezetőként. 1857. november 1-jén 2. osztályú felügyelői kinevezést kapott, 1859-től a III. felügyelőség tartozott hozzá.¹⁸

Schetlik János a csehországi Čechtice-n született 1803. április 9-én. A prágai politechnikum elvégzése után, 1825-től alkalmazták a kataszternél, először segédként, 1834-től mérnökként, 1851-től 1. osztályú mérnökként. Morvaország, Csehország és Galícia után Bukovinából érkezett Magyarországra, 1856. május 4-től a II. felügyelőség vezetője, 1857. november 1-jétől 2. osztályú felügyelővé léptették elő, 1859-ben az V. felügyelőség vezetésével bízták meg. 1868-ban Kassán élt felügyelőként, és 1872-ben ott hunyt el.¹⁹

Josef Schwarz a sziléziai Bronowicében született (ma Lengyelország) 1800. november 29-én. 1824-ben lett kataszteri alkalmazott, 1842-ben léptették elő 1. osztályú mérnökké, 1847-ben pedig 2. osztályú és 1852-ben 1. osztályú felügyelővé. Morvaország, Csehország és

- 16 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 375. 877/1856., 375. 1026/1856., 422. 17048/1858., 456. 39229/1859., 660. 34969/1858. *Kaiserlicher Königlich Schematismus des Erzherzogthums Oesterreich ob der Enns*, 1835:38. *Schematismus Mähren*, 1836:40. *Schematismus Böhmen*, 1842:42., 1843:42., 1844:49. *Handbuch Böhmen*, 1844:49. *Handbuch Galizien*, 1845:97., 1846:93., 1847:100., 1848:124., 1849:81., 1850:82., 1851:200., 1852:186., 1853:200. *Handbuch Lemberg*, 1855:179. *Handbuch Österreich*, (1856) 4:226., (1858) 4:224., (1859) 5:163.
- 17 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 375. 1026/1856., 422. 17048/1858., 456. 39229/1859., 467. 16747/1860., 468. 19341/1860., 660. 34969/1858. *Schematismus Mähren*, 1834:35., 1835:35., 1836:38., 1837:39. *Schematismus Böhmen*, 1839:38., 1840:40., 1841:40., 1842:41., 1843:41., 1844:48. *Handbuch Galizien*, 1845:95., 1846:93. *Handbuch Österreich*, (1856) 4:226., (1858) 4:224., (1859) 5:163.
- 18 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 375. 1026/1856., 454. 34105/1859. *Schematismus Mähren*, 1834:35., 1835:34., 1836:37., 1837:41. *Schematismus Böhmen*, 1839:39., 1840:42., 1841:40., 1842:42., 1843:43. *Handbuch Böhmen*, 1842:42., 1844:49. *Handbuch Galizien*, 1845:97., 1847:102., 1848:125., 1849:82., 1850:83., 1851:199., 1852:186., 1853:200., 1854:206. *Handbuch Österreich*, (1856) 4:226., (1858) 4:225., (1859) 4:168. URBANOVÁ, 2007. 58., 66.
- 19 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 375. 877/1856., 375. 1026/1856., 337. 4364/1853., 375. 1026/1856., 447. 17731/1859., 448. 20490/1859., 454. 34105/1859. *Schematismus Mähren*, 1835:34., 1836:37., 1837:37. *Schematismus Böhmen*, 1839:37., 1840:40., 1841:39., 1842:40., 1843:40., 1844:47. *Handbuch Galizien*, 1845:93., 1846:91., 1847:98., 1848:121., 1849:79., 1850:80., 1851:198., 1852:185., 1853:199., 1854:203. *Handbuch Lemberg*, 1855:172. *Handbuch Österreich*, (1856) 4:226., (1858) 4:224., (1859) 4:168. *Offenes Schreiben an ... Anton Kieszewetter ... oder Katastral-Sittengeschichten ...* Sárospatak, 1869. HOLLÓ SZILVIA: *Az önálló magyar polgári térképezés kezdete és a pesti városi mérnöki hivatal tevékenysége, 1867–1893.* Doktori (Ph.D) értekezés. Bp., 2008. 24. *Virtual Cemeteries of Slovakia* (http://www.cemetery.sk/english/?gr_id=75403&pid=620, 2017.08.02.)

■ Badacsonytomaj Josef Wlach által ellenőrzött szelvénye, 1858 (MNL OL, S 78 - 301. téka - Badacsonytomaj - 3.)

Galícia után 1856-ban Bukovinából helyezték a soproni adókerület VII. felügyelőségébe.²⁰

Stefan Turopolich 1822-től szolgált a kataszternél, először Illíriában háromszögelő mérnökként. 1854-ben 1. osztályú mérnökké léptették elő. Ő is részt vett Csehország és Galícia felmérésében, majd 1855-ben Tirolban 2. osztályú felügyelőként dolgozott. 1856–1857 folyamán a soproni adókerület VIII. felügyelőségének vezetője. Ezután, 1858. május 12-ével ismét Galíciába, majd Magyarországra és

végül Horvátországba helyezték. 1862-ben 59 évesen több mint 40 évnyi szolgálat után ment nyugdíjba.²¹

Josef Wlach a morvaországi Ivančice nevű településen született 1813. március 8-án. A brnói gimnázium elvégzése után a bécsi politechnikumot nagyon jó eredménnyel abszolválta. Ezenkívül a bécsi egyetemen matematikát, a képzőművészeti akadémián építészetet tanult, majd a bécsi egyetemen csillagászatot is hallgatott. A cseh és a német nyelven kívül

20 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 375. 877/1856., 375. 1026/1856., 454. 34105/1859. Schematismus Mähren, 1828:6., 1834:36., 1836:40., 1837:40. Schematismus Böhmen, 1839:38., 1840:41., 1841:40., 1842:41., 1843:42., Handbuch Böhmen, 1844:48. Handbuch Galizien, 1845:95., 1846:93., 1847:100., 1848:126., 1849:83., 1850:84., 1851:202., 1852:188., 1853:202., 1854:208. Handbuch Lemberg, 1855:180. Handbuch Österreich, (1856) 4:226., (1858) 4:225., (1859) 4:168. URBANCOVÁ, 2007. 67.

21 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 375. 1026/1856., 387. 5116/1856. 422. 17048/1858., 447. 17790/1859., 456. 39332/1859., 491. 7570/1862., 495. 36437/1862., 499. 58625/1862., 660. 34969/1858. Schematismus Laibach, 1825:149. Schematismus Böhmen, 1839:39., 1840:42., 1843:42. Handbuch Böhmen, 1844:49. Handbuch Galizien, 1845:97., 1846:95., 1847:102., 1848:126., 1849:83., 1850:83., 1851:201., 1852:187., 1853:202., 1854:208. Handbuch Österreich, (1856) 4:226., (1858) 4:225. URBANCOVÁ, 2007. 67.

franciául is tudott. 1833-ban 2. osztályú segédként vették fel a kataszterhez, 1836-ban kinevezték 4. osztályú mérnökké. Morvaországi és csehországi felmérések után 1841-ben a kataszteri főigazgatóság háromszögelési irodájába (Triangulierungs-Kalkul-Bureau) helyezték, 1855-ben nevezték ki 1. osztályú háromszögelési mérnökké. 1856. május 1-jétől ideiglenes felügyelőként került a soproni adókerület X. felügyelőségébe. 1857. november 1-jétől 2. osztályú, 1858. október 1-jétől 1. osztályú felügyelőként vezette a magyarországi felméréseket. 1859-ben a VI. felügyelőség tartozott hozzá.²²

Johann Wollmann 1810. január 27-én a csehországi Rokycanyban született. A prágai politechnikumban tanult, német és cseh nyelven beszélt. 1834-től állt a kataszter alkalmazásában, 1839-től mérnökként. Morvaországi, csehországi és galíciai felmérések után 1852-től Galícia és Tirol grafikus háromszögelésében vett részt, 1854-től 1. osztályú mérnökként. Tirolból helyezték Magyarországra 1856-ban, a XII. felügyelőség vezetője lett. 1857. november 1-jén 2. osztályú felügyelővé nevezték ki. 1858-ban áthelyezték a kassai adókerületben a máramarosi területek felmérésére.²³

Matthias Wonesch Prágában született 1801. március 19-én. A cs. és kir. 18. gyalogezred iskolájában, majd a prágai politechnikumban folytatta tanulmányait. Német és cseh nyelvtudással rendelkezett. 1818-tól a kataszter alkalmazottja, először gyakornokként, 1819-

tól segédként, 1820-tól mérnökként, 1843-tól 1. osztályú mérnökként, 1847-től 2. osztályú és 1854-től 1. osztályú felügyelőként. 1831 és 1835 között, mikor a kataszteri felmérés szünetelt, a becslésnél dolgozott. Belső-ausztriai, morvaországi, csehországi és galíciai felmérések után 1856-ban Bukovinából helyezték a soproni adókerületbe, és az I. felügyelőséget bízták rá. 1860. május 1-jével a leépítések alkalmával több mint 41 évnyi szolgálat után nyugdíjazták.²⁴

Gregor Zunder Illíriából származott, 1798. február 28-án Ljubljanában született. A ljubljainai líceum elvégzése után műszaki ismereteit a kataszternél szerezte. 1819-ben került a kataszterhez segédként, 1820-ban nevezték ki mérnöknek. 1831 és 1835 között a becslésnél dolgozott, először írnokként, majd becslősegédként. 1835-től újra kataszteri felmérést végzett. Belső-Ausztria, Morvaország, Csehország és Galícia után került Magyarországra, 1850. október 2-án a kassai adókerületbe a provizórium főmérnökeként, de csak november 1-jével léptették elő 1. osztályú mérnökké. Betegeskedése miatt 1853. január 6-án brnói térképtári állásra pályázott, azonban az alsó-ausztriai felszólaláshoz és nyilvántartáshoz (Evidenzhaltung) helyezték. 1856. május 1-jétől megkapta a soproni adókerület XI. felügyelőségének vezetői tisztségét, november 1-jétől már 2. osztályú felügyelőként látta el feladatait. 1859-ben a VIII. felügyelőség tartozott hozzá.²⁵

22 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 375. 1026/1856., 448. 20490/1859., 454. 34105/1859. *Schematismus Mähren*, 1836:37., 1837:37. *Schematismus Böhmen*, 1839:37., 1840:40., 1841:41., 1842:42. *Provinzial-Gesetzsammlung des Königreichs Böhmen*, 1845:103. *Handbuch Galizien*, 1845:96., 1846:94., 1847:101., 1848:124., 1849:83., 1851:201., 1852:188., 1853:201. *Handbuch Österreich*, (1856) 4:226., (1858) 4:225., (1859) 4:168.

23 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 375. 1026/1856., 422. 17048/1858., 451. 27235/1859. *Schematismus Mähren*, 1836:40., 1837:41. *Schematismus Böhmen*, 1839:39., 1840:41., 1841:40., 1842:42., 1843:42., 1844:49. *Handbuch Böhmen*, 1844:49. *Handbuch Galizien*, 1845:96., 1846:94., 1847:101., 1848:124., 1849:83., 1850:84., 1851:201., 1852:188. *Handbuch Österreich*, (1856) 4:226., (1858) 4:225. URBANOVÁ, 2007. 67.

24 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 337. 4364/1853., 375. 877/1856., 375. 1026/1856., 448. 20490/1859., 454. 34105/1859., 464. 4804/1860., 468. 21653/1860., 468. 21684/1860. *Schematismus Steyermark*, 1823:155., 1824:26. *Schematismus Mähren*, 1836:38., 1837:42. *Schematismus Böhmen*, 1839:39., 1840:42., 1842:41., 1844:48. *Handbuch Galizien*, 1845:95., 1846:93., 1847:101., 1848:123., 1849:80., 1850:81., 1851:198., 1852:185., 1853:199., 1854:204. *Handbuch Lemberg*, 1855:175. *Handbuch Österreich*, (1856) 4:225., (1858) 4:224., (1859) 4:167. URBANOVÁ, 2007. 67.

25 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 337. 4364/1853., 375. 1026/1856., 447. 17731/1859., 448. 20490/1859., 454. 34105/1859. *Schematismus Steyermark*, 1823:154., 1824:22. *Schematismus Mähren*, 1836:37., 1837:41., *Schematismus Böhmen*, 1839:38., 1840:40., 1841:39., 1842:41., 1843:41., 1844:48. *Handbuch Galizien*, 1845:95., 1846:93., 1847:100., 1848:123., 1849:80., 1850:83. *Handbuch Österreich*, (1856) 4:226., (1858) 4:225., (1859) 4:168. TÖRÖK, 2016. 31–33.

Vermögensgegenstände	Age und Name	Wohnort und Geburtsort	Jahr und Tag der Geburt	Religionsbekenntnis	Sprachkenntnis	Sonstige Kenntnisse	Darstellung der gesamten Civil-Verdienstleistung und Befreiung mit Angabe ob die Vermeidung bei der Vermögens- oder sonst im Catastralgeldste oder bei dem Grundsteuer-Prorogium statt fand.	Dienstzeit		Erfüllung der Berufspflichten Vermeidung und Beschnen in jeder Beziehung	Moralität	Anmerkung	
								einzel nach Dienst. entgegner	Zehn Tage			zu Voten	der Einans-Landes Director
	Gregor Zunder	Wien	1799	Römisch-Katholisch	Deutsch		Bei der Vermeidung	10	25				
	Gregor Zunder	Wien	1800	Römisch-Katholisch	Deutsch		Bei der Vermeidung	10	10				
	Gregor Zunder	Wien	1801	Römisch-Katholisch	Deutsch		Bei der Vermeidung	3	10				
	Gregor Zunder	Wien	1802	Römisch-Katholisch	Deutsch		Bei der Vermeidung	15	4				
	Gregor Zunder	Wien	1803	Römisch-Katholisch	Deutsch		Bei der Vermeidung	2	3				
	Gregor Zunder	Wien	1804	Römisch-Katholisch	Deutsch		Bei der Vermeidung	3	3				
	Gregor Zunder	Wien	1805	Römisch-Katholisch	Deutsch		Bei der Vermeidung	1	6				
	Gregor Zunder	Wien	1806	Römisch-Katholisch	Deutsch		Bei der Vermeidung	1	5				
	Gregor Zunder	Wien	1807	Römisch-Katholisch	Deutsch		Bei der Vermeidung	1	5				

Gregor Zunder minősítési táblázata, 1859 (ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 447. 17731/1859.)

1857-ben kinevezett felügyelők és felügyelőségi vezetők

1857-ben az újonnan kialakított harmadik igazgatóságban újabb hat felügyelőséget állítottak fel. Így további hat felügyelőt rendeltek a soproni adókerületbe, többségüket Bukovinából.

Johann Bittel Alsó-Ausztriából származott, Bécsújhelyen született 1800. november 28-án. Az olmützi kadétiskolában és a kataszternél sajátította el a felméréshez szükséges műszaki ismereteket. 1820-tól állt a kataszter szolgálatában, 1851-től 1. osztályú mérnökként. 1854-ben előléptették felügyelőségi vezetővé. Morvaország, Csehország, Galícia után Bukovinából érkezett Magyarországra. 1857. június

9-én 2. osztályú felügyelőként alkalmazták a soproni adókerületben, a XVI. felügyelőségben. 1858. május 18-ával visszarendelték Galíciába.²⁶

Franz Fenzl az alsó-ausztriai Baden bei Wien településen született 1801. július 29-én. A bécsi egyetemen filozófiai és matematikai stúdiumokat folytatott, de a felméréshez szükséges műszaki ismereteket a kataszternél sajátította el. Németen kívül latin nyelvtudással is rendelkezett. 1823-tól vett részt a kataszteri felmérésben, kezdetben segédként, majd 1835-től mérnökként. 1849-ben nevezték ki 1. osztályú mérnöknek, 1854-ben pedig 2. osztályú felmérési felügyelőnek. Ez idő alatt Morvaország, Csehország és Galícia felmérésében is részt vett. 1857. június 10-től irányította a

26 ÖStA, FHKANHK Katasterabt. Akten 337. 4364/1853., 405. 27328/1857., 429. 36893/1858., 660. 34969/1858. Schematismus Mähren, 1826:6., 1835:34., 1836:40., 1837:41. Schematismus Böhmen, 1839:39., 1840:41., 1842:42., 1843:42., 1844:49. Handbuch Galizien, 1845:96., 1846:94., 1847:101., 1848:124., 1849:82., 1850:83., 1851:200., 1852:187., 1853:200., 1854:206. Handbuch Lemberg, 1855:177. Handbuch Österreich, (1858) 4:225., (1859) 4:168. URBANOVÁ, 2007. 59., 67.

magyarországi XIII. felügyelőséget, november 1-jétől 1. osztályú felügyelőként. 1858. május 20-ával a pozsonyi adókerületbe helyezték.²⁷

Franz Hromas a csehországi Jindřichův Hradecben született 1794. október 2-án. Szülővárosában elvégezte a négyosztályos elemi iskolát, és 1820-tól segédként dolgozott a kataszternél. 1822-ben kinevezték mérnöknek, 1855-ben 1. osztályú mérnöknek. 1831 és 1833 között a beclslésnél alkalmazták. Belső-Ausztria, Morvaország, Csehország és Galícia után 1856-ban Bukovinából Magyarországra helyezték, és 1857. november 1-jétől lett a XVIII. felügyelőség vezetője. 1858. május 17-ével Horvátországba került, és október 1-jétől 2. osztályú felügyelőként irányította a horvátországi felméréseket. 1860. április végén több mint 40 évnnyi szolgálat után kegydíjjal elbocsátották, vagyis nyugdíjazták.²⁸

Johann Hrusch 1800. március 12-én született Prágában. A mariabrunni erdészeti tanintézetben tanult, német, cseh és lengyel nyelvtudással rendelkezett. 1820-ban lépett állami, kataszteri szolgálatba, 1821-ben már mérnöki kinevezést kapott. 1850-től 1. osztályú mérnökként dolgozott. Morvaország, Csehország és Galícia után 1856-ban Bukovinából érkezett Magyarországra. 1857. május 14-től bízták rá a XV. felügyelőség vezetését, 1858. október

1-jétől 2. osztályú felügyelőként. 1859-ben a IV. felügyelőség tartozott hozzá.²⁹

Anton Luegmayer az alsó-ausztriai Goldgebenben született 1798. március 10-én. Magántanulóként, illetve a kataszternél sajátította el a felméréshez szükséges műszaki ismereteket. 1821-től dolgozott a kataszternél, 1832–1833 folyamán átmenetileg az ausztriai beclslésnél alkalmazták. 1846-ban 1. osztályú mérnökké léptették elő. Ő is részt vett a morvaországi, csehországi és galíciai felmérésekben. 1853–1854-ben a galíciai térkép-tárba volt beosztva. Morvaország, Csehország és Galícia után Bukovinából érkezett Magyarországra, 1857. május 27-től 2. osztályú felügyelőként a XIV. felügyelőség munkáját irányította, november 1-jétől már 1. osztályú felügyelőként. 1859-ben a II. felügyelőség tartozott hozzá. 1860. április végével csaknem 39 évnnyi állami szolgálat után kegydíjjal elbocsátották.³⁰

Anton Wind Bécsben született 1801. március 3-án. A négyosztályos elemi iskola után a kataszternél sajátította el a műszaki ismereteket. 1819-ben helyezkedett el a kataszternél, 1850-ben nevezték ki 1. osztályú mérnöknek. Morvaország, Csehország és Galícia után Bukovinából helyezték Magyarországra, 1857. június 11-től 2. osztályú felügyelőként a XVII. felügyelőséget kapta meg. 1858. május 19-ével a pozsonyi adókerületbe rendelték.³¹

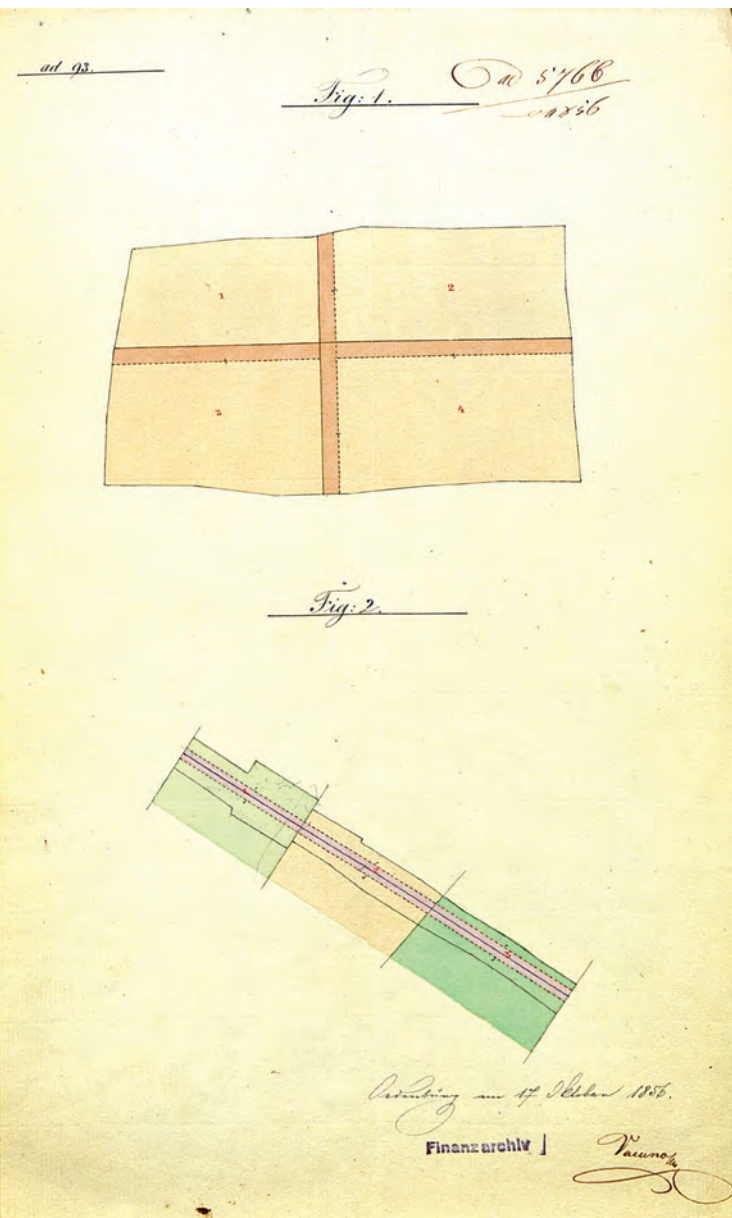
27 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 337. 4364/1853., 405. 27328/1857., 422. 17048/1858., 447. 17731/1859., 660. 34969/1858. *Schematismus Mähren*, 1836:38., 1837:39. *Schematismus Böhmen*, 1830:31., 1831:31., 1841:40., 1842:41., *Handbuch Galizien*, 1845:94., 1846:92., 1847:99., 1848:122., 1849:80., 1850:80., 1851:197., 1852:181., 1853:195., 1854:201., 1855:174. *Handbuch Österreich*, (1858) 4:225.

28 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 375. 877/1856., 422. 17048/1858., 447 17835/1859., 456. 39229/1859., 467. 16797/1860., 468. 19341/1860., 660. 34969/1858. *Schematismus Steyermark*, 1823:158., 1824:25. *Schematismus Mähren*, 1826:8., 1828:7., 1834:36., 1835:35., 1836:39., 1837:39. *Schematismus Böhmen*, 1839:39., 1840:42., 1841:41., 1842:42., 1843:42. *Handbuch Galizien*, 1845:97., 1846:95., 1847:102., 1848:125., 1849:82., 1850:82., 1851:199., 1852:186., 1853:200., 1854:206. *Handbuch Lemberg*, 1855:177., *Handbuch Österreich*, (1856) 4:226., (1858) 4:225., (1859) 5:163. URBANCOVÁ, 2007. 58–59., 66–67.

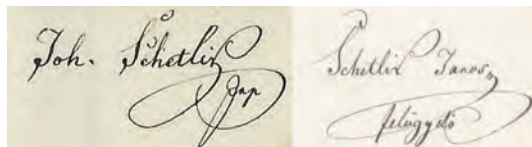
29 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 337. 4364/1853., 375. 877/1856., 375. 1026/1856., 403. 19515/1857., 454. 34105/1859. *Schematismus Mähren*, 1826:7., 1837:40. *Schematismus Böhmen*, 1839:39., 1840:42., 1841:41., 1842:40., 1843:41., 1844:47. *Handbuch Galizien*, 1845:93., 1846:91., 1847:98., 1848:121., 1854:205. *Handbuch Lemberg*, 1855:175. *Handbuch Österreich*, (1856) 4:226., (1858) 4:225., (1859) 4:168. URBANCOVÁ, 2007. 59., 67.

30 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 337. 4364/1853., 405. 27328/1857., 454. 34105/1859., 464. 4804/1860., 469. 25440/1860. *Schematismus Mähren*, 1834:36., 1835:35., 1836:40., 1837:41. *Schematismus Böhmen*, 1839:39., 1840:42., 1841:41., 1842:42., 1843:42. *Handbuch Böhmen*, 1844:48. *Handbuch Galizien*, 1845:95., 1846:93., 1847:100., 1848:125., 1849:83., 1850:84., 1851:201., 1852:187., 1853:97., 1854:101. *Handbuch Lemberg*, 1855:178. *Handbuch Österreich*, (1858) 4:225., (1859) 4:167.

31 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 337. 4364/1853., 375. 877/1856., 405. 27328/1857., 422. 17048/1858., 660. 34969/1858. *Schematismus Mähren*, 1834:35., 1835:34., 1836:37., 1837:37. *Schematismus Böhmen*, 1839:37., 1840:40., 1841:39., 1842:40., 1843:40., 1844:47. *Handbuch Galizien*, 1845:93., 1846:91., 1847:98., 1848:121., 1849:78., 1850:79., 1851:196., 1852:182., 1853:195., 1854:205., 1855:173. *Handbuch Österreich*, (1858) 4:225.

- Vacano munkajelentéséhez csatolt térképvázlata, amelyen a telkek számozását szemlélteti, 1856 (ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 388. 5766/1856.)

- Schtelik János német (1857) és magyar nyelvű (1868) aláírása (MNL OL, S 78 - 273. téka - Szentivánfa - 2., 092. téka - Trizs - 6.)

Josef Zraut 1823-tól dolgozott a kataszternél, 1840-től mérnökként, 1856. augusztus 1-jétől 1. osztályú mérnökként. Morvaország, Csehország és Galícia után Bukovinából helyezték a soproni adókerületbe, 1857. május 31-étől október végéig felügyelőségi vezetőként a XVIII. felügyelőséget kapta meg, november 1-jével Hromas váltotta fel őt. 1858. május 11-ével 1. osztályú mérnökként Horvátországba helyezték.³²

Összegzésképp megállapítható, hogy a birodalom különböző pontjairól, de többnyire Csehországból származó mérnökök látták el a magyarországi részletes felmérés munkálatainak felügyeletét 1856 és 1857 folyamán. Mindannyian több évtizedes munkatapasztalattal rendelkeztek és a birodalom több tartományának felmérésében is részt vettek. Volt, akit egy idő után áthelyeztek egy másik tartományba (pl. Horvátországba), volt, aki Magyarországról ment nyugdíjba (pl. Anton Luegmayer) és volt, aki Magyarországon is hunyt el (pl. Schtelik János).

32 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. Akten 405. 27328/1857., 660. 34969/1858., 661. 39331/1858. *Schematismus Mähren*, 1836:40., 1837:40. *Schematismus Böhmen*, 1839:39., 1840:41., 1843:42. *Handbuch Galizien*, 1845:95., 1846:93., 1847:100., 1848:126., 1849:82., 1850:83., 1851:201., 1852:87., 1853:201., 1854:207. *Handbuch Lemberg*, 1855:178. URBANOVÁ, 2007. 59., 67.

REISZ T. CSABA

A katasztertörténeti prozopográfia forrásai. Anyakönyvek, iskolai értesítők, gyászjelentések

Nemcsak egy-egy személyre, de egy egész hivatásra nézve is a karriertörténet feltárásának fontos területe a származás, a családi háttér és a tanulmányok vizsgálata. Kedvező forrásadottságok esetén, ha a hivatali életútról készített személyi nyilvántartás – a törzskönyvi lap, a szolgálati és minősítési táblázat – fennmaradt, akkor a születési, a magcsaládra és a tanulmányokra vonatkozó adatok legalább részben ismertek, amelyek kiindulásul szolgálhatnak a további kutatásokhoz.¹ Ezek hiányában nehezebb a keresés, de az online elérhető adatbázisok segítségével nem feltétlenül eredménytelen.

Anyakönyvek

Az életrajzi adatok (születés helye, ideje, szülők, testvérek, felekezet, rokonság, házasság helye, ideje, házastárs és családja, halál helye, időpontja, oka, lakcím a születés, házasság, halál idején) legkézenfekvőbb forrásai az anyakönyvek.

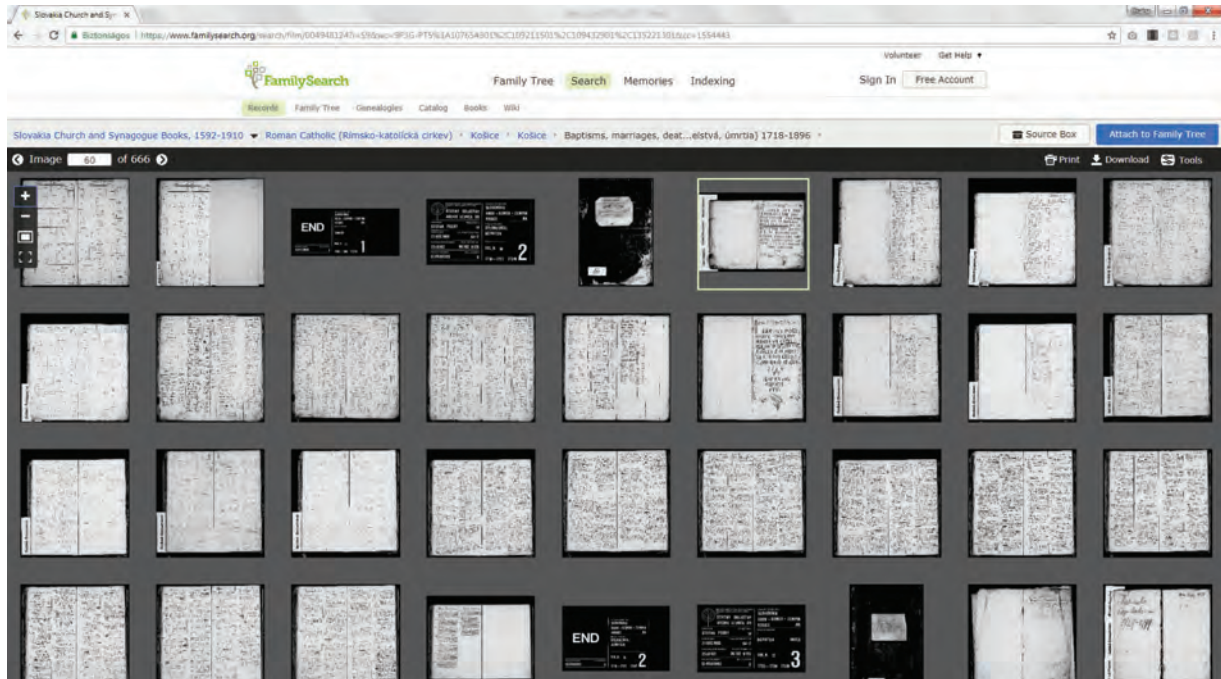
Magyarországon szórványosan már a 16. század végétől (1587) készültek – egyházi – anyakönyvek, de tömegessé és általánossá csak a 18. század második felétől váltak. A felekezetek által vezetett, de sok esetben nem csak a hozzájuk tartozó személyekről készített matrikulák elsősorban lelki célokat szolgáltak. Az állami hatóságok feladataik ellátásához (katonaállítás, illetőségigazolás stb.) is hasznosítani tudták ezeket a személynyilvántartások-

kat, így 1770-től több alkalommal szabályozták is a felekezeti anyakönyvek vezetését. Az osztrák–magyar kiegyezést követően kiépülő polgári állam addig vette igénybe az egyházak által vezetett anyakönyvek (és az azokból adott igazolások) általános nyilvántartási funkcióját, amíg az céljainak megfelelt. Az állami szabályozással szemben terjedő gyakorlat, az ún. elkeresztelések miatt a 19. század végén bevezették az állami nyilvántartás céljainak megfelelő anyakönyvezést, így 1895. október 1-jétől az állami anyakönyvek rögzítik az ország lakosainak személyi adatait (születés, házasság, halál).

A felekezeti anyakönyvek genealógiai jelentősége miatt az 1960-as években a Magyar Országos Levéltár (MOL) – ez egyházi levéltárak közreműködésével – mikrofilmre vette az összes, akkor fellelhető egyházi anyakönyvet a kezdetektől 1895-ig. A nyersanyag- és devizahiányos időszakban ez úgy volt lehetséges, hogy a szükséges berendezéseket, valamint a negatív és pozitív nyersfilmet is a mormon egyház (hivatalos nevén: Az Utolsó Napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyháza, The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints) genealógiai társasága ingyen adta át a levéltárnak, amely ezért a kész filmekkel fizetett. 1960 és 1969 között több mint ötmillió felvétel készült a „mormon mikrofilmezési akció” keretében, ennek 80 százaléka egyházi anyakönyvek lapjait tartalmazta. A kameranegatívot a mormonok kapták, a pozitívot a MOL.² Az 1960-as évek-

1 L. ehhez korábbi tanulmányomat: REISZ T. CSABA: A katasztertörténeti prozopográfia forrásai. Törzskönyvi lap, szolgálati és minősítési táblázat. *Catastrum*, 4. (2017) 2:29–48.

2 A mormon mikrofilmezési akció történetének lassan gyarapodó irodalma: BERKES JÓZSEF – GARADNAI ZOLTÁN – VISZKET ZOLTÁN: A „mormon” mikrofilmezés története a Magyar Országos Levéltár Filmtárában, 1956–1963. *Levéltári Közlemények*, 79. (2008) 5–63. REISZ T. CSABA: Mandl Sándorné visszaemlékezése a mormon mikrofilmezési akcióra. *Turul*, 85. (2012) 1:36–40. REISZ T. CSABA: Felekezetek közreműködése az egyházi anyakönyvek levéltári mikrofilmezésében a „mormon akció” idején. *Amikor „fellazult tételben fogalmazódott meg a világ”*: Magyarország a hatvanas években. Szerk.: ÓLMOSSI ZOLTÁN – SZABÓ CSABA. Bp., 2013. 110–130. REISZ T. CSABA: Kutatási szabadság és annak korlátai a magyarországi levéltárakban (1945-től napjainkig). *Levéltári Szemle*, 64. (2014) 4:5–25.

■ A FamilySearch adatbázisában a mikrofilmtekercekről készült digitális képállományt tették hozzáférhetővé (egy tekerecs egy mappa). A keresési nehézséget csökkenti, hogy egyszerre igen sok felvétel is megjeleníthető, és az anyakönyvek elejét és végét jelző képkockák segítik az eligazodást és navigálást

től mindkét gyűjteményt a magánérdekű és a tudományos kutatók is egyre intenzívebben használták – a mormon kutatóközpontokban vagy a MOL erre berendezett egyetlen (1996 óta óbudai) kutatótermében.

Az állami anyakönyvek másodpéldányait – 1980-ig, amíg készültek – a megyei levéltárak őrzik, az 1990-es évektől a mormonok ezeket a dokumentumokat is felvették, előbb mikrofilmre, majd a technika fejlődésével közvetlenül digitálisan.³

A mormon egyházzal szoros kapcsolatban álló Family Search International az általa üzemeltetett honlapon (www.familysearch.org) a világ számos országának genealógiai vonatkozású forrásanyagát teszi közzé. Ezek sorában található a magyarországi, a szlovákiai és a horvátországi anyakönyvek is.

Az anyakönyvek egy részét – általában a házassági anyakönyvekkel kezdve – önkéntes indexelőkkel is feldolgozták, ehhez a mikrofilmet digitalizálták. A horvát katolikus – és kisebb számban állami – anyakönyvekből

több mint hárommillió nevet, a szlovákiai katolikus, református, evangélikus, görög katolikus, ortodox és zsidó anyakönyvekből közel 14 millió nevet vettek fel az adatbázisba. Mindkét gyűjtemény tartalmazza az anyakönyvek digitális képét is, bár a horvát csak – térítésmentesen – regisztrált kutatók számára látható. Tekintettel a magyar történeti viszonyokra, ezeket a gyűjteményeket is célszerű kutatni – így például a szlovákiai anyakönyvek itteni kutatásával sikerült feltárni Gánóczy Sándor családi viszonyait.⁴

A magyarországi egyházi anyakönyvek az említett mikrofilmzési akció keretében kerültek a mormonokhoz. A katolikus, református és kevés zsidó anyakönyvből eddig 24,5 millió személyt vettek fel az adatbázisukba. Az anyakönyvek felvételei a FamilySearch oldaláról nem elérhetők, a képekhez a Magyar Családtörténetkutatók Egyesületének (MACSE, www.macse.hu) egyik tisztviselője által fejlesztett program (FS-TOOLS) segítségével lehet eljutni. Az állami anyakönyvek indexálása is megkezdődött, eddig

3 Kutatásuk problémájára I.: REISZ T. CSABA: Az állami anyakönyvek kutatásának jogi keretei. *Turul*, 87. (2014) 1:1–13.

4 REISZ T. CSABA: Gánóczy Sándor (1861–1938) emlékezete. *Catastrum*, 2. (2015) 2:38–49.

Image	Number	Name	Parents	Religion	Notes	Other
474	12 Sept	Anna Maria	Ignacy Maria	Rf.	privat	Suzanna uxor Mariae mater 207.
475	12 Sept	Sándor Ignacy	Ignacy Ignacy Maria Theresia	Rf.	privat	Szendek uxor Borbala mater 500.
476	12 Sept	Sándor Ignacy	Ignacy Ignacy Maria Theresia	Rf.	privat	Hermann uxor Mariae mater 104.
477	12 Sept	Michael Ignacy	Ignacy Ignacy Maria Theresia	Rf.	privat	Szekerák uxor Annae mater 184.
478	12 Sept	Suzanna Ignacy	Ignacy Ignacy Maria Theresia	Rf.	privat	Bednarek uxor Mariae mater 184.

■ Gánócz Sándor születési anyakönyvi bejegyzése A FamilySearch oldalán (Kassai római katolikus születési anyakönyv, 1861. szeptember 12. 475. sz.)

Adatbázisok Online
Béta v.1.8

Keresés: Keresés

Adatbázisok > Mikrofilm anyakönyvek

Mikrofilm anyakönyvek

Az adatbázis a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában átmenetileg lévő anyakönyvek adatait, illetve amennyiben rendelkezésre áll - azok digitális másolatait tartalmazza. A gyűjtemény nagy része az úgynevezett mikrofilmeken keresztül készült mikrofilmek szkennelt változatai, azonban folyamatosan bővül az adatbázis képtelenségei az új anyakönyvek másolataival.

Információ az adatbázisról

Dobozszám	A1549
Mormon fsz.	2511
Törzszám	X 3046
Kötet	505 / 5
Félekezet	retomátus
E.K.E.	Dunántúli egyházkerület
Település	Pápa
Anyakönyv típusa	születési
Anyakönyv évköre	1824-1866
Felvétel szám	221

További releváns információk dr. Kálniczky László mutatójából:

Település: Pápa
Település idegen neve: (:Pápa+Borsosgyőr+Kéttornyólak+Tapolc+afó)

■ Az Adatbázisok Online anyakönyvi adatbázisának egyik adatlapja. A levéltári kutatótermekben a digitális képállomány is kutatható

csaknem 700 000 nevet vettek fel, azonban a közel 6 millió felvétel megyénként, településenként, azon belül anyakönyvtípusként (születési, házassági, halálozási) kép formában már most is kutatható, a levéltári törvényben rögzített adatvédelmi

korlátokon belül (pl. halálozási anyakönyvek korlátozás nélkül, születési anyakönyvek a 90 évnél régebben születettek esetén). Az adatbázis kutatási lehetőségei a magyarországi anyakönyvi kutatási feltételeknél sokkal kedvezőbbek.

A MOL-ban őrzött egyházi anyakönyvek mikrofilmtekercseit 2015-re digitalizálták, és a Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) tagintézményeiben, valamint Budapest Főváros Levéltárában a kutatótermekben kutathatók.⁵

Az 1990-es évektől az egyházi levéltárak is hozzákezdtek az őrizetükben található anyakönyvek digitalizálásához. Jelenleg a kalocsai, a váci és részben a győri katolikus egyházmegye, valamint az evangélikusok anyakönyvei érhe-

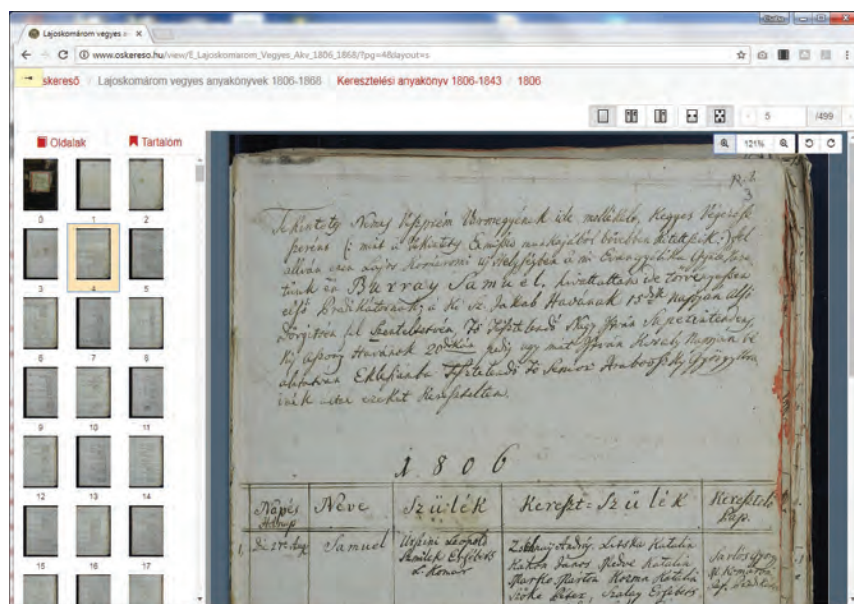
5 <http://www.adatbazisokononline.hu/adatbazis/mikrofilm-anyakonyvek>

tők el. A szolgáltatás csak térítés ellenében vehető igénybe, de sokkal részletesebben feltárt, mint az MNL adatbázisa, és nem mikrofilmről, hanem az eredeti anyakönyvről készültek a digitális felvételek, ezért minőségileg más ez a szolgáltatás. Itt nemcsak a keresztelési, házassági és halálozási anyakönyvek, de további genealógiai jelentőségű dokumentumok is megtalálhatóak.⁶

A MACSE 2012-ben – a budapesti anyakönyvekkel – hozzákezdett a FamilySearch honlapján közzétett állami anyakönyvekben szereplő személyek adatainak rögzítéséhez. Ez a munka az önkéntesek önfeláldozó munkájával még ma is tart, de már 14,5 millió személynevet rögzítettek a születési, házassági és halotti anyakönyvekből, valamint a névváltoztatási kartonokról. Az adatbázis találati a FamilySearchben található anyakönyvi felvételre közvetlen linket is tartalmaznak.

A hozzáférés bőségesnek látszó lehetőségei között az alábbi kutatási javaslatot tehetjük. A kutatást 1895 előtti eseménynél kezdjük a FamilySearch honlapján, név szerint, túl sok találat esetén csak egy-egy országra szűkítve a keresést. Az adatbázisban – részben az eredeti névírások, részben a nem anyanyelvi indexelők tévedése miatt – elég sok az eltérő vagy hibás név olvasat, ezért többféle alakban,

esetleg a szülők nevére is rákeresve célszerű több keresést lefuttatni. Ha megtaláljuk a keresett személyeket, akkor a település és a felekezet alapján az MNL kutatótermi adatbázisaiban az anyakönyvek felvételeit is megtekinthetjük (a FamilySearch metaadatai között a felvételszámot /Image Number/ is érdemes feljegyezni, mert ennek alapján egy kattintással elérhető a keresett felvétel). A jobb

■ Óskereső – A Magyarországi Evangélikus Egyház anyakönyvei (www.oskereso.hu). Lajoskomárom anyakönyvének egyik lapja

6 Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár (archivum.asztrik.hu), Győri Egyházmegyei Levéltár (gyeleltar.hu), Óskereső – A Magyarországi Evangélikus Egyház anyakönyvei (www.oskereso.hu).

felvételmínőséget igénylők az egyházi levéltárak most épülő adatbázisait is igénybe vehetik. Állami anyakönyvek esetén a keresés célszerű a MACSE honlapján megtalálható – térítés ellenében használható – adatbázissal kezdeni, innen a FamilySearch képeihez is eljuthatunk.

Álljon itt egy konkrét példa. Győri Ottmár Schmidt Ottmár néven született Győrben, 1867-ben. A FamilySearch adatbázisában a családtagokra vonatkozó adatokat csak többféle névalak keresésével lehetett összegyűjteni (Smidt, Schmidt, Schmitt, Schmid; Lindner, Lintner, Lint, Nick, Nickerl, Nikerl stb.). Az itt gyűjtött adatokat vagy az FS-TOOLS segítségével, vagy az MNL kutatótermeiben elérhető adatbázisban megtekinthető anyakönyvi felvételeken lehet ellenőrizni, pontosítani és kiegészíteni (a FamilySearch adatbázisában megadott adat a keresztelésre vonatkozik, a születési adat ugyanakkor az anyakönyvekben megtalálható). Az 1895 utáni adatok a MACSE honlapján tárhatók fel.⁷

Gyászjelentések

Ha a kutatott személy nem a szolgálati ideje alatt hunyt el, akkor a törzskönyvi nyilvántartás nem rögzíti a halál (helyét és) időpontját. Ezeket az adatokat a sajtótermékek halálozási közleményei – pl. gyászír, nekrológ – és az anyakönyvek bejegyzései mellett a halálesetről és a temetésről, a végtisztesség megadásáról szóló gyászjelentések, az ún. partecédulák tartalmazzák. Ez utóbbiak a családi kapcsolatokra is bőséges adatokkal szolgálnak.

Az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) Plakát- és Kisnyomtatványtárában őrzött egyik igen fontos genealógiai forrás a gyászjelentés-gyűjtemény. Az 1840 és 1990 között készült lapokat többnyire az előállító nyomdák szolgáltatták be, és bár a gyűjtemény nem tartalmazza valamennyi gyászjelentést, a csaknem 460 000 dokumentum az ország legjelentősebb ilyen anyaga.

A mormon egyház 2003-ban mikrofilmre vette az OSZK-ban őrzött gyászjelentéseket, majd digitalizálta a filmet és térítésmentesen hozzáférhetővé tette a FamilySearch oldalán.⁸ A digitális gyűjteményben csak minimális eligazodási lehetőség van: a mikrofilmtekercsetek betűrendben, azon belül az első dokumentum személynevet megadva sorolják fel, mindegyik mappában közel ezer felvétel található, amelyek között kattintással kereshetünk. Praktikus „felezéssel” kutatni, vagyis az átnézendő képanyag közepén lévő felvételre kattintva lehet eldönteni, hogy a kép előtt vagy után folytatjuk a keresést. Ezt a munkát minden keresés alkalmával újra el kell végezni.

The screenshot shows the website of the Hungarian Society of Family History Researchers (MACSE). The main heading is 'ÁLLAMI ANYAKÖNYVEK' (State Civil Registers). Below this, there are statistics for 'SZÜLETÉSEK' (Births), 'HÁZASSÁGOK' (Marriages), and 'ELHALÁLOZÁSOK' (Deaths). Each section includes a brief description of the data and a link to view the records. There are also icons for 'FELTÖLTÉSRE VÁRAKOZÓ ADATOK' (Data pending upload) for each category.

■ Állami anyakönyvek adatbázisa a MACSE honlapján

7 BALATON PETRA: A Pénzügyminisztérium szolgálatában. Győri Ottmár (1867–1946) emlékezete. *Catastrum*, 4. (2017) 1:25–39.

8 [https://www.familysearch.org/wiki/en/Hungary_Funeral_Notices_\(FamilySearch_Historical_Records\)](https://www.familysearch.org/wiki/en/Hungary_Funeral_Notices_(FamilySearch_Historical_Records))

The screenshot shows a search interface on the FamilySearch website. The search criteria are: 'Keresem ezt a nevet: Antalfy', 'Ezek a képek között: 294 - 312', and 'Egyenesen a Képhez: Mappa-ID # Kép: A09 # 294'. The results table shows the following entries:

ID	Kezdő Név	Végző Név	#	#	Megjegyzések
Ad01	Aaron Lászlóné	Démy-Gerő Andor	934	52	
Ad02	Démy-Gerő Andor	Zell Josef Traugott	959	57	

Below this, another table shows results for 'A01 - A03':

ID	Kezdő Név	Végző Név	#	#	Megjegyzések
A01	Aág Ida	Ács József Zoltán	921	60	
A02	Ács Józsefné	Adler Illés	898	56	
A03	Adler Imre	Alchhorn Antal	924	63	

■ Gyászjelentések határköves keresése Rakovszky István honlapján (www.rakovszky.net). A filmtekercs első neve Antal Janka, ennek alapján lehet megtalálni a FamilySearch megfelelő mappáját

A nehézkes keresést a családkutatók munkája tette könnyebbé, akik a teljes anyagban egyre sűrűbb „határköveket” állítottak, meghatározva, hogy egyes nevek melyik tekercs hányadik felvételén található. Munkájukat Rakovszky István fogta egybe és az általa készített szoftverrel a keresést jelentős mértékben megkönnyítette.⁹ Célszerű ebben az adatbázisban keresni, mert sokkal gyorsabb az előzőnél. Ha a gyászjelentésre nyomdai minőségben van szükség, akkor az itt megtalált felvételt a FamilySearch oldalán kell megkeresni (kezdőbetű, az első személynév és a mappán belüli felvételszám alapján), majd ott letölteni.

Mind a FamilySearch, mind a Rakovszky-féle adatbázis csak az elhunyt neve szerinti keresést tesz lehetővé. Az OSZK a saját gyűjteményéről a mormonok által készített mikrofilm-, majd digitális felvételeket optikai karakterfelismeréssel (OCR) teljes szövegükben feldolgozta, ez a megoldás azt is lehetővé teszi, hogy a gyászjelentésben szereplő bármely névre (tehát

a gyászoló rokonság bármely nevesített tagjára) vagy bármely kifejezésre (pl. kataszter) kereshessünk. A Pannon Digitális Egyesített Archivum (PANDeA) gyászjelentés-gyűjteménye ugyan automatikus szövegfelismeréssel készült, de a mikrofilmről készült digitális felvételek sok olvasati hibát tartalmaznak, viszont a keresés hatékonysága vitathatatlan. A gyászjelentések az őrző intézmény vízjelével ellátottak.¹⁰

Az OSZK gyászjelentés-gyűjteménye nem tartalmaz minden ilyen dokumentumtípust, ezért más intézmények hasonló gyűjteményeiben is érdemes kutatni (általában könyvtárak, levéltárak alakítottak ki ilyen különgyűjteményeket). Minőségében egyedülálló – mert az eredeti partecédulákat digitalizálták és OCR-ezték – a Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtárának gyászjelentés-gyűjteménye, amely ugyancsak teljes szövegében kereshető.¹¹ Itt megtalálható Riedl Rudolf (1842–1917) gyászjelentése, valamint Kofranek Vendel (1832–1909) OSZK-

9 http://www.rakovszky.net/E1_LSG_ObitsIndex/GYJ-NevIndex.shtml

10 <https://dspace.oszk.hu/handle/123456789/663648>

11 Elérhető a Hungaricana Közgyűjteményi Portálon: <https://library.hungaricana.hu/hu/collection/gyaszjelentések/>.

■ Riedl Rudolf gyászjelentése a Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtárának gyűjteményében a Hungaricana Közgyűteményi Portálon

beli gyászjelentéstől eltérő partecédulája (az OSZK-ban ezek nincsenek meg). Minőségi okokból a Hungaricana technikai megoldása lenne a követendő jó példa.

Az MNL Országos Levéltárában őrzik a kataszteri szervezetbe tartozók személyi nyilvántartását (törzskönyvi lap, szolgálati és minősítési táblázat). Ezek a lapok sok esetben – ha értesültek a nyilvántartást vezetőkről róla – feljegyezték az adott személy elhunytának időpontját, és ha kaptak gyászjelentést, azt is a lapok közé helyezték el. Az iratanyagban 22 gyászjelentés van, ebből csak kilenc található meg az OSZK-ban. Egyedül itt őrzik Bajáky Antal (1880–1941), Csígyó Lajos (1886–1930), Füssl Emil (1873–1932), Hankovszky József (1880–1933), Havas József (1867–1929), Heilmann János (1890–1930), Orosz Géza (1877–1930), Raics Ferenc (1879–

1931), Ruff Endre (1891–1928), Sándor (Skála) Vince (1872–1937), Schöndorfer Gyula (1871–1927), Schwendtner Mihály (1880–1933), Suba Árpádné Barajevác Ilona (†1928), Zsadányi (Zahajkiewicz) Ármin József (1876–1928) partecéduláját.¹²

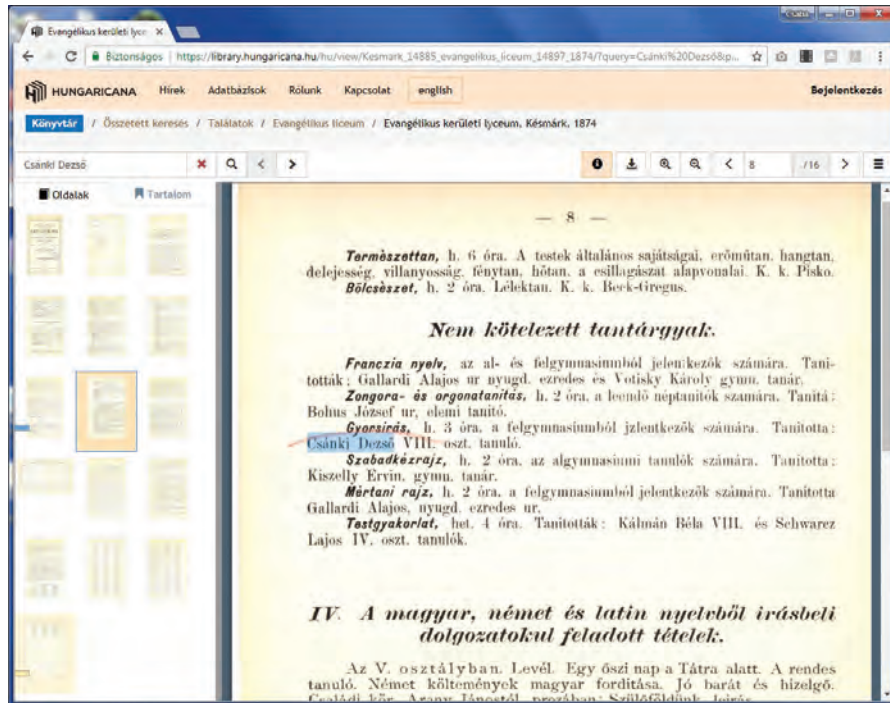
Tanulmányok

A kariertörténetekben sokszor érdemes megvizsgálni a középiskolai és felsőfokú tanulmányokat is, vagyis hogy hol, kitől, hogyan és kikkel együtt tanult a vizsgált személy.

E kérdés kutatását megkönnyíti a személyi nyilvántartás bejegyzése, mert ez esetben pontosan tudható, hogy melyik iskola értesítőjét kell keresni.¹³ Nyilvántartás vagy bejegyzés híján a születési hely alapján a helyi vagy a közelben található középiskolák értesítőjét célszerű

12 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, S 92 Az Országos Földmérési Intézet vegyes iratai. No. 24. Országos kataszteri felmérés – alkalmazottak törzslapjai (Országos kataszteri felmérés. Szolgálatból 1911-ig bezárólag kivált tisztviselők és díjnokok törzslapjai, I–K); No. 25/1–9. Országos kataszteri felmérés – alkalmazottak törzslapjai (Régi szolgálati és minősítési táblázatok, A–Zs), 1884–1930; No. 26/1–2. Az állami földmérés törzskönyvi lapjai, 1925–1936.

13 Az iskolai tanulmányok elsőrangú dokumentumainak forrásértékéről l.: GRÁBERNÉ BŐSZE KLÁRA: Iskolai érdemsorok, értesítők és évkönyvek a XVIII. század közepétől a XX. század közepéig – jelentőségük, számbavételük. *Könyv és Nevelés*, 18. (2016) 1:40–50.

- A késmárki evangélikus líceumban társait tanította gyorsírásra Csánki Dezső VIII. osztályos tanuló 1874-ben. Később az Országos Levéltár tisztviselője, majd vezetője lett (Hungaricana Közgyűjteményi Portál)

áttanulmányozni, mert az ifjak jellemzően a szülői házhoz közel tanultak. Segíti a kutatást, hogy a magyarországi iskolai értesítők jegyzékeit az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum (OPKM) *A magyar neveléstörténet forrásai* sorozatban közreadta.¹⁴ A bibliográfia kötetei, valamint 48 település egyes iskoláinak értesítői online elérhetők a Hungaricana Közgyűjteményi Portálon.¹⁵ Saját tapasztalatom

alapján jó szívvel ajánlható az OPKM munkatársainak megkeresése, akár csak elektronikus levél útján is, mert a nehezen hozzáférhető értesítőkből a szükséges adatokat előzékenyen megküldik.

A felsőfokú tanulmányok kutatásához nagy segítséget nyújtanak a felsőoktatási szaklevéltárak, az itt dolgozó levéltárosok ugyancsak előzékenyen segítik a kutatókat.

14 *A magyarországi iskolai értesítők bibliográfiája. XVIII. századi érdemsorozatok.* Összeáll.: DÖRNYEY SÁNDOR – V. ECSÉDY JUDIT – PAVERCSIK ILONA. Bp., 1989. *A magyarországi iskolai értesítők bibliográfiája. 1850/1851-1948/49.* Szerk.: GRÁBERNÉ BŐSZE KLÁRA. 1–19. Bp., 1996–2012. *A magyarországi iskolai értesítők bibliográfiája, 1800–1850.* Szerk.: GRÁBERNÉ BŐSZE KLÁRA. Bp., 2013.

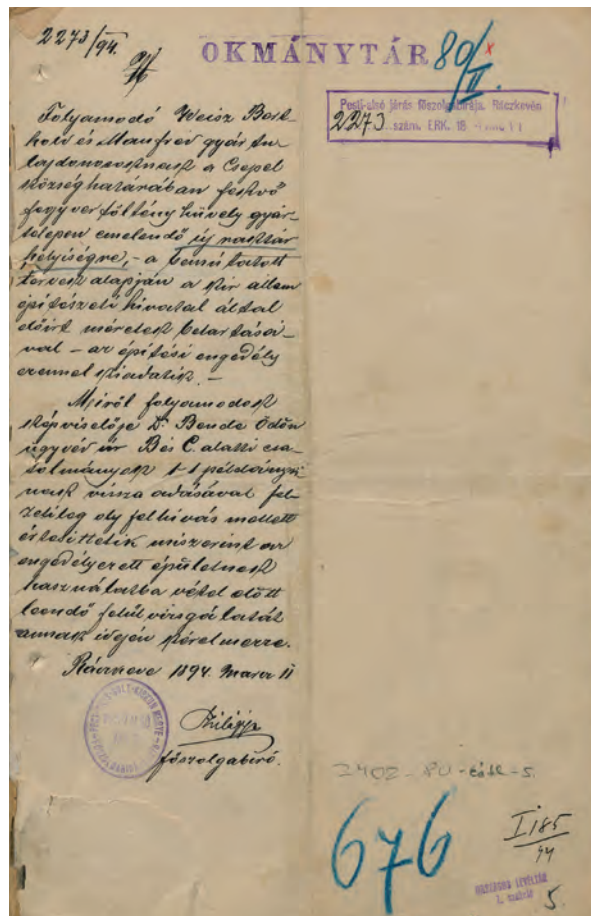
15 https://library.hungaricana.hu/hu/collection/iskolai_ertesitok/

ZÁVOCZKI ADRIENN

Összefüggések egy telekvásárlás és a kataszteri munka között

Az 1882-ben létrehozott Weisz Berthold és Manfréd Első Magyar Conserv Gyár 1886-tól elkezdett tölténytárakat és lőszereket is gyártani az Osztrák–Magyar Monarchia közös hadserege számára. Mivel a Soroksári úton lévő telephely már szűkösnek bizonyult, és a lőszergyártást is veszélyesnek tartották ott, más, nagyobb területre volt szükségük. A testvérek választása Csepelre esett, amely akkor még mezőgazdasági jellegű falu volt, nagy kiterjedésű szántókkal, legelőkkel tarkítva. 1893 áprilisában elkészült az első négy épület, amely többek között lőpor- és töltényraktárakat, irodákat és lakásokat foglalt magába. A gyártelep további fejlesztése érdekében 1894-ben építési engedélyért folyamodtak a Pesti alsó járás járásbíróségához, hogy a Csepel határában lévő töltényhüvelygyár telepén új raktárpületet építhessenek.¹

A további terjeszkedés érdekében a vállalkozás ezt követően a csepeli volt telkes jobbágyok közös legelőjét szisztematikusan felvásárolta 1915-ig. A telek megvételéhez szükség volt a legelő tulajdonosainak engedélyére is. Az egykori telkes jobbágyok az adásvétel idejére választottak maguk közül egy képviselőt, aki a jogaik érdekében eljárhatott.² Miután Weisz Manfréd megegyezett a tulajdonosokkal a vételárban, a Földművelésügyi Minisztérium által megállapított illetéket kellett fizetnie. 1915-ben a Weiss-gyár összesen 23 hold 307 négyszögöl területhez jutott hozzá, amelyért 259 749 korona vételárat fizetett a kijelölt képviselőnek, aki köteles volt a pénzt azonnal a birtokossági pénztárba befizetni, hogy onnan részarányosan kivehessék a jussukat az egyko-

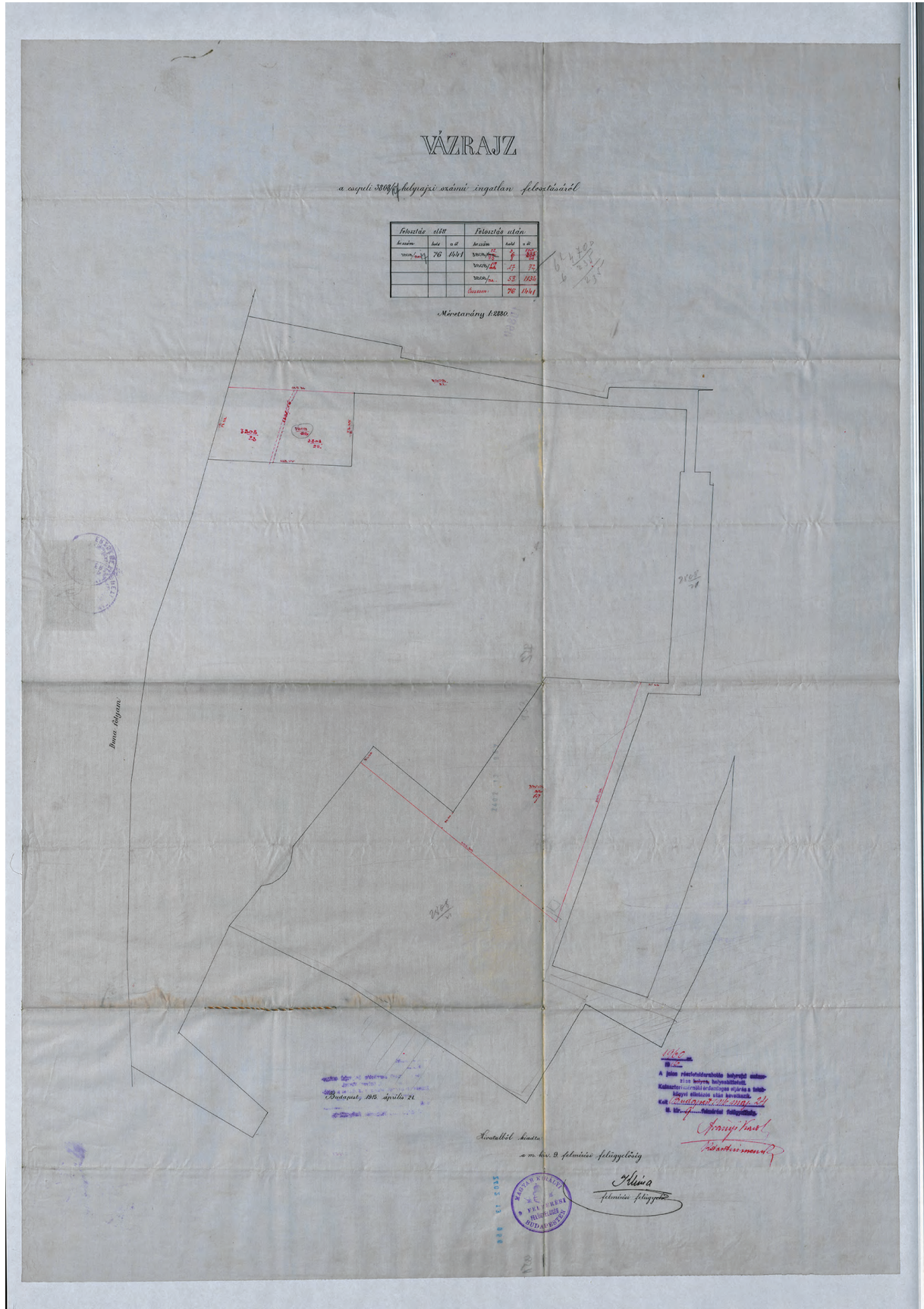

■ Weiss Berthold és Manfréd Gyár számára kiadott építési engedély, 1894 (MNL OL, Z 402-80. tétel)

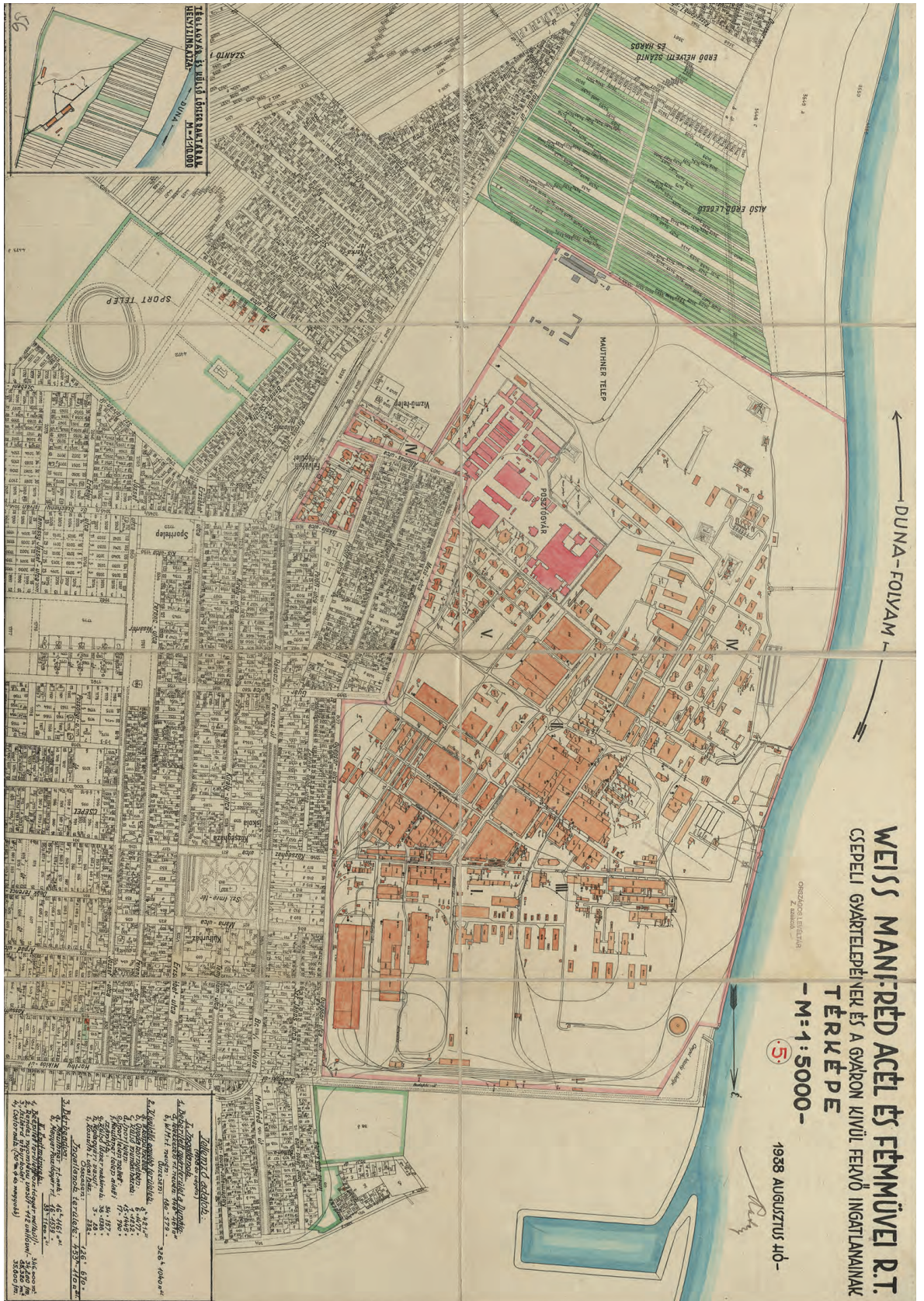
ri telektulajdonosok. A telekvásárlások alkalmával a közös legelőből kiszakított magánterület létrejötte miatt a területváltozásokat az illetékes felmérési felügyelőségnek is be kellett jelenteni. A térség ekkor a budapesti székhelyű 9. felmérési felügyelőséghez tartozott, amelynek illetékessége Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyékre terjedt ki.

1 VARGA LÁSZLÓ: *A csepeli csoda. Weiss Manfréd és vállalata a Monarchiában*. Bp., 2016. 161–192.; Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (= MNL OL), Z Gazdasági Levéltár 402 Weiss Manfréd Acél és Fémművek okmánytára, 80. tétel (= Z 402-80.)

2 1915. május 15-én Szeltner Jenő birtokossági elnök képviselte az adásvételkor a csepeli birtokossági közgyűlést, amely a telekeladást az 1915. június 20-án tartott közgyűlésen fogadta el. MNL OL, Z 402-80. 13. doboz.

■ Vázrajz a csepeli 3808/17 helyrajzi számú ingatlan felosztásáról, 1915 (MNL OL, Z 402-80. 13. doboz)

■ Weiss Manfréd Acél és Fémüveí Rt. csepeli gyártélepeinek és a gyáron kívüli ingatlanainak térképe, 1938 (MNL OL, Z 402-1070. dosszié, 112. doboz)

Csepel kataszteri felmérése (1881–1882)

Csepel 1951-ig önálló település volt, ekkor csatolták XXI. kerületként a fővároshoz. Kataszteri felmérésére 1881–1882-ben került sor, a munkálatokat a 6. felmérési felügyelőség végezte. Először a határleírási jegyzőkönyv, illetve a határvázlat készült el 1881-ben. Ezt követte 1882-ben a kataszteri térkép, a kataszteri telekkönyv, a területszámítási jegyzőkönyv, a magasságmérési kézikönyv, a felvételi előrajz, a talajhasználati kimutatás, a házsámjegyzék, a helynévjegyzék és a birtokosok névjegyzéke. A munkálatokkal Kovács Miklós kataszteri mérnököt bízták meg. 1914-ben, 1929-ben és 1930-ban pót-határleírási jegyzőkönyvet csatoltak az eredeti példányokhoz a Csepel határában bekövetkezett változások rögzítése miatt. Az 1914-ben a Weiss-féle telekvásárlások nyomán bekövetkezett határváltozásokat jelző határvázlat, amelyet a 9. kataszteri felmérési felügyelőség készített, megtalálható a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára óbudai épületében őrzött Weiss Manfréd Acél és Fém-művek Rt. iratanyagában. A határkiigazításokat Arányi Károly végezte el és Klima József felmérési felügyelő hagyta jóvá.³

Az MNL OL Bécsi kapu téri épületében a kataszteri gyűjteményben őrzött 1914. évi pót-határleírási jegyzőkönyv Albertfalva nagyközség határának leírásánál említést tesz arról, hogy az egyik határjel a csepeli „*Jánoslegelő dűlő*”-ben, a Weisz Manfréd Lőszer-, Acél- és Fém-művek Rt. gyártelepének nyugati szélé közelében található. A 15 évvel később készült határleírási jegyzőkönyv határvázlata pedig már ábrázolja is a Weiss-gyár épületeit. Ennek oka, hogy a gyár azzal a kéréssel fordult Pest-Pilis-Solt-Kiskun alispánjához, hogy a területileg egységes, de közigazgatási szempontból két külön szakhatósághoz tartozó gyártelepet egyetlen hatóság alá sorolják be, tehát a Szigetszentmiklós határában lévő gyártelep közizag-

gatásilag kerüljön át a Csepel határában lévő gyártelephez. A bekebelezést az alispán engedélyezte, ezért került sor a határleírási jegyzőkönyv felvételére.

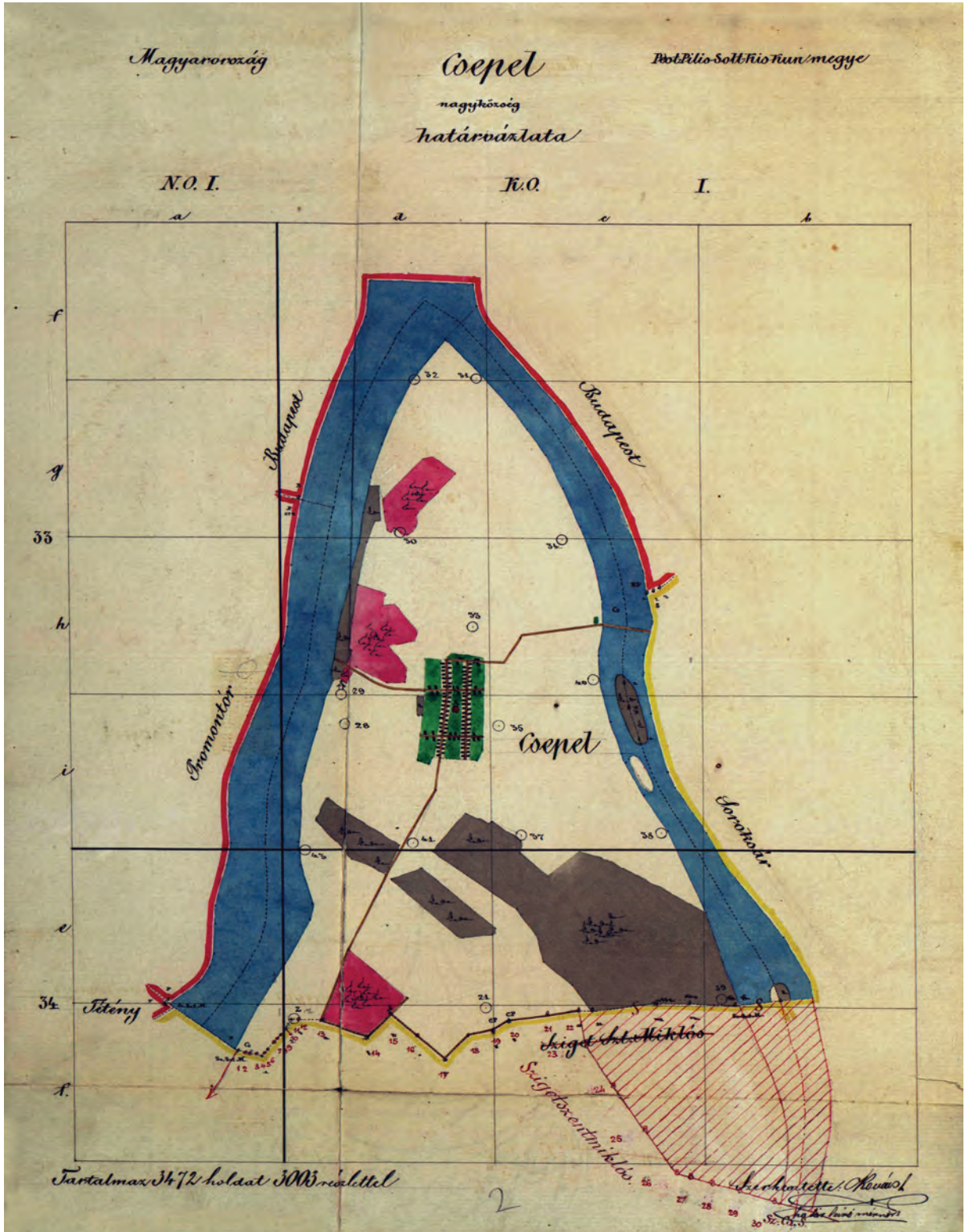
Arányi Károly (1878–1937)

Arányi Károly Zoltán 1878. január 15-án született Budapesten, római katolikus családban. Édesapja id. Arányi Károly pénzügyi tanácsos volt. Az ifjabbik Arányi 1898-ban főrealiskolában érettségizett Budapesten. Tökéletesen írt és beszélt magyarul és németül, egy kicsit tudott franciául is. Hadkötelezettségének nem tudott eleget tenni, mert alkalmatlannak nyilvánították. 1902. június 28-án feleségül vette Kreupl Emíliát, Kreupl Lipót kataszteri főmérnök lányát, akitől két fia született, Kornél Kálmán (1903. 04. 09.) és Jenő Bertalan (1909. 10. 16.). Lakhelyükre vonatkozólag annyi ismert, hogy 1916-ban Budapesten a II. kerület Donát utca 40–42. szám alatt éltek. Arányi 1937. június 4-én hunyt el Szentendrén, amiről a *Budapesti Közlöny* adott hírt.⁴

A kataszteri felmérés hivatali állományába 1897-ben került felmérési díjnokként, és a 9. felmérési felügyelőséghez osztották be Budapestre, ahol karrierje során mindvégig meg is maradt. Sosem helyezték át más felügyelőségekhez vidékre, így munkája a Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyéhez tartozó települések felmérésére korlátozódott. Két évvel később felmérési növendék lett, ekkor tette le első hivatalos esküjét is. 1902-ben mérnöksegéd lett és véglegesítették a kataszteri állományban. 1907–1918 között mérnök, 1918-ban pedig kinevezték főmérnöké, ekkor tette le második esküjét Klima József felmérési felügyelő előtt. 1921-ben műszaki tanácsosi kinevezést kapott, 1922-ben pedig harmadszor is felesküdött Magyarországra és annak alkotmányára. Törzslapján az utolsó bejegyzés is ebből az évből való, és a *Budapesti cím- és lakásjegyzék*

3 A kataszteri térképet a Budapest Főváros Kormányhivatala Földmérési, Távérzékelési és Földhivatali Főosztálya, azon belül a Szolgáltató osztály őrzi, georeferált változata elérhető a MapiRE weboldalon. Az iratok: MNL OL, S 79 Kataszteri gyűjtemény, Iratok No. 580/1–12.; MNL OL, Z 402-80. 13. doboz.

4 MNL OL, S 92 Az Országos Földméréstani Intézet vegyes iratai (= S 92) No. 25/1. Régi szolgálati és minősítési táblázatok, 97.; *Budapesti cím- és lakásjegyzék*, 27. (1916) 9:1236.; Hirdetmény. *Budapesti Közlöny* (= BK), 71. (1937) 266:3.

■ Csepel község határvázlata, 1881 (MNL OL, S 79 No. 580/11.)

■ Csepel község határvázlata, 1929 (MNL OL, S 79 No. 580/12.)

is utoljára 1922–1923-ban említi nevét és tanácsosi címét.⁵

Tagja volt az Országos Felmérési Tisztviselők Internátus- és Segélyegyletének, és részese volt annak a küldöttségnek 1909-ben,

amely Szikszay Elek pénzügyi főtanácsost – a Segélyegylet alapítóját – arra kérte, hogy idős kora ellenére ne mondjon le a Segélyegylet elnöki tisztségéről. Szikszay Elek a *Kataszteri Közlöny* beszámolója szerint meghatódva tett

5 MNL OL, S 92 No. 25/1.; *Magyarország tisztí cím- és névtára*. Bp., 1901:325., *Uo.* 1902:335., *Uo.* 1903:330., *Uo.* 1904:172., *Uo.* 1905:184., *Uo.* 1906:195., *Uo.* 1908:198., *Uo.* 1909:207., *Uo.* 1910:214., *Uo.* 1911:217., *Uo.* 1912:220., *Uo.* 1913:228., *Uo.* 1914:233., *Uo.* 1915:236., *Uo.* 1916:252., *Uo.* 1917:257., *Uo.* 1918:198.; *Személyi hírek. Kataszteri Közlöny* (= KK), 8. (1899) 7:154. *Személyi hírek. KK*, 11. (1902) 6:127. *Vegyesek. KK*, 12. (1903) 2:45. *Vegyesek. KK*, 16. (1907) 4:125. *Személyi hírek. KK*, 21. (1912) 6:213.; *Budapesti cím- és lakásjegyzék*, 28. (1922–1923) 1:134.

eleget a kérésnek és haláláig viselte az egyesület elnöki tisztségét.⁶

Klima József (1862–1929)

Klima József 1862. november 18-án született Szegeden, római katolikus családban. Reáltanulmányait szülővárosában fejezte be érettségivel, 1881-ben. Tökéletesen írt és beszélt magyarul és elég jól tudott németül is. 1887. november 19-én feleségül vette Rappensberger Jolánt, akitől hat gyermeke született: Ilona (1889. 06. 06.), Ede (1891. 05. 13.), Anna (1893. 08. 04.), Kálmán (1895. 08. 02. – 1903. 02. 16.), Katalin (1899. 01. 21.) és Kornél (1905. 11. 13.).⁷

1883. január 18-án lépett hivatali állományba, és mint ideiglenes felmérési díjnok került a 7. felmérési felügyelőséghez Vácra. 1884-ben felmérési növendék lett és véglegesítették, első hivatali esküjét is ebben az évben tette le. 1887-től mérnökségét, 1895-ben pedig megkapta a mérnöki kinevezést, és a 10. felügyelőséghez helyezték Szegedre. 1904-től főmérnök Szegeden, majd 1908–1911 között a Pénzügyminisztérium XVIII. ügyosztályán dolgozott.

1911-ben áthelyezték a 9. felügyelőséghez Budapestre, amelynek 1914-től kataszteri főmérnöke, majd 1915-től felmérési felügyelőként vezetője lett. 1919-ben elnyerte a miniszteri tanácsosi címet, nem sokkal később, 1924-ben nyugdíjba vonult. 1929. november 18-án hunyt el Vácra.⁸

Szakmai aktivitását és elhivatottságát jól jelzi, hogy számos esetben írt tanulmányt a kataszteri munkálatok egyes folyamatairól, azok egyszerűbbé tételéről, illetve a kataszteri mérnökök terepi munkavégzésének nehézségeiről. A *Kataszteri Közlöny* hasábjain megjelent írásaiból kitűnik az a nagy tapasztalat, amelyet a hosszú évek során gyűjtött össze a hivatali szolgálatban.⁹ Tagja volt az Országos Felmérési Tisztviselők Internátus- és Segélyegyletének, amelynek alelnökévé is megválasztották 1915-ben. A tisztségről elfoglaltságaira hivatkozva 1918-ban lemondott.¹⁰

Részt vett 1882-ben Nagybánhegyes, 1891-ben Járdánháza, 1889-ben és 1896-ban Kunágota, 1903–1906 között Magyarcsanak és Csanádpalota, valamint 1882–1905 között Szentes felmérésben.¹¹

- 6 Jegyzőkönyv. KK, 18. (1909) 4:117.; ZÁVOCZKI ADRIENN: Az Országos Felmérési Tisztviselők Internátus- és Segélyegylete. *Catastrum*, 3. (2016) 1:35–41.
- 7 MNL OL, S 92 No. 25/4. 329–334.
- 8 MNL OL, S 92 No. 25/4. 329–334.; *Magyarország tiszti cím- és névtára*. Bp., 1886:193., *Uo.* 1987:193., *Uo.* 1988:238. *Uo.* 1989:238., *Uo.* 1891:206., *Uo.* 1892:211., *Uo.* 1893:211., *Uo.* 1894:217., *Uo.* 1894:232., *Uo.* 1895:232., *Uo.* 1896:250., *Uo.* 1897:297., *Uo.* 1898:319., *Uo.* 1899:339., *Uo.* 1900:321., *Uo.* 1901:325., *Uo.* 1902:337., *Uo.* 1903:333., *Uo.* 1904:173., *Uo.* 1905:184., *Uo.* 1906:195., *Uo.* 1907:197., *Uo.* 1908:163., *Uo.* 1909:171., *Uo.* 1910:177., *Uo.* 1911:179., *Uo.* 1913:228., *Uo.* 1914:233., *Uo.* 1915:236., *Uo.* 1916:252., *Uo.* 1917:256.; *Vegyések. KK*, 6. (1897) 5:112., *Személyi hírek. KK*, 12. (1903) 12:254., *Személyi hírek. KK*, 13. (1904) 6:116., *Vegyések. KK*, 16. (1907) 2:76., *Vegyések. KK*, 18. (1909) 2:67., *Vegyések. KK*, 20. (1911) 2:91., *Személyi hírek. KK*, 23. (1914) 12:336., *Személyi hírek. KK*, 24. (1915) 3–4:82.; *Kinevezések. Pénzügyi Közlöny (= PK)*, 11. (1884) 15:281., *Személyi hírek. PK*, 14. (1887) 16:203., *Vegyések. PK*, 22. (1895) 10:187., *Áthelyezések. PK*, 28. (1901) 5:178., *Áthelyezések. PK*, 31. (1904) 1:23.; *Kinevezések. PK*, 36. (1909) 8:219., *Áthelyezések. PK*, 38. (1911) 5:184., *Megbízás. PK*, 41. (1914) 38:898., *Személyi hírek. PK*, 42. (1915) 13:457.; *A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye*, 64. (1930) 47–48:386.
- 9 Néhány szó a pályázatról. *KK*, 3. (1894) 2:9.; *Az ártér és az ártéren kívül eső területek számozása a telekkönyvi betétekben. KK*, 4. (1895) 12:5.; *Válasz budapesti kartársainknak. KK*, 4. (1895) 4:10.; *A telekkönyvi és kataszteri területek közötti összhang. KK*, 5. (1896) 1:19.; *Kataszteri és tagosítási területek közötti összhang. KK*, 5. (1896) 3:79–82.; *A folyók mint határreszletek. KK*, 5. (1896) 12:311.; *Kevesebb munkát! KK*, 6. (1897) 3:69–72.; *A régi és újonnan felmért kataszteri térképek egyesítéséről és azok könyomatozásáról. KK*, 8. (1899) 4:64–67.; *A betétszerkesztés és a nyilvántartásnál felmerült nehézségek mikénti elkerüléséről. KK*, 8. (1899) 12:256–259.; *Az ellenőrzési számolat egyszerűbbé tételéről, tagosított községekben. KK*, 9. (1900) 1:7–10.; *A betétszerkesztés és a nyilvántartásnál felmerült nehézségek elkerüléséről, II. közlemény. KK*, 9 (1900) 2:27–28.; *Az új utasításról. KK*, 9. (1900) 5:92–94.; *Szabadságidőről és a munkaátalányról. KK*, 10. (1901) 1:12–15.; *Válasz „Javaslat a birtokrendezési törvények módosítása tárgyában”. KK*, 12. (1903) 1:144–153.; *A munkajelentés szerkesztésének egyszerűsítéséről. KK*, 12. (1903) 2:42–44.; *Az erdélyi birtokrendezési eljárás bajairól. KK*, 12. (1903) 12:247–251.; *A telekkönyv és a kataszteri összhangról. KK*, 13. (1904) 11:184–193.; *A betétszerkesztés egy más módjáról. KK*, 14. (1905) 7:184–188.; *„Az a betét, az a betét”. KK*, 14. (1905) 12:290–292.; *Megint csak a betét. KK*, 15. (1906) 3:72–76.
- 10 Az „Országos felmérési tisztviselők Internátus és Segélyegyletének” 1915. évi közgyűlése. *KK*, 24. (1915) 5–6:114–115.; *Országos felmérési tisztviselők Internátus és Segélyegylete. KK*, 27. (1918) 1–2:27–29.
- 11 MNL OL, S 79 No. 298/1, 3., No. 272/4., No. 295/5., 9., No. 296/2., 4., 6., 10., No. 309/18.

SUBA JÁNOS

Az Állami Földmérés szerepe a trianoni határok kijelölésében, kitűzésében.

A magyar–csehszlovák határszakasz

A trianoni határvonal konkrét, részleges megjelölését, kitűzését, térképezését, a határok-mányok elkészítését a Szövetséges és Társult Hatalmak által létrehozott nemzetközi határmegállapító bizottságok végezték 1921–1925 között. A bizottságok munkája két szakaszra osztható. Az egyik a békeszerződésben leírt politikai határvonal megállapítása (azaz az államterületek elhatárolása) és kijelölése a terepen (delimitáció). A másik pedig a határkitűzés (demarkáció), amely tisztán technikai művelet, amellyel a térképen bejelölt pontokat a terepen igazi pontokkal kell megjelölni és – az adott esetben – különböző határjelekkel állandósítani. Ez a határvonal láthatóvá tételét jelentette. Ezt követően került sor a határvonal felmérésére, azaz tulajdonképpen a határvonal és környéke térképezésére a meghatározott sávban.

A magyar–csehszlovák határmegállapító bizottság műszaki delegációja

A trianoni békeszerződés 31. cikkelye értelmében az érintett országoknak a határmegállapító bizottságok rendelkezésére kellett bocsátaniuk a szükséges szakszemélyzetet, a földmérő mérnököket, térképészeket. A magyar fél az Állami Földmérés (kataszteri felmérés) földmérő mérnökeit jelölte ki, mert

1918-ig csak a polgári földmérésnek volt önálló szervezete.¹ A kiválasztott mérnökök a földmérési felügyelőségektől vonultak be a határmegállapító bizottság műszaki osztályához. A háromszögelő mérnököket a Háromszögelő Hivatal bocsátotta rendelkezésre. A térképészeti intézettől is vezényeltek topográfus tiszteket a határmegállapító bizottsághoz.²

A személyi állomány

A Pénzügyminisztérium 1921. szeptember 1-jei rendeletével a csehszlovák határszakaszra Szilágyi Béla műszaki főtanácsost műszaki segédbiztosként és Sipos József műszaki tanácsost mérnökként beosztotta a határmegállapító bizottsághoz.³

A műszaki osztályt magyar és csehszlovák mérnökök alkották. A magyar delegáció műszaki vezetője Szilágyi Béla, a csehszlovák delegáció vezetője Vladimír Hajný műszaki tanácsos volt. A Pénzügyminisztérium mint felügyeleti szerv koordinálta a mérnökök beosztását a különböző határmegállapító bizottságokhoz és ügyelt arra, hogy teendőik elvégzése után azonnal bevonuljanak az eredeti állomáshelyükre, mert ott is várt rájuk a munka. A vezényléseket minden évben újraszabályozták. A legkiválóbb mérnököket vezényelték a

1 Ennek a szervezetnek a neve 1856–1894-ig Állandó Kataszter, 1894–1918 között Országos Kataszteri Felmérés, 1918-tól Állami Földmérés. ANTALFFY ANDOR: *A magyar Állami Földmérés. Térképészeti Közöny*, III. (1934) 1–2:44. BENDEFY LÁSZLÓ: *A magyar geodézia reformkora, I. A magyar földmérés 1890–1920*. Bp., 1970 (= BENDEFY, 1970). A hivatalos elnevezések mellett gyakran találkozunk az egykorú iratokban a kataszteri felmérés megnevezéssel is.

2 A témáról l. még SUBA JÁNOS: *Egy határmegállapító bizottság anatómiája: a magyar–csehszlovák határmegállapító bizottság szervezete 1921–1925. „... ahol a határ elválaszt”. Trianon és következményei a Kárpát-medencében*. Szerk.: PÁSZTOR CECÍLIA. Balassagyarmat–Várpalota, 2002. 199–224. (= SUBA, 2002)

3 Szilágyi Béláról l. SUBA, 2002. 31. lábjegyzet. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (= MNL OL), K 481 Miniszterelnökségi Levéltár, Magyar–csehszlovák határmegállapító bizottság magyar delegációja, Általános iratok (= K 481) 124.355/1921-XIII.b. sz. rendelet.

határvonalra. Volt olyan mérnök, aki több határszakaszon is dolgozott.⁴

A határmegállapító bizottság műszaki munkaterve

1922. március 3-án Vácott a műszaki megbízottak értekezletet tartottak, amelyen megállapodtak a munkálatok lefolyásáról, megszervezték a munkafolyamatokat, meghatározták és kiosztották a feladatokat. A felmérési személyzetet tájékoztatták és az I., II., III., IV., V. munkaszakaszokat illetően megbeszéltek az elhatárolási munkákat. A térképen a határvonal megállapítására, majd a terep bejárására vonatkozólag a szakaszmérnököket eligazították.

A határvonal menti községek kataszteri térképét, fénymásolatának egy példányát – Esztergom megye kivételével – a csehszlovák delegáció bocsátotta rendelkezésre, az Esztergom megyei községeket a magyar fél. A birtokvázlatokat és a földrészteli jegyzőkönyveket (kataszteri telekkönyveket) magyar részről az esztergomi, a balassagyarmati, a sátoraljaújhelyi, a miskolci, a nyíregyházi, a győri és a mosoni pénzügyigazgatóságtól, csehszlovák részről a pozsonyi, a komáromi, az ipolysági, a kassai, az ungvári és a munkácsi pénzügyigazgatóságtól szereztek be. Az eredeti községi határleírási jegyzőkönyveket, amelyek a pozsonyi és a kassai térképtárakban voltak, szükség esetén a csehszlovák fél bocsátotta rendelkezésre.

A határvonal kikarózásáról úgy állapodtak meg, hogy a karókat, amelyek a határkövek helyét jelölik, a fokozatoknak megfelelően a következő színekre festik: a főköveket jelölő karókat vörösre, a mellékhatárköveket kékre, a közönséges határköveket jelölő karókat nem festik be. Ezek a színek később változtak és egészültek.

Az egy osztályban működő magyar és csehszlovák felmérési tisztviselők felváltva magyar és csehszlovák területen tartózkodtak. Mind a két fél a saját területén mérnökeinek az irodát és a lakást díjtalanul bocsátotta rendelkezésre. A másik fél területén végzett munkák dologi és személyi kiadásainak (mérnökök napidíja, napszámosok napidíja stb.) elszámolását később rendezték. Ebben is az 1904. évi kataszteri utasítás pénzügyi előírásai voltak a mérvadók. A mérnököket igazolványokkal és határátlépési jelvényekkel látták el.

A határmegállapító bizottság elnökének távirati utasítására a műszaki munkálatoknak 1922. március 3-án el kellett kezdődniük a IX. és a VII. szakaszon. Március 1-jén a csehszlovák delegáció kiküldte Gesztetere (IX. szakasz) Jaroslav Žizka főmérnököt, Csákányházára (VII. szakasz) František Kněžínek segédmérnököt. Magyar részről Makay Géza főmérnököt Sikátorra (IX. szakasz) és Bajáky Antal főmérnököt a VII. szakaszba. Az 1922. március 1-jei ülésen a műszaki munkálatok kezdésének időpontját március 6-ra módosították.⁵

A határmegállapító bizottság a rendelkezésre bocsátott magyar és csehszlovák mérnököket Vácott összevonta és kioktatta az elvégzendő feladatok speciális vonásairól. A csehszlovák mérnököket táviratilag visszarendelték, helyettük kiküldték a VII. szakaszba Anton Hrabovsky segédmérnököt (állomáshely: Tarnóc), a IX. szakaszba Vacláv Vanka segédmérnököt (állomáshely: Petrovce /Péterfalva/).

A háromszögelési munkálatokra kiválasztott mérnökök márciusban már a terepen dolgoztak.⁶

4 MNL OL, K 478 Miniszterelnökségi Levéltár, Határmegállapító Központi Iroda, Általános iratok (= K 478) 3656/HMK-1922., 1048/C-1922.

5 A mérnökök életrajzi adataira vonatkozóan: MNL OL, S 92 Az Országos Földmérési Intézet vegyes iratai. Régi szolgálati és minősítési táblázatok. No. 25/1–9., Az állami földmérés törzskönyvi lapjai. No. 26/1–2. PANDeA Gyászjelentések (<https://dspace.oszk.hu/handle/123456789/663648>, 2017.09.02.). A gyászjelentés-gyűjteményekre l. REISZ T. CSABA: A katasztertörténeti prozopográfia forrásai. Anyakönyvek, iskolai értesítők, gyászjelentések. *Catastrum*, 4. (2017) 3:14–21.

6 MNL OL, K 481 671/C-1922.

A műszaki munkálatok költségeinek elszámolása

A szakaszmérnökök havonta leadták a számlákat, 1922. augusztus 1-jétől – a csehszlovák delegáció javaslatára német nyelven – havonta szerkesztett és kölcsönösen aláírt kimutatást állítottak össze a hozzá tartozó mellékletekkel együtt, amelyet a másik szakaszmérnöknek szintén ellenjegyeznie kellett. Az elszámolás abban a pénznemben történt, amilyennel a költségeket fedezték. A szakaszmérnökök csak a ténylegesen közös költséget okozó számlákat tüntették fel, aszerint hogy melyik állam előlegezte a szükséges összegeket. A magyar fél javasolta, hogy a magyar felmérési tisztségviselők által használt elszámolási nyomtatványokat német nyelven sokszorosítsák és rendszeresítsék a csehszlovák műszaki delegációnál is.

A havonként beérkezett számadásokat a két delegáció egy-egy műszaki megbízottja felülvizsgálta, egyidőben és együttesen ellenőrizte az adatok helyességét, esetleges javításokkal és kölcsönös aláírással elismerte a közös költségek jogosultságát és a két érdekelt hatalom egyenlő arányú teherviselését. Ezután jegy-

zékbe vették a beérkezett kimutatások – most már hivatalosan is elismert – összegeit, és a végösszeg felét – a magyar vagy a csehszlovák műszaki megbízott által aláírt jegyzék bemutatásával – a delegációk pénztárai kölcsönösen kifizették.⁷

Az 1923. évi műszaki munkálatok személyzete

1923. január 17-én Tánzos Gábor altábornagy, a magyar delegáció vezetője jelezte, hogy a terepmunkák megindulása alkalmával minden szakaszban egy-egy mérnökre, tehát összesen 18 mérnökre lesz szüksége. A munkálatok várható kezdési időpontja március 1. Nem zárta ki azt a lehetőséget, hogy a határvonal keleten fekvő szakaszaiban – ahol tavaszi áradásoktól kellett tartani – már előbb is 3-4 mérnökre lesz szükség, akik a fagyott terepen könnyebben szállítják ki a határköveket. A be nem fejezett háromszögelési munkálatok végrehajtására három háromszögelő mérnököt kért.⁸

Ebben az időpontban a határmegállapító bizottság műszaki delegációját a következő mérnökök alkották: Szilágyi Béla műszaki fő-

■ Kesserű Imre munkajelentéséhez csatolt vázrajza, 1922. október 31. (MNL OL, K 482 - 1922 - 1027.)

7 MNL OL, K 481 1067/C-1922.

8 MNL OL, K 478 4810/HMK-1923., 4937/HMK-1923., 5077/HMK-1923.

Magyar-cseh-olovák határmegállapító bizottság magyar delegációja.

XIII. szakasz

MUNKA JELENTÉS

1922. év május 1-15. ig

Nap	A foglalkozás megnevezése
május 1	Terepszemle
2	Birtokvizélat másolása
3	Terepszemle
4	Tápanyag bevonás, telekhatáros a cseh delegáció mérnökével megbeszélés
5	Határbejárás
6	Hikarózás
7	Vasárnap, irodai foglalkozás
8	Hikarózás
9	Határbejárás
10	Áthétközdés Kányból - Buzitára, bevonás, birtokvizélat másolása
11	Határbejárás
12	Ésö, birtokvizélat másolása
13	u. a.
14	Vasárnap, irodai foglalkozás
15	Hikarózás

K 482 1922-66

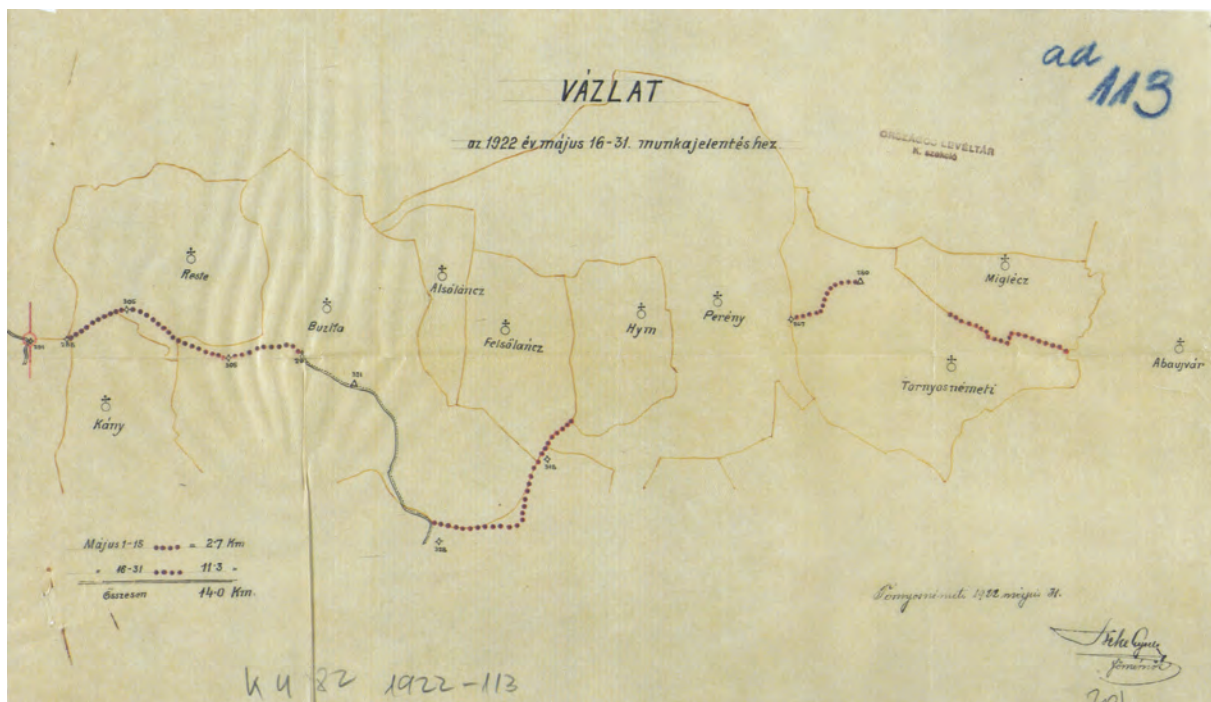
Buzita 1922. május 15.

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR
K. szakció

Beke Gyula
főmunk.

98

■ Beke Gyula munkajelentése, 1922. május 15. (MNL OL, K 482 - 1922 - 66.)

■ Térkép-vázlat Beke Gyula munkajelentéséhez, 1922. május 31. (MNL OL, K 482 - 1922 - 113.)

tanácsos, Sipos József műszaki tanácsos, Ruff Endre és Bertalan Lajos mérnökök.⁹

1923. február 19-én a Pénzügyminisztérium XIII/b. osztálya (Állami Földmérés) a következő mérnököket vezényelte a határmegállapító bizottság magyar delegációjához: Gyurik Mihály műszaki tanácsost, Koncz Károly és Beke Gyula főmérnököket az egri 3.; Heilmann János és vitéz Viszlóy Ferenc mérnököket a pécsi 11.; Varga István mérnököt a szombathelyi 15.; Bajáky Antal főmérnököt, Wohlrab Géza, Rusz Kornél és Rapkay Kálmán mérnököket, Bulkay Lajos és Kesserű Imre segédmérnököket a győri 18.; Bodor János mérnököt, Achác Arnold és Tóth Vincze segédmérnököket a pápai 18. és végül Siemenszky Kálmán műszaki tanácsost a budapesti 22. földmérési felügyelőségtől.¹⁰ 1923 decemberében két szakaszmérnök, Wohlrab Géza és Heilmann János, akik már végeztek munkaszakaszukban, visszatértek felügyelőségeikhez.

Az 1924. évi műszaki munkálatok személyzete

A határmegállapító bizottságok magyar delegációi mindig arra törekedtek, hogy minél hamarabb fejezzék be a határkijelölő és a határtérképező munkálatokat, mivel a határmegállapító bizottságok tagjainak ellátása a költségvetést terhelte. Tánzos altábornagy és a bizottság elnöke, William Carrey alezredes álláspontja az volt, hogy 1923-ban be kell fejezni a helyszíni munkálatokat. A magyar szakaszmérnökök szorgalma révén ez sikerült is, a csehszlovák szakaszmérnökök is kénytelenek voltak haladni, így ők is végeztek a helyszíni munka 70 százalékával.

1924. március 1-jén a következő szakaszmérnökök fejezték be a munkálatukat a nekik kiosztott munkaszakáson, majd tértek vissza állomáshelyükre: Zelkó József műszaki főtanácsos, Farkas Sándor és Makay Géza főmérnökök. 1924. május 1-jén fejezték be a munkát Csontea Ágoston, Radimszky Oszkár, Rapkay

9 MNL OL, K 478 1497/C-1923.

10 MNL OL, K 478 20.199/XIII/B.-1923.

11 MNL OL, K 478 1876/C-1923.

Kálmán, Rusz Kornél, Viszlóy Ferenc mérnökök, Beke Gyula műszaki tanácsos, Koncz Károly és Bajáky Antal mérnökök.¹¹

Gárdonyi Jenő és Klipp Alajos főmérnökök, Varga István, Bodor János és Bertalan Lajos mérnökök, Bulkay Lajos, Achác Arnold és Tóth Vincze segédmérnökök, valamint Simenszky Kálmán műszaki tanácsos 1924-ben végig a határon dolgoztak. A Pénzügyminisztérium 1924-ben többször tett sikertelen kísérletet arra, hogy Szilágyi Béla miniszteri tanácsost, a határmegállapító bizottság műszaki biztosát és Sipos József műszaki tanácsost a határ-megállapítási munkálatok alól kivonja és eredeti beosztásukba visszavezényelje.¹²

A műszaki munkálatok általános menete

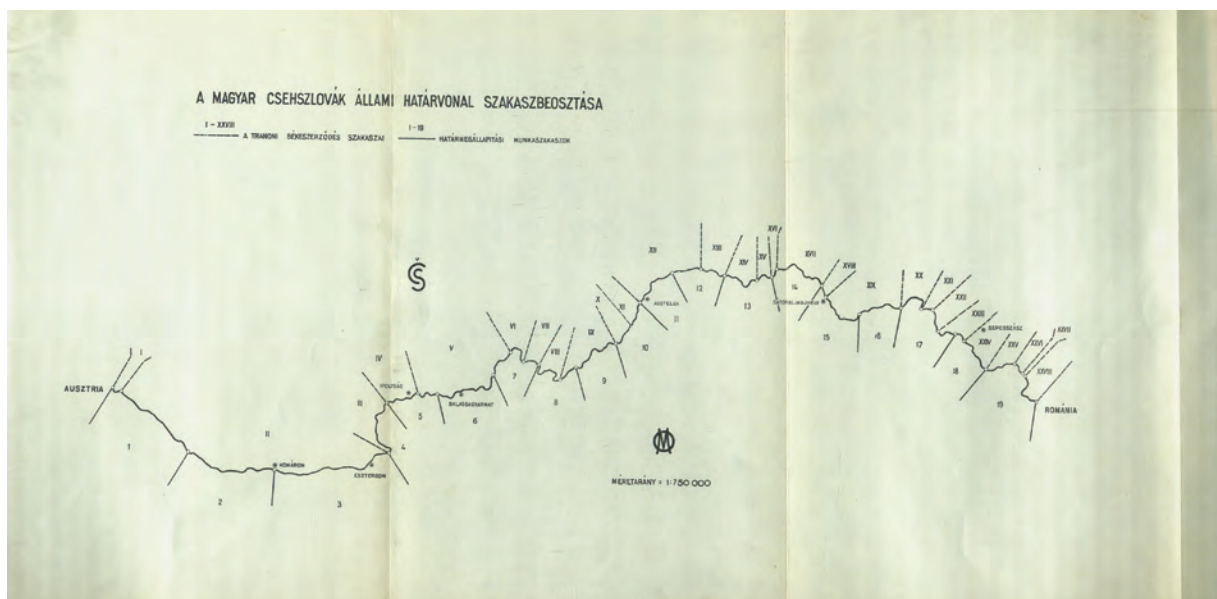
A határmegállapító bizottságoknak, illetve az érdekelt államok delegációinak legfontosabb feladata az újonnan megállapított határvonal kitűzése, kövekkel való állandó megjelölése, számszerű felmérése, térképezése és a határleírási jegyzőkönyvek elkészítése volt.

A határvonal szakaszolása

A magyar–csehszlovák határvonal műszaki munkálatainál a bizottság a 805 km hosszú határvonalat térképen 19 úgynevezett munkaszakaszra osztotta fel. A szakaszolás megkönnyítette a munkálatok elvégzését, ellenőrzését, valamint az elszámolást.

A munkaszakaszok hossza a határkitűzés folyamán állandóan változott, ugyanis a térképen kijelölt szakaszokat a terepmunkák során – a munkálatok előrehaladásával – pontosították. 1922 szeptemberében a munkába vett 18 munkaszakasz hossza a II. munkaszakasz nélkül – amely akkor még nem volt meg – 726 km volt, 1923. júliusára 71 km-rel nőtt, 797 km-re emelkedett. Ez a magyar–csehszlovák–román hármashatárpont körüli változtatásokkal volt összefüggésben. Majd a hosszúság december végére még több mint 7 km-rel növekedett és így érte el a 805 km-es hosszúságot.

A háromszögelési munkálatok szempontjából a határvonalat három szakaszra osztották fel: az I. háromszögelési szakasz a IV–VI., a II.

■ A magyar–csehszlovák határvonal szakaszolása (MNL OL, K 481 - 1925 - E - 1.)

11 MNL OL, K 478 1876/C-1923.

12 MNL OL, K 478 7015/HMK-1923., 23.731/1924/XIV.

a VII–XII., a III. a XIII–XIX. munkaszakaszokat foglalta magába. Átlagban öt-öt háromszögelési mérnök dolgozott a határvonal menti háromszögelési hálózat fejlesztésén.

A műszaki munkálatok ellenőrzésére a határvonalat két ellenőrző szakaszra osztották fel. Az I. ellenőrzési szakasz az I–XI., a II. a XII–XIX. munkaszakaszokat foglalta magába.

A II. munkaszakasz csak az 1923. évi műszaki munkálatok alatt jelent meg. Hosszán 1922-ben az I. (78 km) és a III. (80 km) munkaszakasz osztozott. A munkálatok előrehaladásával és a mérnökök foglalkoztatottságának megfelelően került sor a II. munkaszakasz létrehozására a szomszédos szakaszok lerövidítésével. 1923. június 30-án a II. munkaszakasz hossza 53 km lett, az I. munkaszakasz 33 km-rel (45 km-re), a III. szakasz 20 km-rel (60 km-re) rövidült meg.

Az 1922-ben meglévő 18 szakasz átlaghossza 30-40 km között volt, ebből hat szakaszé 30-35 km között mozgott, kettőé 35-40 km között, ugyancsak két szakaszé volt 25-30 km között, illetve 50 km fölött. 1923-ban a szakaszok hossza jobban kiegyenlítődt, az átlaghossz 35-45 km között mozgott: öt-öt szakasz hossza volt 35-40 km és 40-45 km között. Egy

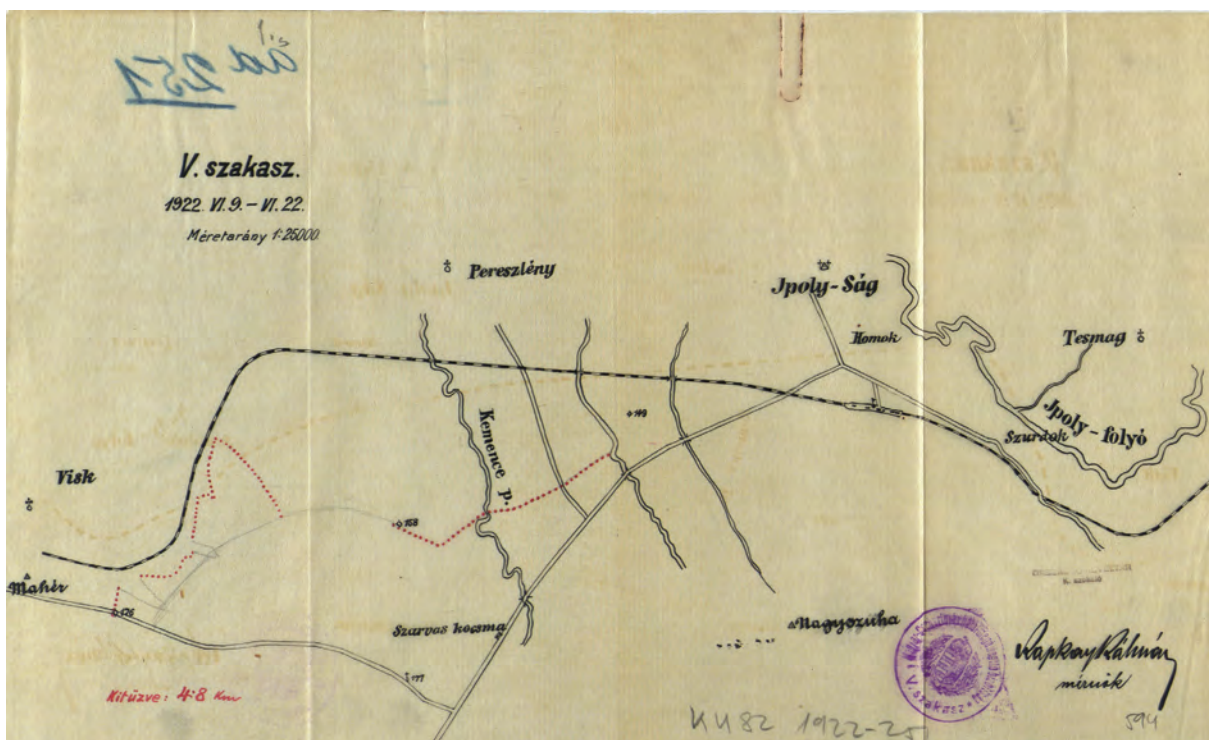
szakasz 48 km volt, négy szakasz 50-53 km között mozgott. A leghosszabb 60 km, a legrövidebb 25, illetve 28 km hosszúságú volt.

Az ideiglenes határkitűzés (kikarózás)

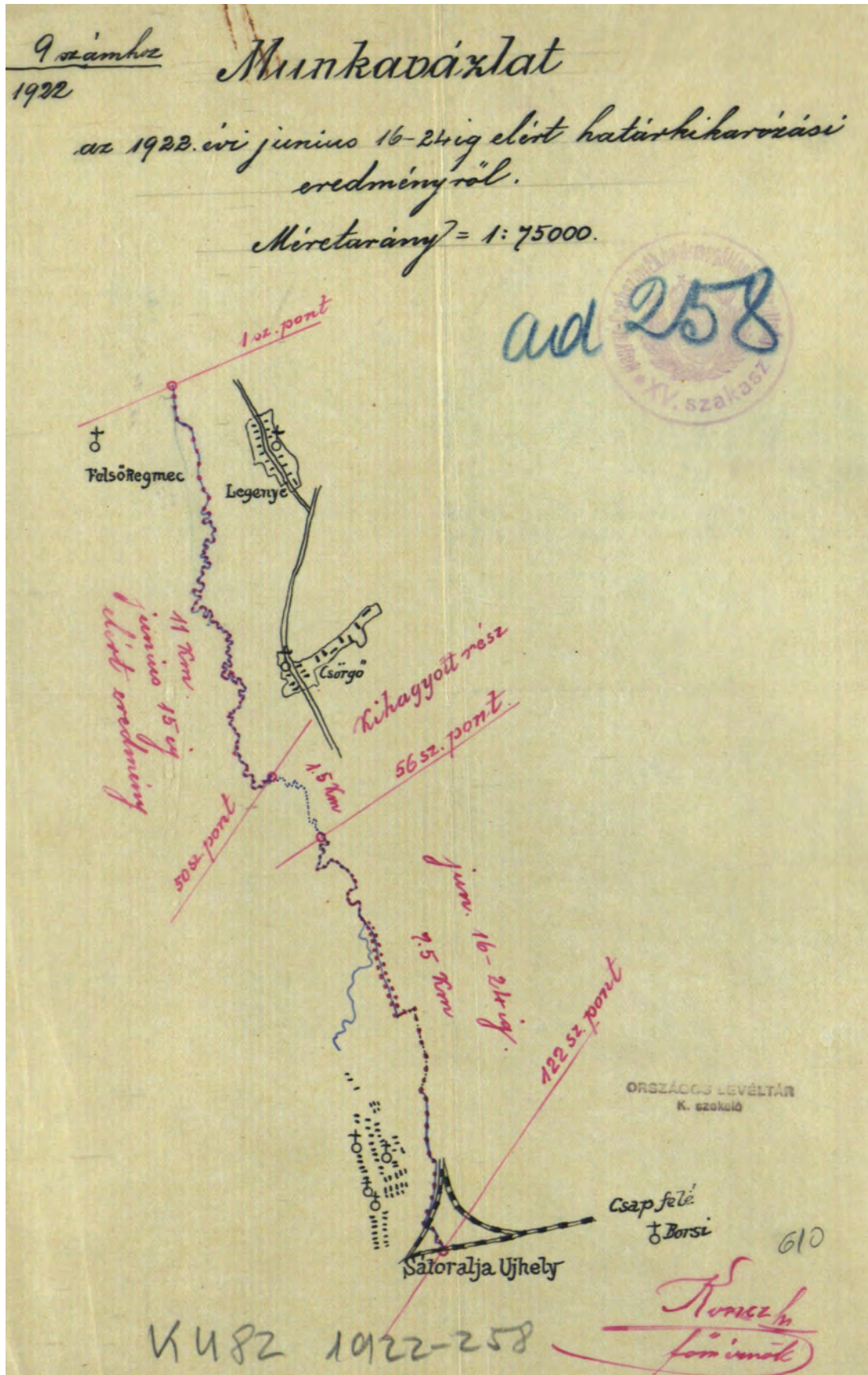
Minden szakaszon egy magyar és egy cseh mérnök (ún. szakaszmérnök) dolgozott, akik közösen végezték munkájukat. Első feladatuk a már megszavazott határvonalrészek megjelenítése volt, ez volt a piqtázás.

A kijelölésnek szigorúan a kiadott utasításoknak megfelelően kellett történnie. A legfontosabb általános elvek a következők voltak:

1. A kőtől kőig való összelátást feltétlenül biztosítani kell.
2. Egyenes vonalú határokat kivéve, a kőtől kőig mért távolság a 100 métert lehetőleg nem haladhatja túl.
3. Közös határrészletek (szakaszok) kezdetét és végét a határrészlet két oldalán elhelyezett páros kövekkel kell megjelölni.
4. A határrészletek két oldalán a határköveket váltogatva kell elhelyezni, kisebb vízfolyásoknál egy oldalon.
5. Szélesebb vízfolyásoknál mindkét oldalon sokszögpontokat kell elhelyezni, határkö-

■ Példa a határvonal kitűzésére Rapkay Kálmántól, 1922 (MNL OL, K 482 - 1922 - 251.)

▪ Köncz Károly térképvázlata a kikarózási munkáról, 1922 (MNL OL, K 482 - 1922 - 258.)

veket csak hidaknál, gázlóknál, községi határok-nál lehet alkalmazni.

A szakaszmérnökök a határvonal kijelölésének megtörténtét jelentették az illetékes delegációjuknak, mire a bizottság egy magyar és egy cseh megbízottat küldött ki, akik közösen megvizsgálták a kijelölést, hogy az valóban megfelel-e a megállapított határvonalnak, továbbá hogy a kijelölés a kiadott műszaki utasítást követi-e.

A megbízottak a vizsgálat lefolytatásáról és a vizsgálat alkalmával felmerült észrevételekről, esetleges javításokról vagy egyes felmerült kérdésekről jegyzőkönyvet vettek fel és azt a bizottsághoz beterveztették.

A határvonal kijelölése a legtöbb szakaszban csak lassan és csak részletekben történhetett meg, amint azt a bizottság megszavazta. 1922 végére mindemellett a határvonal – egyes kisebb részek kivételével – megszavaztatott, és a kijelölés (kikarózás) is megtörténhetett.

A kitűzött (kikarózott) határvonal hossza 1922. május 15-én 150 km volt 10 munkaszakaszban, amelynek összhossza 616 km volt. Ennek a 24 százaléka volt kitűzve. 1922. május 16. és június 8. között 85 km hosszú határvonalat karóztak ki. Pontos adatok csak szeptembertől állnak rendelkezésre, mert a műszaki vezetés elrendelte, hogy a szakaszmérnökök kéthetenként adják le a jelentéseiket. Az 1922. szeptember 15-i jelentés szerint a munkába vett 740 km hosszúságú határvonalon 11 munkaszakaszban két hét alatt 38 km-t tűztek ki, ez a szám szeptember végére 53 km-re nőtt. Ez idő alatt lett készen a IV., VI., IX. munkaszakasz, és elkezdték a XI. munkaszakasz kitűzési munkálatait is. Október első felében elkészült a VII. munkaszakasz, és 41 km hosszúságú határvonalat karóztak ki hat munkaszakaszban. Négy munkaszakaszban nem folytak kitűzési munkálatok. November első felében a már kész négy munkaszakasz mellé elkészült a XIII., XV., XVI., XVII. munkaszakaszok kikarózása is, és három szakaszban 12 km-t tűztek ki. November végére négy szakaszban 12

km-t karóztak ki, és elkészült a XVIII. munkaszakasz is, ezzel 11-re emelkedett a kitűzött munkaszakaszok száma. December közepére befejezték a X., XI., XII., XIV. és a XIX. munkaszakaszokban a kikarózást. 1922. december 15-ig az akkor munkába vett határvonal 98 százalékan, 767 km-en befejeződtek a kitűzési (kikarózási) munkálatok.¹³

A határvonal állandósítása (kikövezés)

A kijelölés felülvizsgálata után megkezdődhetett a határvonal – különböző típusú – határkövekkel való állandósítása, a kikövezés. A kikarózás folyamán egyúttal a beásandó határkövek típusát is megjelölték. A levert karókat befestették, a korábbi elképzelések módosításával jelölték a határkövek típusait: a főhatárkövet piros, a mellékhatárkövet kék, a közönséges határkövet sárga.

1922-ben a 740 km hosszú határvonal munkába vett 9 szakaszán szeptember végéig 118 km-t állandósítottak, azaz a határvonal 16 százalékat. Ez október közepéig 9 százalékkal, 65 km-rel növekedett. Október végéig elérte a 246 km hosszúságot 11 munkaszakaszban. Ezután a kikövezési munkálatok intenzitása csökkent: november első felében 21 km, a második felében 27 km volt. November végére elkészült a IV. munkaszakasz állandósítása a határkövekkel. December közepéig elkészült a VII. és a IX. munkaszakasz kikövezése. 1923 márciusáig – a terepmunkálatok megkezdéséig – a kikövezett határvonal hossza elérte a 297 km-t. Június végéig a III., a XIII., a XV., a XVI., a XVII. és a XVIII. munkaszakasz határköveinek állandósításával 11-re emelkedett az elkészült munkaszakaszok száma. Júliusban az I. munkaszakasz állandósítása is befejeződött. 1923 nyarára a határvonal 92 százalékan történt meg a kikövezés.

Az állandósítás összegzése: A határvonal megjelölésére összesen felhasznált elemek:

4 (1+3) hármas határoszlop,
27 szakaszhatárkö,

¹³ A műszaki munkálatokról a szakaszmérnököknek kéthetenként, illetve havonta munkajelentést kellett beküldeniük. Az adatokat ezekből a jelentésekből és a mérnökök foglalkozási naplóiból állítottam össze. MNL OL, K 482 Miniszterelnökségi Levéltár, Magyar–csehszlovák határmegállapító bizottság magyar delegációja, Műszaki iratok (= K 482).

713 főhatárkő,
3384 mellékkő,
2334 közbeiktatott kő,
49 faoszlop,
2 élőfa,
11 sziklába vésett jelzés.
Ezekon kívül:
2541 polygonkő és
185 háromszögelési kő.
Összesen: 9188 kő.

Ennek a nagymennyiségű kőnek a kiszál-
lítása és elhelyezése, különösen az úttalan
hegyes vidékeken, igen nagy és nehéz munka
volt. Sziklás terepen robbantásokat kellett vé-
gezni, hogy a köveket szilárdan elhelyezhessék.

Háromszögelési munkálatok

Háromszögelés nélkül nagyobb kiterjedésű
felmérés nem végezhető el.¹⁴ Ezért a magyar-
csehszlovák határvonal menti meglévő há-
romszögelési pontok felkeresése, negyed- és
ötödrendű pontok építése, a hálózat fejlesztése,
a határvonal bemérése és térképezése céljából
a Háromszögelő Hivatal háromszögelő mér-
nököket bocsátott a határmegállapító bizott-
ság rendelkezésére.

A határvonalat három háromszögelési sza-
kazsra osztották, amely több munkaszakaszt
foglalt magába.

Magyar háromszögelő mérnökök:

I. háromszögelői szakasz: Gárdonyi Jenő a
IV–VI. munkaszakaszokon,

II. háromszögelői szakasz: Farkas Nándor,
Klipp Alajos a VII–XII. munkaszakaszon,

III. háromszögelői szakasz: Zelkó József,

Csontea Ágoston a XIII–XIX. munkaszaka-
szon.

Csehszlovák háromszögelő-mérnökök:

I. szakaszon: Dvořák Ede, Sležák Emil a
IV–VI. munkaszakaszon,

II. szakaszon: František Mužik, Robert
Čenek a VII–XII. munkaszakaszon,

III. szakaszon: Karl Kopečný, Eduard
Jellenik a XIII–XIX. munkaszakaszon.

1922-ben a háromszögelési mérnökök elő-
ször felkeresték a régi felsőrendű háromszöge-
lési pontokat és újakat építettek a meglévő há-
lózathoz felsőrendű pontjaiból kiindulva. Szükség
szerint először is a felsőrendű hálózatot sűrít-
tették és aztán ebből határozták meg a határ-
vonal mentén átlagosan 2 km-re elhelyezett IV.
rendű pontokat. A háromszögelést a magyar és
a cseh geodéták közösen végezték.

Az erdős hegyvidéken és fás síkságokon sok
állványos gúlát kellett építeni, hogy a pontokat
meghatározhassák. A magyar geodéták épít-
tettek 31 egyszerű piramist, három állványos
gúlát és 15 fix pontot a meglévő 39 pont mel-
lé. Így összesen 88 felsőrendű háromszögelési
pontból mérték 180 km hosszúságban. Ipoly-
tól Csapig összesen 440 km-t háromszögeltek.

A felsőrendű hálózat elkészülte után a IV.
rendű háromszögelési munkálatokat kezdték
meg először a VII. és a IX. munkaszakaszok-
ban, a magyar oldalon a munkálatok jól ha-
ladtak.

Klipp Alajos főmérnök 1922 augusztusában
a XII. munkaszakaszban végzett háromszöge-
lési munkálatokat, amelyekről térképvázlatot
készített az újonnan épített háromszögelési
pontok feltüntetésével. Augusztus első felében

14 A háromszögelésre I. OLTAY KÁROLY: *Geodézia*. Bp. 1964. (= OLTAY, 1964) 334–335. A kitévésnél az irodában, a térképen megtervezett pontokat a terepen kijelölik, úgyelve arra, hogy a pont más pontról mérhető legyen, azaz a pontról is elvégezhető legyenek a mérések, valamint a pont fenntartása (állandósítása) biztosított legyen. A negyedrendű hálózat pontjainak a mérés idejére való láthatóvá tételét ideiglenes jelek építésével biztosítják. Ezek általában gúlák, árbocok, jelrudak. A vízszintes iránymérés végrehajtása után a negyedrendű pontok állandósítása föld alatti és föld feletti pontjelöléssel történik. A föld alatti jel vagy keresztvívással ellátott téglá, vagy csappal ellátott örkő. A föld feletti jel a földből 20–90 cm-re kiálló vasbeton kő. Ennek tetején a bemért pont helyét bevéssett keresztrel jelölik. A kereszt függőlegesében a kőoszlop alatt – ettől függetlenül – ólomcsappal vagy keresztrel ellátott kőlapot (téglat) helyeznek el. A földalatti jelzés fölé salakot (cserepet, üveget, szenet) szórnak, hogy kiasásnál a téglá közelségére fölhívják a figyelmet. Az oszlop oldalán szereplő feliratok: „K. F.” a magyar kataszteri felmérés (Állami Háromszögelő Hivatal), 1920 óta „H. P.” háromszögelési pontja, a Térképészeti Intézet pontjait a „A. T.” (Állami Térképészet) betűkkel és évszámmal jelölik. A bécsi katonai földrajzi intézet háromszögelési pontjait „M. T.” (Militär-Triangulierung) betűkkel jelölték. OLTAY, 1964. HAZAY ISTVÁN – SZALONTAI LÁSZLÓ: *Országos felmérés és műszaki földrendezés*. Bp., 1967. VÖRÖSS JÓZSEF: *Tereptan, terepábrázolás, térképhasználat, terepfelmérés a m. kir. honvéd hadapródiskolák számára*. Bp., 1943.

egy harmadrendű és öt negyedrendű gúlát, a hónap végéig még négy negyedrendű gúlát épített. Összesen 31 pontból mért.

A háromszögelő mérnökök munkáját elősegítette, hogy a magyar szakaszmérnökök is bekapcsolódtak a mérésekbe, ha nem volt más munkájuk.

A csehszlovák háromszögelő mérnökök a magyarokhoz viszonyítva elmaradtak a munkálatokkal, ezért a magyar fél – a munkálatok gyors befejezését tartva szem előtt – javasolta a csehszlovák félnek, hogy a magyar háromszögelő mérnökök a munkaszakaszokban „impériumra” tekintet nélkül elvégzik a IV. rendű háromszögelést, és a csak a csehszlovák területen épített háromszögelési pontok dologi kiadásait (faanyag, napszámosok bére) térítsek meg. A személyi kiadások megtérítésétől a magyar fél eltekintene. Ezt az ajánlatot a másik fél nem fogadta el.

A magyarok ekkor azt javasolták, hogy műszaki okokból a IV. rendű hálózat kiépítését úgy osszák meg, hogy a határvonal felén a csehszlovák, másik felén a magyar delegáció végezze a IV. rendű háromszögelést, „territóriumra” való tekintet nélkül. A csehszlovák fél ezt az ajánlatot sem fogadta el, és hogy tartani tudja az 1922. október végi határidőt, több háromszögelő mérnököt állított munkába. Így az V. rendű hálózat kiépítése 1922 őszén befejeződött.

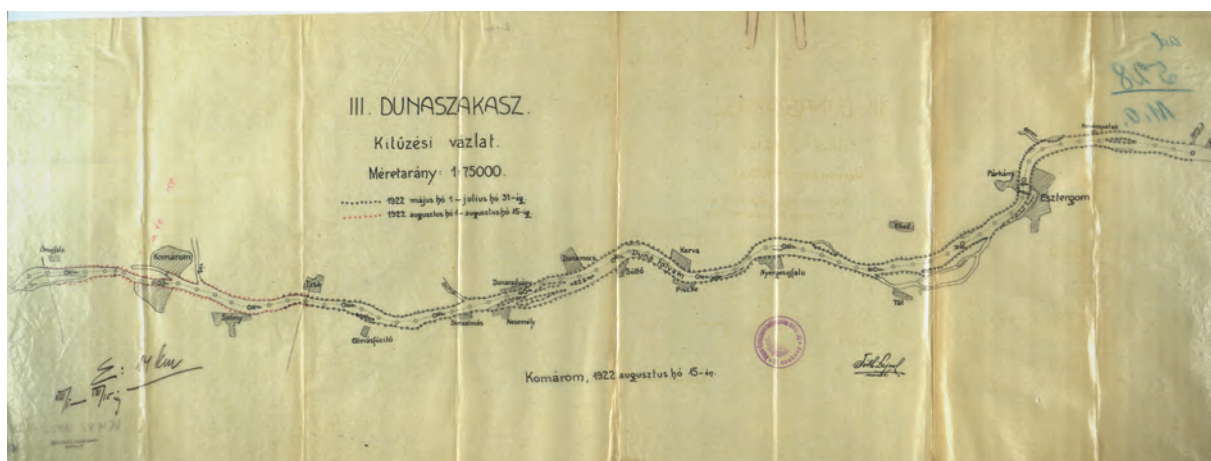
A háromszögelést csak Szobtól a magyar–csehszlovák–román hármashatárig kellett végrehajtani. A Duna mentén az 1902–1903. évi úgynevezett Duna-háromszögelés adatait vet-

te át a bizottság. A Duna-szakasz kivételével az új északi határ mentén 220 felsőrendű pontot és 530 negyedrendű pontot határoztak meg és számítottak ki. A háromszögelési munkálatokat 1922 tavaszán kezdték meg és ősze befejezték.

A negyedrendű háromszögelés pontjai között rendszerint még további pontokat kell meghatározni ahhoz, hogy a részletmérésekhez szükséges pontsűrűség biztosított legyen. Ezt a célt szolgálja az V. rendű háromszögelés. Ezt a műveletet csak olyan helyeken végzik el, ahol a térképezendő részletek sűrűek és megkívánják a nagyobb alappontmennyiséget. Az V. rendű pontokat olyan sűrűségben kell elhelyezni, hogy a részletek beméréséhez szükséges további pontsűrítést, pl. sokszögelést gazdaságosan el lehessen végezni.

A gyakorlat kimutatta, hogy a kívánt átlagos ponttávolság mintegy 1000 m. Az V. rendű háromszögelés munkafolyamatai azonosak a IV. rendű háromszögelésével. A különbséget természetesen a kisebb pontossági igény, valamint a rövidebb távolságok jelentik. Az V. rendű hálózatot 1923-ban a határvonal mentén – ahol szükség volt rá – kiépítették. A határt képező vízfolyások mentén a kisebb vízfolyásoknál az egyik oldalon, nagyobb vízfolyásoknál mindkét parton háromszögelési pontokat helyeztek el a parton.

Ezután a számítások következtek, amelyeket a Háromszögelő Hivatal végzett el Budapesten, amiért természetesen fizetni kellett. A számítások munkálata szintén közös feladat

■ Tóth Lajos: A III. Duna-szakasz kitűzési vázlata, 1922. augusztus 15. (MNL OL, K 482 - 1922 - 528.)

lett volna, azonban a helyszíni és a számítási munkálatok 70 százalékát magyar geodéták végezték el.

A Háromszögelő Hivatal bérmunkát is végzett a határmegállapító bizottságok műszaki osztályainak. A legnagyobb megrendelő a csehszlovák–lengyel határmegállapító bizottság volt. Például 1923-ban öt II. rendű, 12 III. rendű főpont átszámításáért hengerve-tületből sztereografikus vetületbe, továbbá 64 főpont földrajzi koordinátáinak kiszámításáért 160 800 koronát fizetett. 1925-ben a csehszlovák delegáció 5 984 000 koronát fizetett a megrendelt háromszögelési adatok másolásáért, kivonatolásáért és vizsgálatáért. Az adatok a Kárpátalja területén lévő háromszögelési pontok koordinátáit, irányméréseit, vázrajzait tartalmazták. Több ilyen jellegű bérmunkáról tudunk, hiszen az új országhatárok kikövezése, felmérése és térképezése egyidőben ment végbe mindenütt.¹⁵

Sokszögmérés

Az állandósított határjeleket be kell mérni, jobb esetben a határjel egyben sokszögpont, ha nem, akkor a pontot állandósítani kell. A sokszögpont végleges megjelölésére föld alatti jelként keresztvéséssel megjelölt keramitlapot (téglát) használnak.

A határvonal felmérése, az állandósított határjelek bemérése sokszögeléssel történt.¹⁶ A szakaszmérnökök a kikarózás alkalmával a sokszögpontok helyét is kijelölték, és a határjelekkel együtt a sokszögpontok állandósítása is megtörtént. A kikövezés és a háromszögelés után került sor a sokszögek és a sokszögvonalak mérésére a munkaszakaszokban.

Sokszögpontul általában a határkövek szolgáltak. A szögmérést elosztva végezte a két szakaszmérnök, a hosszmerést azonban mind a ketten külön-külön – ellenkező irányban – végezték és a két mérés középértékét

■ Varga István vázolata a sokszögpontok állandósításáról, 1922. október 31. (MNL OL, K 482 - 1922 - 1026.)

15 MNL OL, K 481 1159/C-1923., 8346/HMK.-1925.

16 A sokszögelés alapelvét l. OLTAY, 1964. 384., 405.

■ A demarkációs vonal által átszelt birtokok Csonkai és Barabás területén, 1922 (MNL OL, K 482 - 1922 - 205.)

vették végleges hosszának. A vízszintes szög-méréssel kapcsolatban magassági szögeket is mértek, hogy a sokszögpontok magasságát is megállapíthassák. Összesen 7495 sokszög-pontot határoztak meg. Mindegyik szakasz-mérnök azt a sokszögmenetet számította ki, amelynek a szögeit mérte, a másik szakasz-mérnök pedig a számításokat ellenőrizte. A számítások legnagyobb részét még a helyszínen végezték el.

A határvonal térképezése

A határvonal részletes bemérését közösen, az 50 méteres sáv bemérését külön-külön végezték el. A bemérések eredményét külön-külön felvételi előrajzba vezették be, és ezeket, illetve a közös mérési adatokat gondosan összehasonlították. A felvételi előrajzok méretaránya szükség szerint 1:2880 és 1:2000 volt. A rész-

letes bemérés a később kijelölt salgótarjáni és a nagypaládi szakaszok kivételével 1923 őszén befejeződött.

Új part menti részletes felmérést a Dunánál nem végeztek. A határmegállapító bizottság határozata szerint csak a Vízépítészeti Igazgatóság vízrajzi osztályának 1:5000 méretarányú térképszelvényein végeztek helyszíni megújítást (reambulálást) mind a két parton. A bemért változásokat ezeken átvezették, és ezek a megújított térképszelvények képezték az új határ-megállapítás Dunára vonatkozó dokumentumait.

A határvonal helyzetét a Dunában a keresztelvények által határozták meg, amely a két parton elhelyezett szelvénykövekkel van megjelölve. A határvonalnak a szelvénykövektől mért távolsága – amelyeket meghatározott időnként érvényesítenek és helyesbítenek – olajfestéssel van a szelvénykövekre festve.

SCHMIDT ANIKÓ

Egy kivételes karrier: Antalffy Andor pályafutása

Antalffy Andorhoz (1862–1944) hasonló nagy ívű karrierrel csak kevesen büszkélkedhettek a kataszteri állományban. Felmérési növényekből az évek során felmérési felügyelő, ezt követően pedig a Pénzügyminisztérium XXI. ügyosztályának előadója lett. I. Ferenc József pénzügyi tanácsosi, IV. Károly miniszteri tanácsosi címet adományozott neki. 1919-ben, karrierje csúcsán állami földmérési igazgatóvá nevezték ki. Életrajzát mindezidáig senki sem írta meg, így e cikkkel régi adósságot törlesztünk.¹

A nemesi ősök

A Bánkfalv(a)i Antalffy család Erdélyből származott Abaúj vármegyébe. Erről tanúskodnak azok az – utólagos – anyakönyvi bejegyzések, amelyek szerint a nagyszebeni széki ülés 1761-ben az Antalffy család tagjainak „de Bánkfalva” nemesi elnév-használatát jogosnak ismerte el és azt ki is hirdette, majd ugyanez történt 1797-ben Abaúj vármegye kassai közgyűlésén.²

A 18. század végén Kassán élt családjával Antalffy György és Antalffy András, a közöttük fennálló rokoni kapcsolat nem ismert.

Antalffy György a gimnázium professzora, városi polgár (civis) volt, 1806. február 22-én hunyt el. Feleségének csak a keresztnévét ismerjük – Katalin –, házasságukban négy gyermek született, Franciska (*1787. jan. 02.), An-

tónia (*1794. márc. 11.), Albert (*1797. ápr. 08.) és Apollónia (*1801. febr. 10. – 1811. aug. 16.).

Antalffy András és Prohászka Anna házasságából kilenc gyermek született: József Nikodém (*1793. márc. 25.), János Nepomuk (*1795. szept. 1.),³ Karolina (*1797. máj. 7.), Julianna (*1799. febr. 11.), Flórián (*1802. máj. 1.), András (*1803. ápr. 28. – 1804. jan. 30.), Anna (*1805. jan. 11.), Rozália (*1806. júl. 31.) és Zsuzsanna Mária (*1808. aug. 27.). Az apa kassai polgár, Flórián születésekor nemes (nobilis), városi hivatalnok (cancellista civitatis). Prohászka Anna 1810. szeptember 13-án, 42 éves korában elhunyt, erdőfelügyelő özvegye újránősült, feleségül véve Pistarcsik András Rozália nevű özvegyét (1812. márc. 9.). Ismét megözvegyülve, 1835. augusztus 17-én – 72 éves korában, városi szenátorként – Beczkó Katalin 32 éves özvegyasszonyt vette el, a házasságból 1836. szeptember 8-án gyermek is született, Antónia Regina (az anya neve az anyakönyvben Fogel Katalin, de András városi szenátorként szerepel itt is).

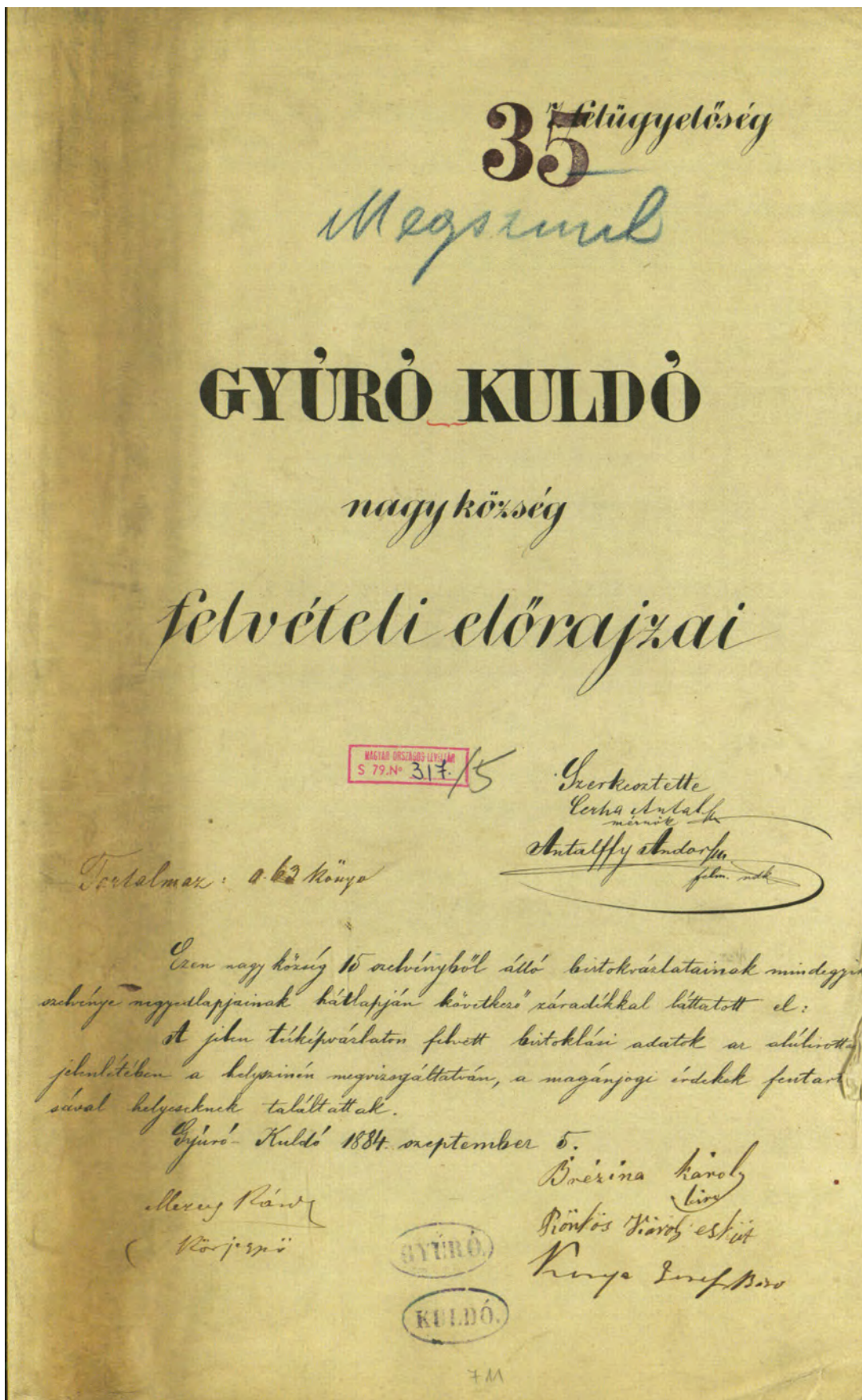
Antalffy Flórián nemesember, városi hivatalnok (cancellista civitatis) 1832. július 30-án feleségül vette a 17 éves Lengyel Annát, gyermekeik Mária Anna (*1833. dec. 8.), József András (1835. febr. 25./*26.) és Lajos Ágoston (*1836. aug. 23.).

Antalffy József (1835–1893) 27 éves római katolikus városi fogalmazógyakornok 1861. augusztus 19-én vette feleségül a 20 éves

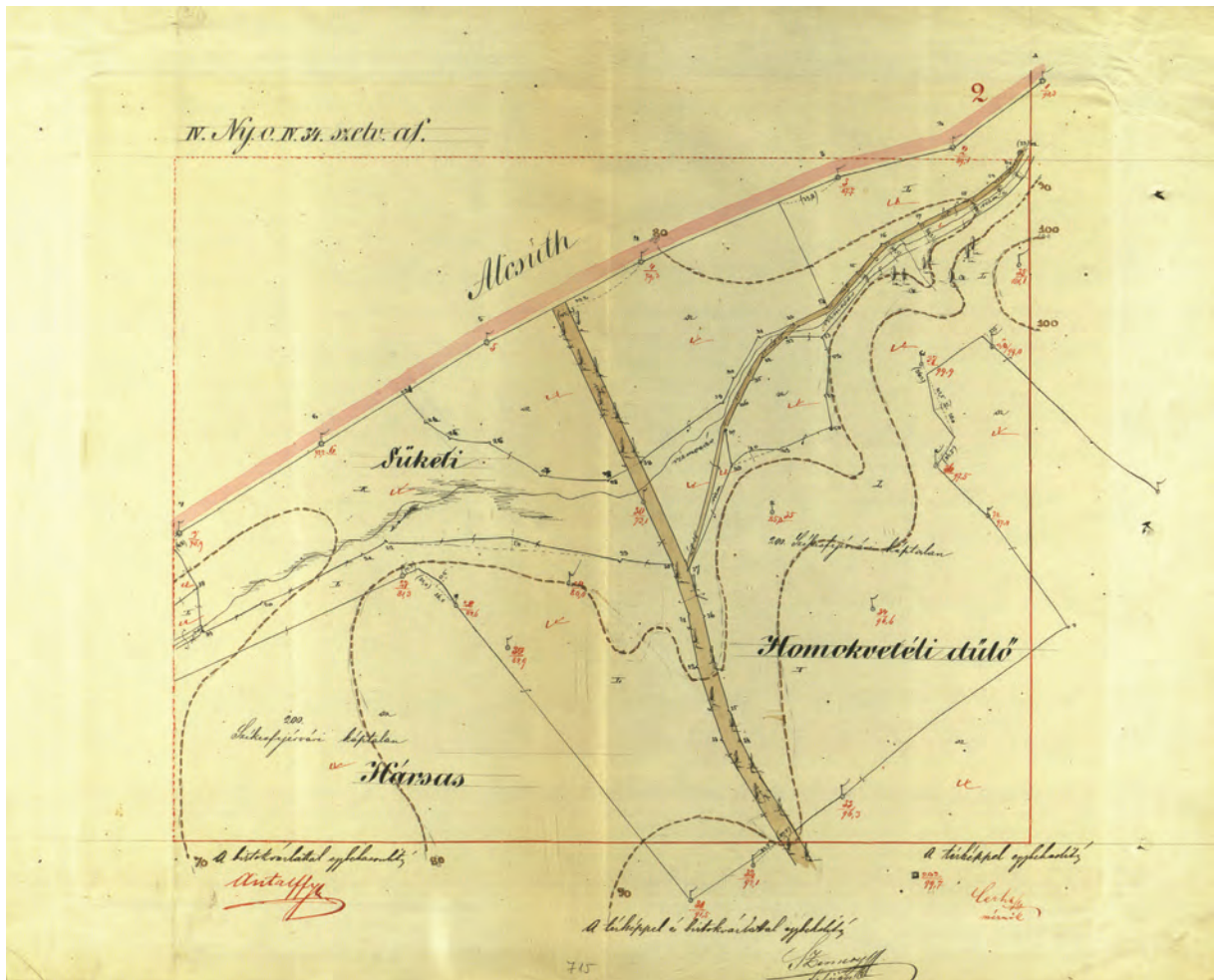
1 Antalffy Andorról röviden megemlékeznek: REISZ T. CSABA: Javaslat a kataszteri felmérési törvényre. *Catastrum*, 2. (2015) 4:18–30. Vonatkozó hely: 21–23. (= REISZ, 2015A)

2 Kassa, római katolikus keresztelési anyakönyv, Antalffy János Nepomuk (1795. szept. 1.) és Antalffy János Nepomuk Imre (1824. okt. 23.) bejegyzésénél. Az alábbiakban hivatkozott kassai anyakönyvek online elérhetők a FamilySearch oldalán (felekezet, járás, település, anyakönyvtípus, évkör szerint, az egyes személyek a pontosan megadott dátum alapján könnyen megkereshetők). A *-gal jelölt dátum a keresztelés időpontja, amely többnyire a születés napjával azonos, de esetenként több nap is eltelt a két esemény között. Ezúton mondok köszönetet Reisz T. Csabának, aki az anyakönyvi kutatások jelentős részét elvégezte számomra, vö. REISZ T. CSABA: A katasztertörténeti prozopográfia forrásai. Anyakönyvek, iskolai értesítők, gyászjelentések. *Catastrum*, 4. (2017) 3:14–21.

3 Antalffy János Nepomuk Krutsay Annát vette feleségül, gyermekeik Mária Anna Rozália (*1823. júl. 23.) és János Nepomuk Imre (*1824. okt. 23.).

■ Gyűró nagyközség felvételi előrajza, 1884 (MNL OL, S 79 Kataszteri gyűjtemény, Iratok, No. 317/5.)

■ Gyúró nagyközség felvételi előrajza, 1884 (MNL OL, S 79 Kataszteri gyűjtemény, Iratok, No. 317/5.)

evangélikus polgárlányt, Knopper Ernesztina Lujzát (1851–1914).⁴ Első gyermekük, Andor Árpád Flórián 1862. május 23-án született és 29-én keresztelték meg, az apa ekkor városi járulnok (civitatensis accessista) volt.⁵ Andornak két testvére ismert, Lajos István József (1864. június 8./*13.) és Anna Mária Erzsébet (1867. június 13./*20.).⁶ Az apa a gyermekek születésekor városi tisztviselő, majd aljegyző volt. Anna 1908. január 3-án halt meg.⁷

A szakmai életút

Antalffy Andor 1880-ban a kassai főreáliskolában érettségizett.⁸ Állami szolgálatát 1883-ban felmérési növendékként kezdte meg.⁹ Pályafutását legteljesebben *Magyarország tiszti cím- és névtárának 1884–1927 évi köteteiből*, valamint a *Pénzügyi Közlöny* 1885 és 1920 közötti évfolyamaiból követhetjük nyomon. 1884-ben az Állandó Kataszter Határleírási osztályán felmérési növendékként dolgozott Vácon. Az

4 Kassa római katolikus házassági anyakönyv, 82/1861.

5 Kassa római katolikus keresztelési anyakönyv, 237/1862.

6 Kassa római katolikus keresztelési anyakönyv, 352/1864., 308/1867.

7 Gyászjelentését az Országos Széchényi Könyvtár (= OSZK) őrzi, amely online is elérhető: Pannon Digitális Egyesített Archívum (= PANDeA), Gyászjelentések (<https://dspace.oszk.hu/handle/123456789/309192#>).

8 REISZ 2015A 22.

1886/87. tanévben a Királyi József Műegyetem rendkívüli hallgatója volt.¹⁰

A *Pénzügyi Közlöny* 1885. április 27-i híradása tudósít bennünket Antalffy előléptetéséről felmérési növendékből mérnöksegéddé.¹¹ Hamarosan Budapestre került: 1886-ban segédmérnöként, 1887-ben a Háromszögmérleti Számító Hivatalnál mérnöksegédként, 1888–1890-ben ugyanitt háromszögelő segédként dolgozott.¹² 1887. május 18-án léptették elő mérnöksegédből II. osztályú háromszögelő segéddé, majd 1891. április 21-én másodosztályú mérnökké nevezték ki.¹³

1892-ben a Pénzügyminisztérium XXI. ügyosztályához (Állandó Kataszter) került, ahol a következő években szép karriert futott be. Ez az osztály – amelynek 1892 és 1895 között Sártory Antal, az utolsó kataszteri igazgatói címet viselő szakember volt a vezetője, őt pedig Kőszeghy Antal követte – intézte a földadó kataszter munkálataira vonatkozó technikai, közigazgatási és személyes ügyeket, valamint az államnyomdával kapcsolatos feladatokat és az értékpapírok előállítását ellenőrző bizottság tagjainak kinevezését.¹⁴ Az osztályt 1901-től a tiszti címtárakban „Országos kataszteri felmérés és államnyomda” néven találjuk, 1906-ban pedig egy átszervezés folytán XVIII. ügyosztály lett belőle. Antalffy itt 1892 és 1894 között

mérnökként, 1895-től főmérnökként dolgozott, többek között Gánóczy Sándor feletteseként.¹⁵ Főmérnöki kinevezését 1894. március 1-jén kapta meg.¹⁶ 1896. július 25-én felmérési felügyelővé, 1899. június 10-én központi felmérési felügyelővé nevezték ki, és fizetése a VII. osztályba emelkedett.¹⁷ 1909. március 10-én I. Ferenc József pénzügyi főtanácsosi címet adományozott neki, egyúttal illetménye a VI. fizetési osztályba került.¹⁸ 1910-től ő lett az ügyosztály előadója.¹⁹ 1913 decemberében IV. Károly III. osztályú vaskoronarendet adományozott neki az 1888. évi XIV. tc. VII. § alapján foganatosított román–magyar határrendezési munkák előkészítésében és ellenőrzésében való részvételéért.²⁰ 1917. október 28-án megkapta az uralkodótól a miniszteri tanácsosi címet is.²¹ Sokat foglalkozott a birtokrendezési ügyekkel, elsősorban az erdélyi területeket, illetve Közép-Szolnok, Zaránd vármegye és a volt Kővár vidékét illetően, amit a felterjesztésben is kiemeltek: „*Bánkfalvai Antalffy Andor a pénzügyminisztérium egyik kiváló és szakképzett tisztviselője. Harmincnégy évet meghaladó állami tisztviselői szolgálatából több mint huszonhét évet töltött a pénzügyminisztériumban s 1909. év óta az országos kataszteri felmérés és az állami nyomda ügyeit intéző ügyosztály vezetője. A birtokrendezésről szóló 1892. évi XXIV. és az 1908. évi VII. és XXXIX.*

10 A rendkívüli hallgatók csak egyes tantárgyak hallgatására iratkozhattak be, és miután egyik karhoz sem tartoztak, így az egyetemen sem vezettek róluk részletesebb nyilvántartást. Az adatot ezúton is köszönöm Batalka Krisztinának, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem levéltárvezetőjének. A rendkívüli hallgatókról l. még REISZ T. CSABA: Gánóczy Sándor (1861–1938) emlékezete. *Catastrum*, 2. (2015) 2:42. (= REISZ, 2015B)

11 Személyi hírek. *Pénzügyi Közlöny* (= PK), 12. (1885) 15:206.

12 *Magyarország tisztí cím- és névtára* (= MTCN). Bp., 1884:158.; *Uo.* 1886:192.; *Uo.* 1887:192. *Uo.* 1888:237. *Uo.* 1889:238.; *Uo.* 1890:205.

13 Személyi hírek. PK, 15. (1888) 12:203. MTCN, Bp., 1892:176.

14 Sártory Antal életrajzi adataira l. ZÁVOCZKI ADRIENN: Sártory Antal kézírata a magyarországi kataszteri felmérésről. *Catastrum*, 2. (2015) 1:25–33.

15 MTCN, Bp., 1892:184., *Uo.* 1893:184. *Uo.* 1894:190., *Uo.* 1895:190.; *Uo.* 1896:203. *Uo.* 1897:249. Gánóczy Sándor életrajzi adataira vonatkozóan l. REISZ, 2015B. 38–49. Gánóczy „Secans” álnéven írt adomagyűjteményéről: SCHMIDT ANIKÓ: A mérnök mint elbeszélő. Sci-fi és adomagyűjtemény a kataszteri mérnökök tollából. *Catastrum*, 2. (2015) 4:31–38.

16 Személyi hírek. PK, 21. (1894) 7:84.

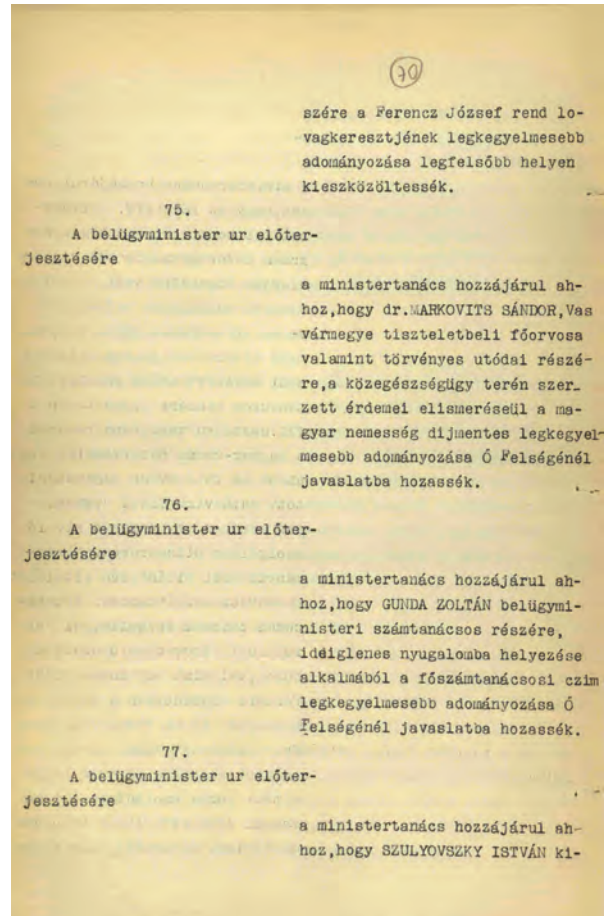
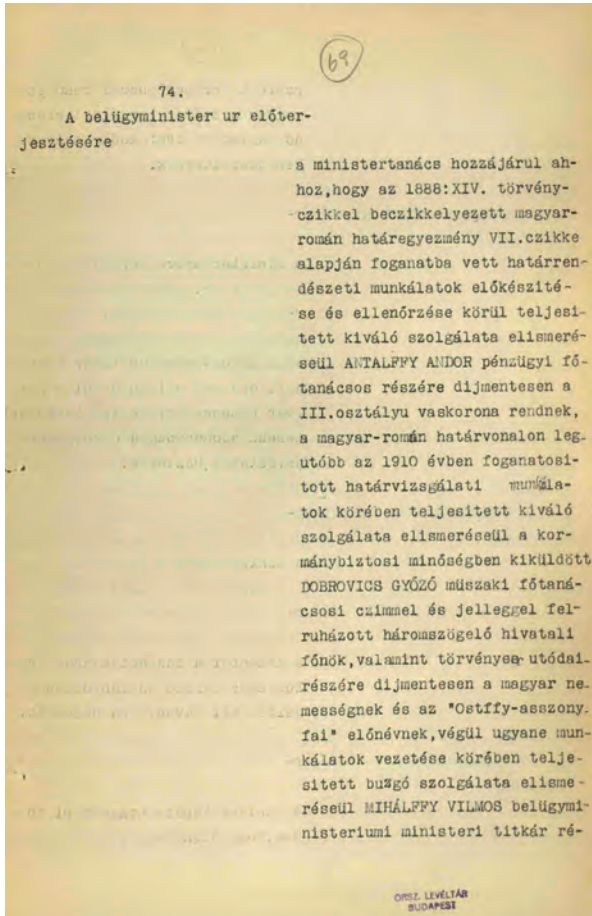
17 Személyi hírek. PK, 23. (1896) 19:442. és Személyi hírek. PK, 25. (1898) 664. Pályafutására az MTCN is bőséges adatokkal szolgál: MTCN, Bp., 1898:266., *Uo.* 1899:283., *Uo.* 1900:264., *Uo.* 1901:268., *Uo.* 1902:269. *Uo.* 1903:265., *Uo.* 1904:140., *Uo.* 1905:149., *Uo.* 1906:160., *Uo.* 1907:161., *Uo.* 1908:163., *Uo.* 1909:171.

18 Személyi hírek. PK, 36. (1909) 9:298.

19 MTCN, Bp., 1910:177. *Uo.* 1911:179., *Uo.* 1912:182., *Uo.* 1913:190., *Uo.* 1914:195., *Uo.* 1915:196., *Uo.* 1916:212., *Uo.* 1917:219.

20 Személyi hírek. PK, 40. (1913) 30:1281.

21 Személyi hírek. PK, 44. (1917) 32:1058.

■ Javaslat a III. osztályú Vaskorona Rend adományozására Antalffy Andor pénzügyi főtanácsos részére (MNL OL, K 27 Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1867–1944, 16. ülés, 74. 1913. szept. 3.)

törvénycikkek előkészítésében és azok végrehajtásában, valamint egyáltalán az országos kataszteri felmérés intézményének a fejlesztése körül szakképzettsége és odaadó munkássága által kiváló érdemeket szerzett.”²² 1919. január 1-jén állami földmérési igazgató lett, és fizetése az V. osztályba emelkedett.²³

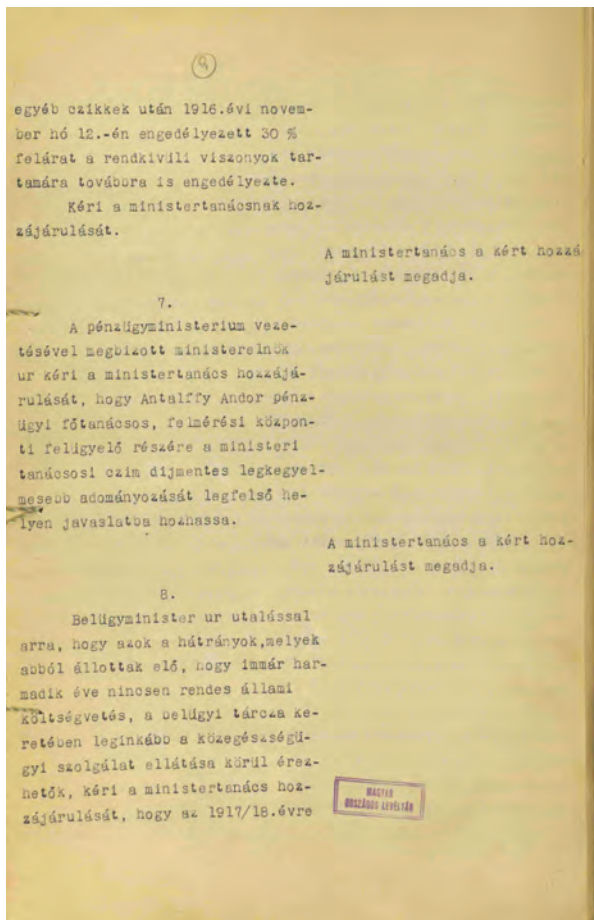
A szakmai munkásság

Antalffy Andor 1907-ben előterjesztést írt *Felmérési törvény és mérnök nyilvántartás kérdése* címen, a kézirat másolatát 1937-ben beadta a Magyar Királyi Pénzügyminisztérium IX/c Állami térképészet ügyosztályára.²⁴

22 MNL OL, K 255 1917–51–7762/1917.: Bánkfalvai Antalffy Andor pénzügyi főtanácsosi címmel felruházott felmérési központi felügyelő részére a miniszteri tanácsosi címnek legkegyelmesebb adományozása tárgyában. 205., 209. A vele kapcsolatban kiemelt törvénycikkek (1892:XXIV. tc. Az ország erdélyi részeiben, továbbá a volt Kraszna-, Közép-Szolnok, Zaránd megyék és a volt Kővárvidék területén a birtokrendezési, arányosítási és tagosítási ügyekben követendő eljárásról szóló 1880:XLV. törvénycikk némely határozatainak módosításáról és kiegészítéséről; 1908:VII. tc. az ország erdélyi részeiben, továbbá a volt Kraszna, Közép-Szolnok, Zaránd megyék és a volt Kővár vidék területén a birtokrendezésről, arányosításról és tagosításról szóló 1871. évi LV., 1880. évi XLV. és 1892. évi XXIV. törvénycikkek módosításáról és kiegészítéséről; 1908:XXXIX. tc. A birtokrendezést, különösen az úrbéri elkülönítést, arányosítást és tagosítást tárgyazó 1836:VI., X., XII., 1840:VII., XXX., XXXI. és 1871:LIII. törvénycikkek módosításáról és kiegészítéséről) szövegét l. *1000 év törvényei* (www.1000ev.hu). Az erdélyi birtokrendezéshez l. BALATON PETRA: A székelyföldi birtokrendezések. *Catastrum*, 3. (2016) 1:3–12. és BALATON PETRA: A Kolozsvári Kataszteri Igazgatóság. *Catastrum*, 3. (2016) 2:29–34.

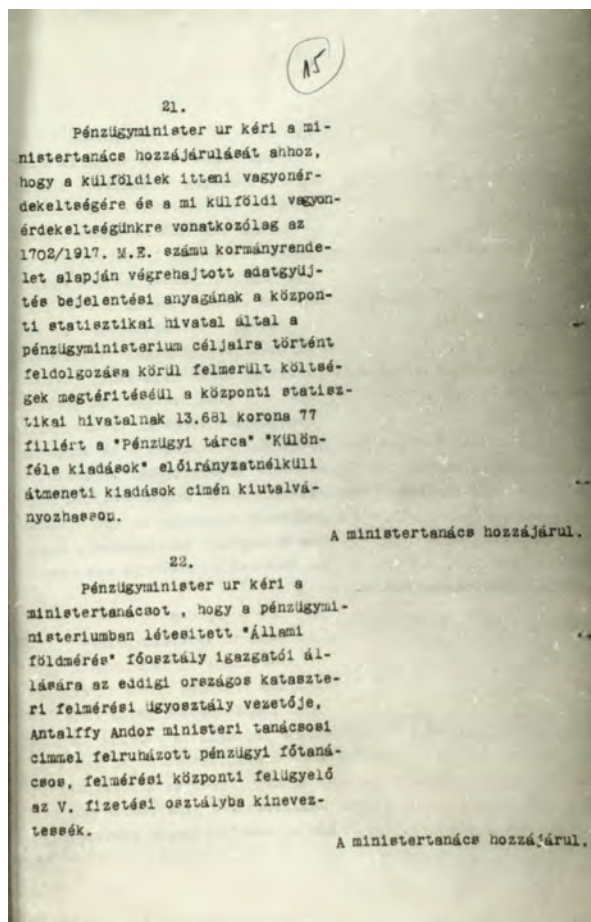
23 Személyi hírek. *PK*, 47. (1920) 6:67.

24 OSZK Kézirattár, Fond 165/1240. (= OSZK Kt. Fond 165/1240.) Antalffy Andor beadványa a M. K. Pénzügyminisztérium IX/c „Állami térképészet” ügyosztályához. 1937. Ehhez l. REISZ T. CSABA: Javaslat a kataszteri felmérési törvényre. *Catastrum*, 2. (2015) 4:18–30. Ebben az előterjesztés teljes szövege is megtalálható.

▪ *Javaslat a miniszteri tanácsosi cím adományozására Antalffy Andor pénzügyi főtanácsos, felmérési központi felügyelő részére (MNL OL, K 27 Minisztertanács jegyzőkönyvek 1867–1944, 31. ülés, 7., 1917. okt. 10.)*

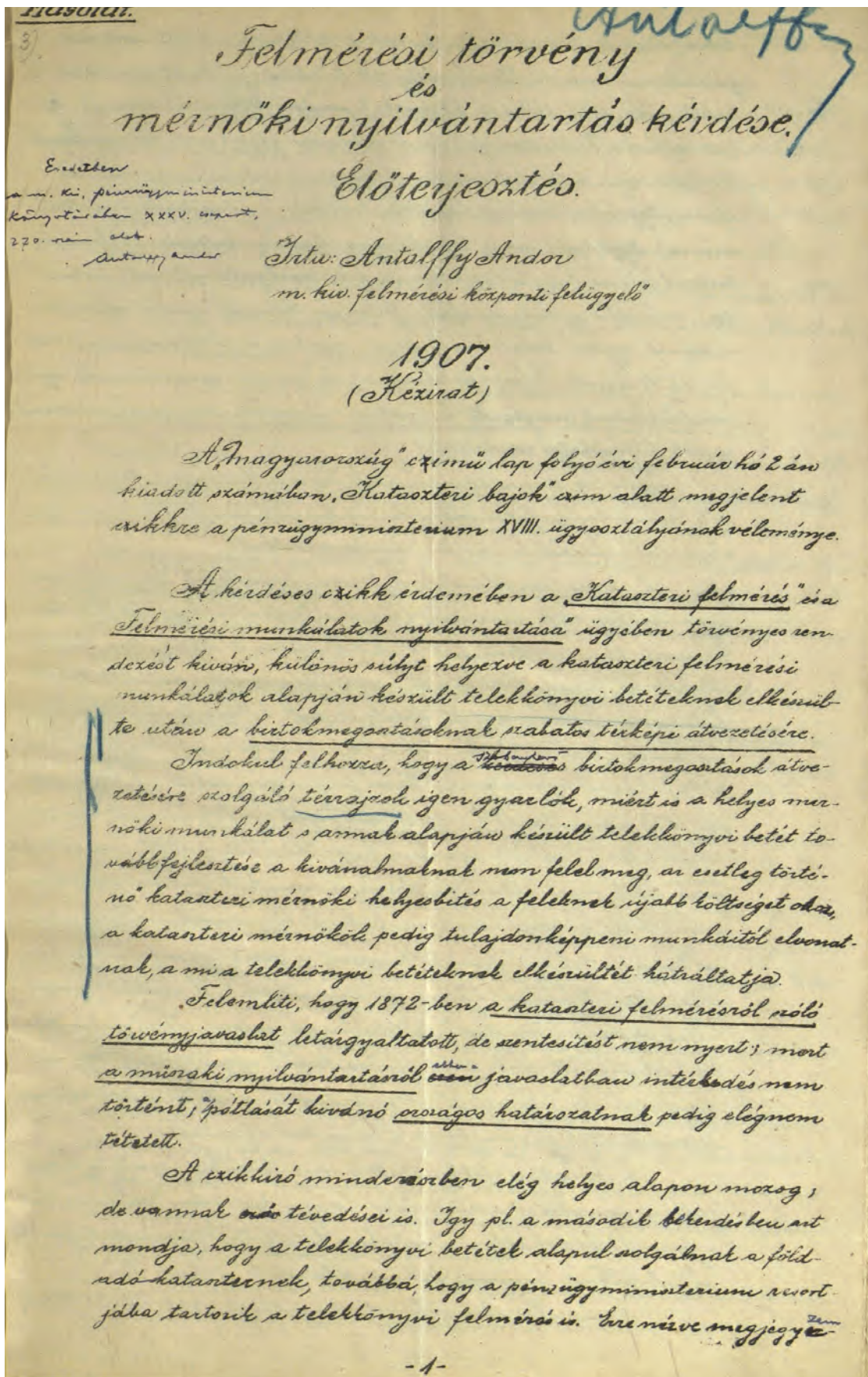
A tanulmányban a *Magyarország* című lap 1907. február 2-i számában *Kataszteri bajok* címmel megjelent cikkekre reagált, közreadva benne a XVIII. ügyosztály hivatalos álláspontját. Elismerte a cikkíró igazát abban, hogy a birtokmegosztások átvezetésére szolgáló térrajzok pontatlanok, és leírta, milyen konkrét javaslatokat tettek az ügyben, így például indítványozták, hogy a térrajzokat szerkesszék szabatosan, a telekkönyvi végzés előtt egyeztessenek a kataszteri mérnökkel, és legyen egyszerűbb az egész eljárás. A felmérési szelvénybeosztás méretarányán nem, a mérőeszközökön azonban változtattak volna. Egyúttal igazította a cikk tévedéseit, így kiemelte, hogy a földadókataszternek a telekkönyvi betét nem

▪ *Antalffy Andor pénzügyi főtanácsos kinevezése az Állami Földmérés igazgatójává (MNL OL, K 27 Minisztertanács jegyzőkönyvek 1867–1944, 70. ülés, 22., 1918. dec. 21.)*

szolgál alapul, hanem éppen fordítva, valamint a telekkönyvi betétet nem a Pénzügyminisztérium, hanem az Igazságügy-minisztérium készíti.

Szakmai munkásságának jelentős részét Antalffy annak szentelte, hogy a telekkönyv összhangba kerüljön a kataszterrel. Ennek érdekében írta 1912. szeptember 16-án, már pénzügyi tanácsosként előterjesztését *Felmérési munkáink állása, a telekkönyvi betétszerkesztés érdekében hátralevő felmérések gyorsítása s a felmérések nyilvántartása* címmel.²⁵ Eszerint 1911-ig a magyar állam területének 79 százalékát mérték fel, amelyből 39,5 százalékra vonatkozóan készültek el a telekkönyvi betétszerkesztés céljaira al-

kalmas felmérési munkálatok. Úgy számolt, hogy az akkori haladás mértékével még 43 évet venne igénybe az ország teljes részletes felmérése és a korábbi felmérések kiigazítása: ennek meggyorsítására javasolta a kataszteri személyzet bővítését és az állami földmérésről szóló törvény megalkotását, amely a földmérő hivatalok feladataként határozta volna meg a telekkönyvvel és földadókataszterrel kapcsolatos felmérési, adatközlési és nyilvántartási ügyeket.²⁶ Antalffy publikált továbbá *A magyar társadalomtudományi egyesület birtokpolitikai szaktanácskozmánya* című kötetben 1912-ben, és ugyancsak erről a témáról tartott előadást 1924. március 27-én és 28-án *Hitelkönyvi, földadó-kataszteri, pénzügyi munkarészek és azok nyilvántartása* címmel a Földmérő Magánmérnökök Szövetsége szervezésében a József Műegyetemen.²⁷ Legjelentősebb munkáját már nyugdíjas korában írta: *A magyar állami földmérés* című tanulmányát 1934-ben adták ki Budapesten.²⁸

Nyugdíjas évek

Élete utolsó évtizedeiben az ekkor már régóta a fővárosban lakó Antalffy Andor érdeklődése a budapesti közügyek felé fordult: 1925-ben Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottságának ideiglenesen alakuló közgyűlésén a IV. választókerület póttagja volt.²⁹ 1927-ben már nyugalmazott miniszteri tanácsosként Budapest székesfőváros képviselő-testületének póttagjai között találjuk.³⁰ A *Budapesti cím- és lakjegyzék* szerint évtizedeken keresztül a má-

sodik kerületben (Víziváros és Országút) lakott, és a kerületen belül átlag négyévente költözött. Így 1894-től a Fő utca 58-ban, 1898-tól a Vám utca 6-ban, 1902-től a Donáti utca 49-ben, 1906-tól a Szalag utca 8-ban, 1908-tól az Ostrom utca 16-ban, 1912-től a Batthyány utca 65-ben lakott.³¹ Emellett tulajdonolt telkeket az első kerületben (Krisztinaváros): a Fodor utcában (9968. helyrajzi számon) és a Lenke úton (13909/22 a. helyrajzi számon).³² 1915-ben édesanyja után örökölte a Kelenföldön fekvő 13 909/21. helyrajzi számú ingatlant.³³ 1926-ban Antalffy Andor 347 320 000 koronáért eladta a Magyar Kincstárnak a Duna jobb parti 4593. és 4594. helyrajzi számú ingatlanját.³⁴ Az 1929. évi telefonkönyv szerint a Fodor utca 1-ben lakott és a 664-30 automatikus hívószámon lehetett elérni.³⁵

Tagja volt a II. kerületi Ligának³⁶ és a Budapest politikai életében meghatározó szerepet játszó Keresztény Községi Pártnak. Utóbbi ülésein gyakran esett szó a „keresztény sajtó” támogatásáról: Antalffy maga is rendszeres előfizetője volt a *Budapesti Hírlap*nak, a *Nemzeti Újságnak* és az *Új Nemzedék*nek. Nem csupán olvasója, hanem alkalmanként bírálója is volt az általa előfizetett lapoknak. A *Nemzeti Újságról* például 1943. március 31-én azt írta: „[a helyében] kiterjedtebben foglalkoznék a székesfővárosi ügyekkel, a letelepülés, városépítés, stb. kérdéseivel, életbevágó súlyos kérdésekkel, törekvésekkel, hogy a föld, ingatlan, otthon az ősi keresztény kezekben maradjon, s ne jusson idegenek kezébe, s nem az üzleti szempont legyen irányadó. [...] Olyannak kell lennie az új-

26 OSZK Kt. Fond 165/1240.

27 Közlemények és ismertetések. A magyar társadalomtudományi egyesület birtokpolitikai szaktanácskozmánya. *Közgazdasági Szemle*, 36. (1912) 48:563–566. *Hirek. 8 Órai Újság*, 10. (1924) 67:6.

28 *Térképészeti Közlöny*, 3. (1934) 1–2:9–51. I–III. mell. és különnyomatban is.

29 *Fővárosi Közlöny* (= FK), 36. (1925) 23:694.

30 MTCN, Bp., 1927:63., Uo. 1928:64., Uo. 1929:75.

31 *Budapesti cím- és lakjegyzék*. Szerk.: JANSZKY ADOLF. Bp., 1894:454., Uo. 1898:671. Uo. 1902–1903:777. Uo. 1906–1907. 906., Uo. 1908:986. Uo. 1912:1151.

32 *Budapesti cím- és lakjegyzék*. Bp., 1904–1905. 28., 38.

33 Fővárosi ügyi. *Budapesti Hírlap* (= BH), 35. (1915) 352:29.

34 Ingatlanok forgalma. 1926. július 5–július 11-ig. FK, 37. (1926) 32:1837.

35 *Budapest és környékének távbeszélő betürendes- és szaknévsora*. Bp., 1929. 26.

36 Teljes nevén: Egyesült Keresztény Nemzeti Liga.

ságnak, hogy teljesebben szolgálja a közönséget, mert bizony hallottam elég ellenvetést: a Nemzeti Újság ezt-amazt nem hozza, én meg sok újságot nem járathatok!”³⁷

Az Orbánhegyi Egyesület Magyar Nemzeti Levéltárban őrzött iratanyaga alapján viszonylag jól dokumentálható az egyesületben folytatott tevékenysége, amely főleg útépítésre és különféle fejlesztésekre terjedt ki. A Hegyvidéki Egyesület és az Orbánhegyi Egyesület 1934. december 30-án kérte az Orbánhegyi nagyárok felső völgyében a korábbi szabályozásnál jelentősebb mértékű parkosítást. Az ügyet 1935. április 9-én terjesztették a Fővárosi Közmunkák Tanácsa elé. Emellett szerették volna elérni a Fodor utca folytatóság kiépítését, amely Antalffy Andor javaslata szerint a Fodor utca és az Orbánhegyi-árok útját összekapcsolta volna a Svábhegygel a Szent László templomig és a fogaskerekű vasút főállomásával. Az ügyben a polgármesterrel, a Fővárosi Közmunkák Tanácsával és a Belügyminisztériummal egyaránt folytak tárgyalások. Javaslataink, miszerint a Fodor utca és az Orbánhegyi út találkozásánál lévő területet Szent Orbán térnek nevezzék el, megvalósult. Ugyancsak ők indítványozták a Pilsudski út kiépítését is. Bár az egyesületek tervei nagyszabásúak voltak, a kivitelezés a szükséges engedélyek beszerzése miatt lassan haladt. 1936 decemberében azzal biztatták az egyesület tagjait, hogy a Pilsudski út 1937-

ben legfeljebb a Németvölgyi útig épül ki, és csak ezután kerülhet sor a Németvölgyi útra, a Nárcisz utcára, majd tovább az Orbánhegyi útra és a Fodor utcára.³⁸ Az egyesület javasolta még a Németvölgyi úton sportuszoda és strandfürdő építését: ez ügyben a Budapesti (Budai) Tornaegylettel is együttműködtek. A tiszti címtár szerint Antalffy már régóta kapcsolatban állhatott a Tornaegylettel, amelynek 1909-ben a háznagya volt.³⁹

A közügyekkel idős korában is tevékenyen foglalkozó Antalffy Andor 1944. október 17-én hunyt el Budapesten.

A család

Miközben Antalffy Andor szakmai pályafutása viszonylag jól dokumentált, magánéletére vonatkozóan egyelőre kevés adattal rendelkezünk. Felesége Antal Gizella volt, házasságukban négy gyermekük született: Irén (*1892), Gizella Anna (*1893), Lenke (*1895) és Andorka (*1896), a kisfiú hétévesen, 1903. augusztus 13-án Iglón elhunyt.⁴⁰ A lányok az anya vallását követve evangélikusok lettek.

Irén mezőgazdasági főiskolát végzett, majd 1921-ben feleségül ment Petter Imréhez.⁴¹ Irén a Konzervkereskedelmi Rt. igazgatósági tagja volt, emellett gyümölcskonzerválással, befőttek előállításával és árusításával foglalkozó iparüzlet-tulajdonosként ténykedett.⁴² 1924-ben alakult 60 millió korona értékű alaptő-

37 MNL OL, Z 1396 Gazdasági Levéltár, Hangya Termelő, Értékesítő és Fogyasztási Szövetkezet és intézményei, vállalatai (1891–1950), Wünscher Frigyes vezérigazgató (= Z 1396) – Egyesületek, társadalmi szervezetek, közelet (= O) – Felső-krisztinavárosi Római Katolikus Egyházközség (= V) – Levelezés: Antalffy Andor–Zsitvay Tibor (1937–1944). (= 293. tétel.) A Keresztény Községi Pártot 1920-ban alapította és haláláig vezette Wolff Károly (1874–1836) jogász, keresztény párti politikus. Az alapítójáról Wolff-pártnak is nevezett csoportosulás 1939-ig működött. Fennállása során csak önkormányzati választásokon indult, az országgyűlési választásokon mindenkor a Keresztény Gazdasági és Szociális Pártot támogatta.

38 MNL OL, Z 1396 – O – Orbánhegyi Egyesület (= XVI.) – Levelezés: Antalffy Andor–Weszely J. Antal (1933–1944) (= 334. tétel.) Ezen belül l. Antalffy Andor 1935. augusztus 14-én, 1936. augusztus 21-én és december 8-án írt leveleit.

39 MTCN, Bp., 1909. 667. A Tornaegylet elnöke 1909-ben Kollár Lajos királyi tanácsos ügyvéd volt. A sportuszodára vonatkozó tervekre l. Antalffy Andor 1938. május 4-én írt levelét. MNL OL, Z 1396 – O – XVI. – 334. tétel.

40 Halálozások. *Vasárnapi Újság*, 50. (1903) 34:566. Andorka gyászjelentését az OSZK őrzi: PANDeA, Gyászjelentések (<https://dspace.oszk.hu/handle/123456789/309190#>)

41 Budapest, II. ker. házassági anyakönyv, 549/1921. 1921. dec. 10-én Petter Imre Károly János vezérkari százados (r. kat., Szakolca, 1888. márc. 27.) és Bánkfalvai Antalffy Irén Ernesztina Hermina (evang., Budapest, 1892. aug. 8.) házasságot kötöttek. Az anyakönyvi bejegyzés tartalmaz egy 1940. évi utólagos bejegyzést, de ennek mibenlétéről további adat nem ismert.

42 Ipari és Kereskedelmi Részvénytársaságok. *Gazdasági, pénzügyi és tőzsdei kompassz, 1929–1930. évre*. Szerk.: KALLÓS JÁNOS. V. évfolyam, III–IV. kötet. Bp., 1929. 527. *Központi Értesítő*, 48. (1923) 27:780.

A SAILOR SZÁLKANÉLKÜLI SARDINIA VEZET!
ANGUS WATSON & Co. Ltd. London gyártmánya!

Tiszta oliva olajban!
 Garantált válogatott nyári halak!

Zöld papirba csomagolva!
 A védjegy minden dobozon!

Kapható a következő csemekekereskedésekben:

BUDAPESTEN:	Cyulai hentesrukköltségességi	Piák J. V., Lipót-körút 11.	A VIDEKEN:	Kaposvár:	Salgótarján:
Aczai Lajos, L. Kolozs-ut. 8.	Gülei, IV. Kecskeméti-utca 15.	Pinter Kálmán, II. Margit-kört. 60.	Abaujszántó:	Adómann József,	Bodnár Matyas,
Adamecz György, I. Tarnos-ut. 6.	Haber Ferenc, V. Akadémia-utca 9.	Póráz Henrik, VI. Vilmos császári	Kübecher Béla.	Langyel és Szabo,	Nayer Vilmos.
Antalffy Lenke, II. Margit-kört. 6/8	Haber L. Lajos, II. Bimbó-utca 3.	ut 19.	Adony:	Vally és Vadász,	
Au Gourmand csemegeház, V. Falk	Halász Imre, VIII. József-kört. 60.	Peszter Béla, IV. Kecskeméti-utca 8.	Farkas István.	Kasskemeti:	Sárrétudvari:
Miklósi-utca 8.	Herzfeld Samu, II. Betek-utca 49/51.	Rechnitzer Jenő, IV. Hári-basar-utca 3.	Baja:	Egri P. Fülöp,	Weisz Áron.
Avander Henrik, I. Mészáros-utca 6.	Husz Péter, VI. Teréz-körút 23.	Ródi Lajos, IV. Városház-utca 8.	Boros és Gross,	Kun Samu.	Sárvár:
Bágyoly Béla, VIII. Vas-utca 12.	Kerner János, VI. Andrássy-utca 65.	Reiz Mánó, V. Lipót-körút 30.	II. Csarba György,	Keszthely:	Einböck János,
Bálint János, I. Horváth M.-utca 62.	Kertész Pál, II. Margit-utca 3.	Reitter Gyula, X. Pongráz-utca 17.	Klein és Stráhl.	Vermes Gyula.	Gayer Pál.
Bányay és Kálmán, VII. Erzsébet-körút 19.	Kisze Róbert, I. Zuglói-utca 47.	Richter Béla, IX. Újhegy-utca 55/a.	Báros:	Kiskunfélegyháza:	Satoraljaiújtelep:
Bányay és Kálmán, IV. Múzeum-körút 23.	Kodnár Dömötör, I. Attila-utca 53.	Rónai Ödön, IV. Király-utca 9.	Grünberger Péter.	Feuer Mihály.	Bianovits István,
Bárdó János, I. Horváth M.-utca 64.	Komácsi Andor, VIII. Baross-utca 49.	Roth és Kramer, V. Váci-utca 54.	Békéscsaba:	Spielmann Imre.	Gross Samu,
Bergner Izidor, IV. Károly-körút 29.	Kovács Árpád, V. Órász-utca 7.	Rozsa Ferenc, VI. Székely Bertalan-utca 9/b.	Fikkler János,	Magyarbányász:	Nagy M. Gábor.
Bien Mihály, IV. Múzeum-körút 29.	Kovács Artúr, V. Bank-utca 1.	Sárközy Sándor, VII. Népművelés-utca 22.	Cuttmann József.	Faragó József.	Szeged:
Börsényi D. VII. Nefelejcs-utca 40.	Kovács E. M. R. T. V. nádor-utca 11.	Sáros Dénes (Közös Testvérek társasága), VII. Békéscsaba-utca 15.	Géldömöki:	Magyaróvár:	Ahim és Zohar,
Bors István, IV. Váci-utca 46.	Kovács József, VIII. Baross-utca 78.	Schmidt Ignác, V. Wekerle Sándor-utca 18.	Ómonok Ignác,	Antoni A.	Buda Bertalan,
Braun János, VIII. József-körút 74.	Kovács Vilmos és Társa, VII. Károly-körút 9.	Schönlöd Károly, IX. Pipa-utca 4.	Mayer István.	Holzhammer Károly,	Görle és Társa,
Braun S. IV. Krisztóf-utca 2.	Kozma István, VI. Andrássy-utca 20.	Schuster Gyula r. t. VI. Andrássy-utca 56.	Dabrenen:	Manninger Béla,	Körösi Adolf,
Braun S. VI. Teréz-körút 20.	Krajcsi József, VII. Nefelejcs-utca 64.	Sipos József, II. Püsten-utca 8.	Deutsch Lajos,	Kovács Károly,	Kossich Ferenc,
Chagrin Bertalan, IX. Újhegy-utca 121.	László Mihály, VI. Hajós-utca 9.	Stahler János, VII. Damjanich-utca 25/a.	Kontsek Gábor r. t.	Kovács Lajos.	Mihályi Adolf,
Cseri Gábor, I. Lőrinc-utca 8.	László László, I. Zoltán-utca 11.	Stahler János, VII. Damjanich-utca 25/a.	Pálffy Tibor,	Kardos Sándor.	Romer Miklós.
Csernyai József, VIII. József-kört. 9.	Léner György, II. Margit-kört. 12.	Löwenstein M. utadja, Horváth-utca 37.	Toth Miksa.	Miskolc:	Szeghalom:
Csillag Ferenc, VI. Szondi-utca 94/b.	Löwenstein M. utadja, Horváth-utca 37.		Turi Lajos.	Blum csemegeház,	Klein Lipót.
Csütösi Károly, IX. Moson-utca 16.			Dombóvár:	Fischer Samu.	Székeshárvári:
Csók József, II. Szilágyi D.-tér 2.				Székely Testvérek.	Héjli Testvérek,
					Szatmári Atadár.

■ Antalffy Lenke csemekekereskedésének hirdetése (PH, 1929. ápr. 12.)

kével a Petterné Antalffy Irén Gyümölcsfeldolgozó Részvénytársaság, amelyben férjével, a felvidéki Petter Imrével (1888–1964) együtt igazgatósági tag volt.⁴³ A Petter család a szentendrei Pismányban, a Barackos úton lévő házuk kertjében folytatta mintaszerű gyümölcs-gazdálkodását, kiváló minőségű termékeiket az exportálással foglalkozó Lukullusz-üzem is átvette. Petter Imre nevéhez fűződik az ol-tással nemesített, mandulaalakú kajszibarack létrehozása. A család a szamárhelyi katolikus temetőben nyugszik.⁴⁴

A középső lány, Gizella is magasan képzett volt. Az Országos Nőképző Egyesület Leány-

gimnáziumában érettségizett 1911-ben,⁴⁵ majd bölcsészettudományi doktori fokozatot szerzett *Lessing a magyar színpadon* címmel írt értekezésével, amelyet az *Egyetemes Filológiai Közlöny* is elismeréssel méltatott. A disszertáció 1916-ban jelent meg Budapesten,⁴⁶ dr. Hrabéczy Oszkárral kötött házasságát megelőzően. Az első világháború idején a Vöröskeresztnél szolgált önkéntes ápolónőként, és ebbéli érdemei elismerésül Ferenc Szalvátor főherceg 1915-ben a Vöröskereszt ezüst díszérmét a hadiékítménnyel adományozta neki.⁴⁷ Később érdeklődése a nőjogi mozgalom felé fordult, és belépett a Budapesti Soroptimista

43 Kivonat a kereskedelmi cégjegyzékekből. *Központi Értesítő*, 49. (1924) 40:1347. Irén és Gizella férjeinek nevére adattal szolgál özv. Mikolay Lászlóné, Antal Vilma gyászjelentése 1939. szept. 16-áról. PANDeA, Gyászjelentések (<https://dspace.oszk.hu/handle/123456789/426931#>).

44 *Szentendrei Arcképcsarnok*. II. Elődeink. Szerk.: BENKOVITS GYÖRGY és mások. Szentendre, 2006. Online is elérhető: <https://issue.com/szentendre/docs/2007-04-03-szentendre-elodeink-2/118>

45 Budapest Főváros Levéltára (= BFL), VI. 502. d. Országos Nőképző Egyesület Leánygimnáziuma érettségi anyakönyvei, 1911. Antalffy Gizella Olga (1893. nov. 16.) jelesen érettt.

46 Antalffy Gizella disszertációjának kritikájára I. GÁLOS REZSŐ: Doktori értekezések. *Egyetemes Filológiai Közlöny*, 42. (1918) 3–4:151.

47 Kiténtetett önkéntes ápolónők. *Pesti Hírlap* (= PH), 37. (1915) 247:19.

48 Egymillió ebéd öt év alatt. *BH*, 57. (1937) 37:8. Az első soroptimista (soror optimae = legjobb testvér) klubot M. Stuart Morrow alapította meg az Amerikai Egyesült Államokban, Oaklandben. A Budapesti Soroptimista Club 1928. május 17-én alakult gr. Apponyi Albertné és Rosenberg Augustya, a Nőszövetség akkori alelnöke jóvoltából. A soroptimizmus egyfajta nőjogi mozgalom, amelynek az a célja, hogy jobb világot és több lehetőséget teremtsen a nőknek, lányoknak és rászorulóknak.

49 1941. május 20-án a Magyar Vöröskereszt Egylet közgyűlési termében *A nő a népközösség szolgálatában* címmel tartott előadást. MTI, Magyar Országos Tudósító, 1941. máj. 16. (1. a Hungaricana Közgyűjteményi Portálon). Hivatkozásból ismert tanulmánya: HRABÉCZYNÉ ANTALFFY GIZELLA: Társadalmi feladatok a családvédelem megszervezésében. *A gyermek és a család. Közművelődési előadások népművelők részére*. Újvidék, 1942.

Clubba.⁴⁸ Előadásokat tartott és publikált,⁴⁹ és 1947-ben még bizonyosan élt, mert egy büntetőügyben fordul elő.⁵⁰

Antalfy Lenkének (1895–1973) csemegekereskedése volt a II. kerület, Margit körút 5/a szám alatt. Neve gyakran felbukkan a korabeli sajtóban, egyszer kifutófiút keresett, máskor érdeklődésre számot tartható termé-

kei, így például az olajos szardínia kapcsán került be a hirdetésbe.⁵¹ 1934 októberében aranyérmert nyert a nemzeti munkahét keretében rendezett TESz-kirakatversenyen társával, Kovács Vilmossal.⁵² Lenke 78 éves korában, 1973. október 5-én hunyt el, és a Farkasréti temetőben helyezték végső nyugalomra.⁵³

■ Buda az Orbánhegyel, 1896 (MNL OL, S 73 - No. 205.)

50 BFL, XXV.2.b - A jogszolgáltatás területi szervei. Budapesti Népjúgyészség iratai. Büntető iratok, 6684–1947.

51 Apróhirdetések. *Friss Újság*, 32. (1927) 210:10., *PH*, 51. (1929) 56:21.

52 A TESz kirakatversenyének győztesei. *Kis Újság*, 47. (1934) 234:7.

53 Az erről szóló híradást l. *Népszava*, 101. (1973) 247:15.

VARGA NORBERT

Az államhatár változásával kapcsolatos nemzetközi és magyar jogi eljárások.

Rendezett határ – jó szomszédság

Amióta Magyarország teljes körűen alkalmazza a schengeni vívmányok rendelkezéseit, egyre többször vetődik fel a kérdés, hogy miért van szükség az államhatárra, miért kell azt megjelölni és nyilvántartani, hiszen a schengeni térségben „megszűnnek” a határok. Valóban, Magyarország államhatára jelenleg már több viszonylatban szabadon átjárható, és nem csak a határátkelőhelyeken.

Azonban az államhatár – mint fogalom és mint kézzel fogható valóság – nem szűnik meg. Továbbra is létezik, és megjelölésére is szükség van. Minden államnak tudnia kell, hogy meddig hatályos saját joga, meddig igazgathat egy térséget, meddig terjed a nemzeti szuverenitása. Ne felejtjük el azt sem, hogy az államhatár mindig egy megye, egy település közigazgatási határa, de egy magán- vagy állami ingatlan birtokhatára is egyben.

A világban sok helyen még napjainkban is gazdasági vagy politikai okok fűtötte ellenségeskedés, háború dúl az államhatár nem egyértelmű vagy vitatott volta miatt. Gondoljunk csak a Pirani-öböl tengeri kijáratával kapcsolatos, Szlovénia és Horvátország közötti vitára, vagy Horvátország és Szerbia vitájára a Duna és a Ferenc-csatorna közötti térség hovatartozásáról, vagy akár a távoli Kasmírra, ahol szintén vitatott az államhatár India és Pakisztán között.

Az államhatárral kapcsolatos előadásaim során sokszor emlegetett „Rendezett határ – jó szomszédság” jelmondat nagyon jól kifejezi mindazt, amit a jogilag és geodéziailag is egyértelműen meghatározott és a természetben is jól láthatóan megjelölt államhatár jelent a szomszédos államoknak és az államhatárral érintkező földterületek tulajdonosainak.

Írásom célja bemutatni ezt az egyedi, a mindennapi gyakorlatban még a szakemberek előtt is kevésbé ismert szakterületet: az államhatárral és az államhatár változásával kapcsolatos nemzetközi és magyar jogi eljárásokat, elsősorban természetesen földmérési szempontból.

Az állam a *sokféleség egysége*, vagyis egymástól eltérő jellegű és különböző természetű jelenségek összekapcsolódása. Filozófiai szempontból egyszerre valóság és eszme, társadalmi tény és norma, hatalmi viszony és jogviszony, tevékenység és intézmény, tényleges gyakorlat és gondolat.

De vajon mitől lesz állam a fentiek szerinti összekapcsolódás? Melyek azok a feltételek, követelmények, amelyek teljesítése, megléte esetén államról beszélhetünk?

Az államiság kritériumai meghatározzák azokat a feltételeket, amelyek nélkül nem létezhet állam. Az állam pontos fogalmának meghatározása azonban igen bonyolult és szerteágazó kérdéseket vet fel, de minden meghatározás a *népesség*, a *terület* és a *hatalom* hármasságát veszi alapul. Ezek közül az állam területével, az azt határoló államhatárral foglalkozom.

Az *államterület* minden állam természeti előfeltétele. Egy állam léte/nem léte független a méretétől, hiszen Vatikánvárostól Oroszorszáig sokféle területű állam létezik. Hans Kelsen (1881–1973) osztrák–amerikai jogtudós szerint „az államterület az állami jogrend érvényességének térbeli meghatározása”.¹ Mivel a modern állam *territoriális* (területen alapuló), ezért a területi főhatalom legfőbb jellemzője, hogy *teljes*, azaz az állam területén lévő vala-

1 KELSEN, HANS: *Az államelmélet alapvonalai*. Ford.: MOÓR GYULA. Szeged, 1927. 39.

mennyi személyre vonatkozik, és *kizárólagos*, azaz más államok semmilyen tevékenységet nem fejthetnek ki az állam területén annak hozzájárulása nélkül. Az államterület részei: a *szárazföldi* terület, a *vízi* terület és az ezek feletti *légtér*, valamint a tartozékok (pl. kontinentális talapzat), továbbá az úszó és repülő államterületek (az állam lobogóját viselő hadi- és kereskedelmi hajók, az államban lajstromozott katonai és polgári repülőgépek, űrhajók).

Az államok területének jelentős része általában egybefüggő *szárazföld*, de ez nem feltétele az államiságnak, gondoljunk csak az óceániai szigetállamokra. Az államok *vízi* területéhez nemcsak a folyók, tavak tartoznak, hanem bizonyos részben a tengerek meghatározott része is, amelynek meghatározásával, kereskedelmi és hadi célú használatával foglalkozik a *tengerjog*. Korábban a jogtudósok az államok szárazföldi és vízi területei feletti *légtér* teljes szabad használatának elvét vallották, és csak a 20. század elején jelent meg az az elmélet, amely szerint a légtér jogi helyzete járulékos, azaz osztja az alatta fekvő terület jogi helyzetét (a Kármán-vonalig).²

Egy állam területe létrejöhet, illetve megváltozhat *eredeti* vagy *származékos* területszerzéssel, *erőszakos* vagy *békés* úton. *Eredeti* területszerzésről akkor beszélünk, ha korábban uratlan területet (terra nullius) egy állam birtokba vesz (önmagában a terület felfedezése nem elegendő, azt uralom alá is kell vonni). Ennek lehetősége napjainkra gyakorlatilag kimerült. A *származékos* területszerzés legnagyobb nehézsége, hogy egy állam új területeket csak egy másik államtól szerezhet meg. Egy másik államtól területet szerezni *szereződéses* (békés) vagy *nem szerződéses* (erőszakos) megoldásokkal lehet.

A szerződéses megoldások között említhetjük a két állam kölcsönös megállapodása alapján – jellemzően politikai, gazdasági (pl. vízgazdálkodási) okokból – megvalósuló területcserét vagy a háborúkat lezáró békeszer-

ződések alapján történő területátengedéseket. A nem szerződéses megoldások között első helyen a háborúk során, fegyveres úton véghezvitt területszerzések (annexió, hadi foglalás) állnak, de ide sorolhatók a választott bíróságok eljárásai is (bécsi döntések – Felvidék, Észak-Erdély; daytoni egyezmény – Bosznia, Brčko). A továbbiakban a szerződéses megoldásokat vizsgálom, elsősorban a természeti események miatt, illetve a nemzetközi jogi aktusok keretében történő, államok közötti területcserével létrejövő területváltozást.

A mindennapok szemszögéből nézve *mesterséges* és *természetes* államhatárokat különböztethetünk meg. A mesterséges államhatárok megállapítása az alábbi politikai határmegállapítási elvek szerint történhet:

- természetes határok elve alapján az államhatárt egy adott, egyértelműen meghatározható, látható természeti képződményen kell megállapítani, pl. hegységek vízválasztóvonalán, vagy a folyó középvezetékében (l. a tatrai tengerszem-ügyet);³
- történeti határok elve alapján a már kialakult, államokat elválasztó helyeken kell megállapítani a határt, ott, ahol az már régóta fennáll (pl. Szent István korabeli mezsgye az osztrák hercegség felé);
- földrajzi összefüggés elvére elsősorban tengeri határok, tengerben levő szigetek közötti határok meghatározásakor hivatkoznak;
- nemzetiségi határok elve szerint az államhatárokat úgy kell kialakítani, hogy az azonos nemzethez vagy etnikumhoz tartozók egy állam területére kerüljenek.

Az államhatárt meghatározó politikai döntést a jogi meghatározás követi. Így történt ez az első világháború után is: a háborút lezáró győztes hatalmak politikai döntésének következménye lett a trianoni békeszerződés.

Az államhatár jogi megalapozása után az államhatár pontos, részletes leírása, majd a természetbeni kitézése és megjelölése, láthatóvá tétele következik az alábbiak szerint:

2 A Kármán Tódor (1881–1963) magyar gépészmérnök-fizikus által kidolgozott rakéatechnológiai elmélet szerint 83 km az a magasság, ahol a levegő felhajtóerejével közlekedő repülőgépek még haladni tudnak.

3 Ausztria és Magyarország között független nemzetközi bíróság döntött egy már 200 éve vitatott 5 km²-es területről. A tatrai tengerszem ügyeként folyt a vita hosszú ideig, végül a természetes határookra hivatkozva döntött a választott bíróság (l. az 1897. évi II. törvénycikket és az 1903. évi IX. törvénycikket).

– *delimitáció*: az államhatárt az azt meghatározó szerződések általában szövegesen is leírják;

– *demarkáció*: a delimitációt követően az államhatárt a szerződések alapján létrejövő, a szerződő államok képviselőiből álló vegyesbizottságok a helyszínen kijelölik és jegyzőkönyvekben részletesen leírják;

– *abornement*: a demarkáció után a pontos, precíz földmérési-térképészeti meghatározás következik. Az államhatár vonalát a természetben határjelekkel megjelölik és gondoskodnak a határjelek közötti láthatóság biztosításáról (határnyiladék kitisztításáról). A mérési és számítási munkák eredményeképpen készülnek el a határokmányok. A legfontosabb határokmányok: a részletes határleírás, a határtérkép és a koordinátajegyzék;

– *redemarkáció*: egy már megállapított államhatár eredeti helyének ellenőrzése, pontosítása, újfelmérése, újbóli kitűzése, újbóli megjelölése.

A fenti lépések során válik az államhatár az elvont jogi-filozófiai fogalomból „kézzelfogható”, a természetben látható dologgá.

A magyar belső jogban csak az utóbbi években határozták meg egyértelműen az államhatárral kapcsolatos fogalmakat, eljárásokat. Korábban nem volt egységes, részletes meghatározása a nemzetközi szerződések alapján létrehozott határokmányoknak, illetve ezek megjelenésének a magyar jogban, tisztázatlan volt az államhatár okmányainak földmérési szerepe, feladata. Az okmányok kezelését és az

azokból történő adatszolgáltatást sem szabályozták. A Határőrség és a Rendőrség integrációja is elősegítette, hogy megszülethessen az *államhatárról szóló 2007. évi LXXXIX. törvény* (a továbbiakban: *Határtörvény*).

Magyarország államhatára, az államhatár jellege

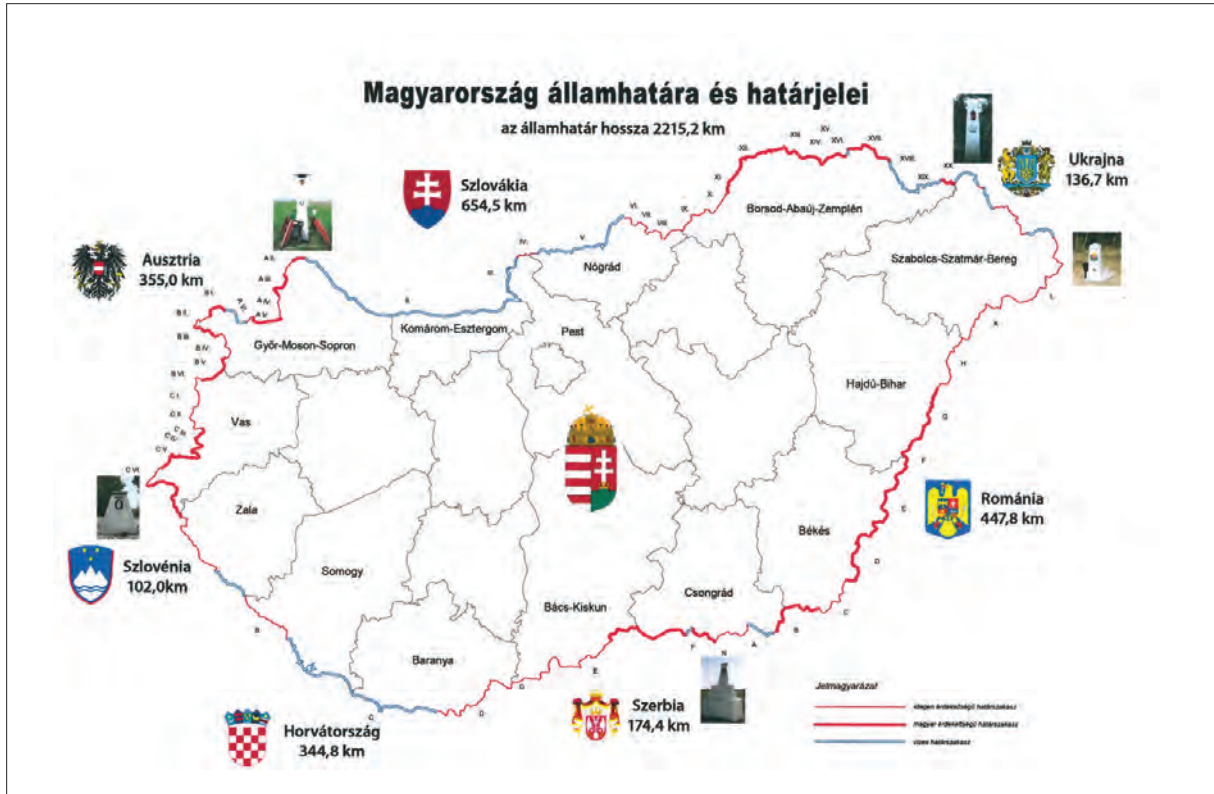
Magyarország államhatára 2215 km hosszú. Ebből 355 km Ausztriával, 655 km Szlovákiával, 137 km Ukrajnával, 448 km Romániával és 621 km az egykori Jugoszláviával közös. Mivel Szlovénia és Horvátország, illetve Horvátország és Szerbia még vitatja a korábbi tagállamok közötti, államhatárrá vált egykori belső határokat, a magyar–szlovén–horvát és a magyar–horvát–szerb hármashatárpontok pontos helye az egykori magyar–jugoszláv államhatár vonalán még nincs véglegesítve.

Magyarország államhatára nagyrészt szárazulaton halad, és azt az államhatár vonalán elhelyezett határjelek jelölik (*közvetlen megjelölés*). Az államhatár jelentős része – a 2217 km-ből 690 km (!) – azonban vízi határszakasz. E szakaszokon az államhatár valamely folyó, patak, csatorna medrének, kisvízszinti vízfelületének vagy hajózható főmedrének középvonalával egyezik meg. A határvizekben lévő államhatár a legtöbb esetben állandó, de a magyar–szlovák és a magyar–román államhatáron mozgó határvonal is található. A mozgó határvonal alkalmazkodik a határvizek medrének természetes változásaihoz.

Magyarország határait az 1920. június 4-én aláírt békeszerződés határozza meg. Az új államhatárt a békeszerződés 27. cikke írja le nagy vonalakban (*delimitáció*) és térképen is ábrázolja. Az államhatár részletes, pontos meghatározását, kitűzését és megjelölését a békeszerződés alapján felálló határrendező bizottságok végezték el (*demarkáció*, *abornement*). Az államhatár további fenntartását, láthatóságának biztosítását és a vegyesbizottságok további működését a békeszerződés nem szabályozta, ezt az érintett államok között kötendő külön szerződéseknek kell rendeznie.

■ Határkövek 1863-ból és 1922-ből (a szerző felvétele)

■ Magyarország államhatarai (A korabeli határokmányok archív példányai a földmérési és térinformatikai államigazgatási szerv /ma: Budapest Főváros Kormányhivatala, Földmérési és Távérzékelési és Földhivatali Főosztály/ államhatárügyi irattárában tekinthetők meg.)

A határszerződések általános rendelkezései

Az államhatár felmérésével és megjelölésével, a határjelek karbantartásával kapcsolatos nemzetközi szerződésekről általánosságban elmondható, hogy valamennyi szomszéd állammal csaknem azonos szerkezetűek, a szabályozott kérdések köre is hasonló, azonban nyelvezetük és egyes rendelkezéseik nagyon eltérnek egymástól. Minden szerződésben megtalálható azonban az alábbi kérdéskörök rendezése: az államhatár jogi alapját képező szerződések felsorolása, az államhatár általános jellegének meghatározása, az államhatár megjelölésének módjai, a határjelek karbantartása, a láthatóság biztosítása, a határnyiladék tisztántartása, a határokmányok létrehozása, módosítása, jóváhagyása, az államközi vegyesbizottságok (határbizottságok), a határmunkák végzéséhez kapcsolódó, a földtulajdonosokat érintő tűrés kötelezettség. A szerződések általában rendelkeznek továbbá a határbizottságok munkájának általános kereteiről is. Magyarországon a

határbizottságok elnökét a határrendészetért felelős miniszter, a határbizottság tagjait – a feladatkörnek megfelelően – a határrendészetért felelős miniszter vagy a térképészetért felelős miniszter egyedi okirattal nevezi ki, az érintett minisztériumok, az Országos Rendőr-főkapitányság és a földmérési és térinformatikai államigazgatási szerv munkatársai közül. Ez utóbbi szervezet 1967 és 2016 között a Földmérési és Távérzékelési Intézet, 2017. január 1-jétől a Budapest Főváros Kormányhivatala (a továbbiakban: FÖMI).

A határszerződések különös rendelkezései: az államhatár változása

Az államhatár természetes változása

A magyar–ukrán, a magyar–jugoszláv és a magyar–osztrák államhatár vonala állandó, ezért az államhatár a határvizek természetes változásához nem alkalmazkodik. Az eredeti felvételezés óta bekövetkezett mederváltozások miatt napjainkban a határvonal nagyon

sok helyen metszi a határvizeket, és ebből következően a folyók, patakok olykor több hektáros szárazulatokat választanak el az állam összefüggő területétől. Ezen elválasztott részek gazdasági hasznosítása a nehézkes megközelítés miatt problémákat okoz, de nehezíti a határrendészeti, a természetvédelmi és a vízügyi szervek munkáját is. Példaként lehet említeni a magyar–osztrák államhatáron a Rába folyót Szentgotthárd–Alsószőlők térségében, vagy a magyar–horvát államhatáron a Mura és Dráva folyókat, amelyek csaknem 100 helyen metszik az államhatárt.

A magyar–szlovák és a magyar–román államhatáron csak azon határvizek esetében alkalmazkodik az államhatár a határvizek természetes változásához, amelyeknél a határokmányok (határleírások) így rendelkeznek. A külön nem jelzett határvizek esetében az államhatár ugyanúgy állandó, mint szárazulatokon.

És mikor mozog az államhatár? – tehetjük fel a kérdést. Gyakorlatilag akkor, ha az arra felhatalmazott határbizottság dönt a határvíz új felméréséről és a felmérés alapján meghatározza az új határvonalat. Az új határvonalról szóló döntést a határbizottság jegyzőkönyvezi és elkészíti a megváltozott állapotokat ábrázoló határokmányt. A jegyzőkönyvet és a határokmányt mindkét szerződő fél illetékes szervének jóvá kell hagynia. Az adott állam jogrendjétől függően ez lehet a Kormány, egy miniszter vagy egy államtitkár.

Magyar–román államhatár

A magyar–román államhatáron a Maroson, a Fekete-Körösön, az Égher-csatornán és a Túr folyón mozgó a határvonal. Az 1983. évi magyar–román egyezmény 7. cikke értelmében

– a Maros határfolyó nem szabályozott szakaszán, mint az egyezmény szerint hajózható folyón, a határvonal a fő hajózóút középvonalában van és a természetes változásoknak megfelelően módosul;

– a Fekete-Körösön, az Égher-csatornán és

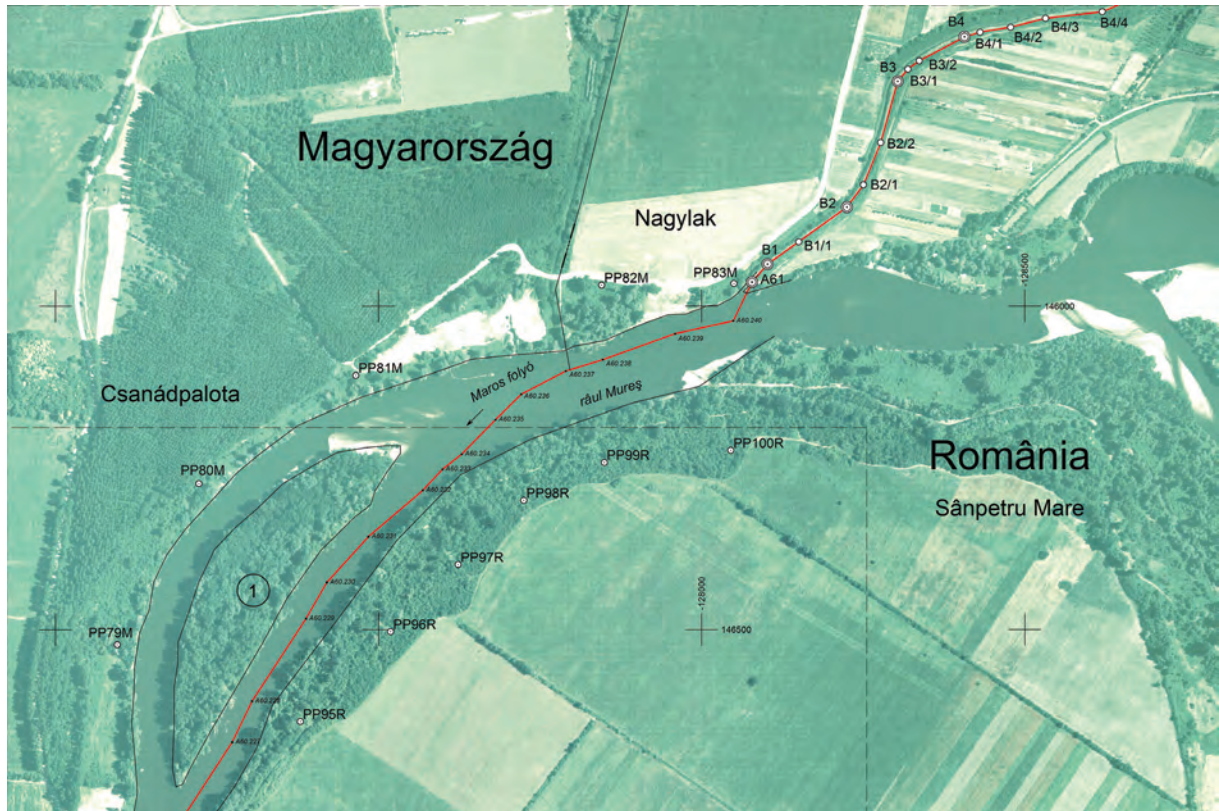
a Túr folyón mint nem hajózható határvizeken a partok természetes változásai által okozott középvonal áthelyeződéséhez alkalmazkodva változik a határvonal.

A bekövetkezett változások és az új határvonal megállapítása érdekében a határmegbízottak minden tízedik évben végrehajtják a határvonal vízi szakaszain a határvonal közös ellenőrzését.⁴ Ebből a célból a magyar és román földmérők közösen geodéziai méréseket végeznek. A Maros folyó felmérése során, mivel a fő hajózóút helyének megállapítására is szükség van, a partok felmérésén kívül sor kerül a meder felvételezésére is. A mérési eredményeket a földmérési szakértők a vízügyi szakértők bevonásával dolgozzák fel, figyelembe véve a vízügyi előírások szerinti, a vízi út osztályának megfelelő hajóméreteket. A földmérési szakértők a mérési és számítási munkák eredményeiből, a fő hajózóút középvonalának figyelembevételével megállapítják a változásokat, elkészítik az érintett szakaszokra vonatkozó új határokmányok tervezetét és javaslatot tesznek a határmegbízottaknak az új határvonalra. A határmegbízottak az előterjesztett okmányokat felülvizsgálják és megállapítják az új határvonalat, valamint a szigetek hovatarozását. A jegyzőkönyveket a szerződő felek, azaz a kormányok hagyják jóvá. A határfolyók felmérésére legutóbb 2015-ben került sor korszerű földmérési technológiák alkalmazásával. A határokmányok jóváhagyása jelenleg zajlik.

Magyar–szlovák államhatár

A magyar–szlovák államhatáron minden nagyobb határvízben mozgó az államhatár. Kiseb folyók, patakok esetében nem lehet egyértelmű szabályt felállítani. A mozgó vagy nem mozgó jelleget egyértelműen csak a határleírás leíró része határozza meg. Az 1956. évi szerződés 3. cikke alapján a mozgó határvonal meghatározására két lehetőség van: a két part kiegyenlített vonala által meghatározott

4 A határbizottságok helyett magyar–román viszonylatban még a szovjet mintájú határmegbízotti rendszer működik.

■ Határvonal meghatározása a Maros folyón

középvonalként vagy a kisvízszintnek megfelelő meder középvonalaként.⁵ A két középvonal csak látszólag azonos. Egy aszimmetrikus meder esetében alacsony vízállásnál előfordulhat, hogy a partok kiegyenlített vonalából meghatározott középvonal szárazulatra kerül (pl. Tisza határfolyó kanyarulatai). Ez pedig a határfolyókon a vízhez való hozzáférés biztosításának alapelveivel ellentétes helyzeteket idézhet elő. Sajnos a szerződés e rendelkezésében szereplő két meghatározási mód közötti választás folyamatos vitákra ad okot a magyar és a szlovák fél között. A határvizek partjai általában növényzettel dúsan benőttek, domborzatilag erősen tagoltak, ezért a part kiegyenlített vonalának meghatározása mindig problémát okozott és okoz napjainkban is. A több évtizedes gyakorlat szerint ezért a határvizek meghatározása a kisvízszinti vízfelület széleiből történt és történik. A kisebb határvizeket az államhatár eredeti meghatározása óta nem

mérték fel, mivel jelentőségük és természetes mederváltozásuk kicsi. A nagyobb határvizek, így a Tisza, a Bodrog, a Sajó és a Hernád újfelmérése 1925 óta többször megtörtént. Az újfelmérés eredményeként a hatályos határokmanyokat eltérő színű felszerkesztésekkel kiegészítették vagy új határokmanyokat dolgoztak ki. Az Ipoly folyót olyan sok helyen szabályozták, hogy a természetes változásokat 1925 óta átfogóan nem vizsgálták, csak egyes helyeken mérték fel a part változásait. A mesterséges vízgazdálkodási beavatkozások rendezéséről Magyarország és Szlovákia külön szerződést kötött. A mozgó határvonal meghatározásával kapcsolatos eljárást a Duna (II. határszakasz) legutóbbi (1925 óta első és eddig egyetlen közös) újfelmérésén keresztül mutatom be.

A Duna már sok évszázada nagyon jelentős nemzetközi vízi út. A folyó igazgatásával foglalkozó első Duna Bizottság mint nemzetközi szervezet 1856-ban alakult meg. A jelen-

5 1958. évi 15. törvényerejű rendelet a Magyar Népköztársaság és a Csehszlovák Köztársaság között az államhatár rendjének szabályozása tárgyában 1956. évi október hó 13. napján Prágában aláírt szerződés kihirdetéséről (https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=95800015.TVR)

leg hatályos, a dunai hajózás rendjéről szóló egyezményt a nagyhatalmak és a parti államok 1948. augusztus 18-án kötötték meg Belgrádban. A szerződő felek az egyezményben kötelezik magukat arra, hogy a „*Duna szakaszait [...] hajózható állapotban tartják és elvégzik azokat a munkálatokat, amelyek a hajózás feltételeinek biztosítására és megjavítására szükségesek.*”⁶ Ennek érdekében a magyar–szlovák államhatáron a vízügyi szervek közösen tartják fenn a hajózóutat a Duna Bizottság által meghatározottak szerint. A hajózóúton folyamatosan biztosítani kell a legalább 25 dm-es vízmélységet. A vízügyi szervek két-évente felváltva méri fel a Duna medrét, a felmérés alapján meghatározzák az évenkénti kotrási és hajóút-kitűzési terveket. A 2000-es évekre a hajózóút és az államhatár már teljesen eltért egymástól. Ennek a nagy eltérésnek a jelentősége a balesetek, havariák helyének eldöntésekor, a vám-, vízi- és határrendészeti feladatok államterület szerinti illetékességének megítélésekor mutatkozik meg. A fentieket is figyelembe véve, a magyar–szlovák határbizottság 2004-ben döntött úgy, hogy a Duna 1708–1811 fkm közötti szakaszán új határvonalat állapít meg. Ennek érdekében a vízügyi szervek mérési eredményeit felhasználva a földmérési szakértők meghatározták a hajózható főmeder (-25 dm-es izovonalak által a teljes mederből kimetszett meder) középvonalát. A határbizottság úgy döntött, hogy a meglévő határtérképekre kell felszerkeszteni az új határvonalat, valamint a hajózható főmeder széleit. Az új határvonal most már nagymértékben követi a hajózóút középvonalát. Az új felmérés eredményeit a határbizottság kiegészítő határozatában dokumentálta. A határozatot mindkét szerződő fél illetékes szerve jóváhagyta és jogszabályban ki is hirdette. Magyarország államterülete a Duna természetes változása következtében mintegy 12 hektárral nőtt meg. A határozat alapján a FÖMI gondoskodott az államhatár változásának átvezetéséről az Ásványráró és

Pilismarót községek közötti, 103 km-es szakaszon.

Az államhatár mesterséges megváltoztatása

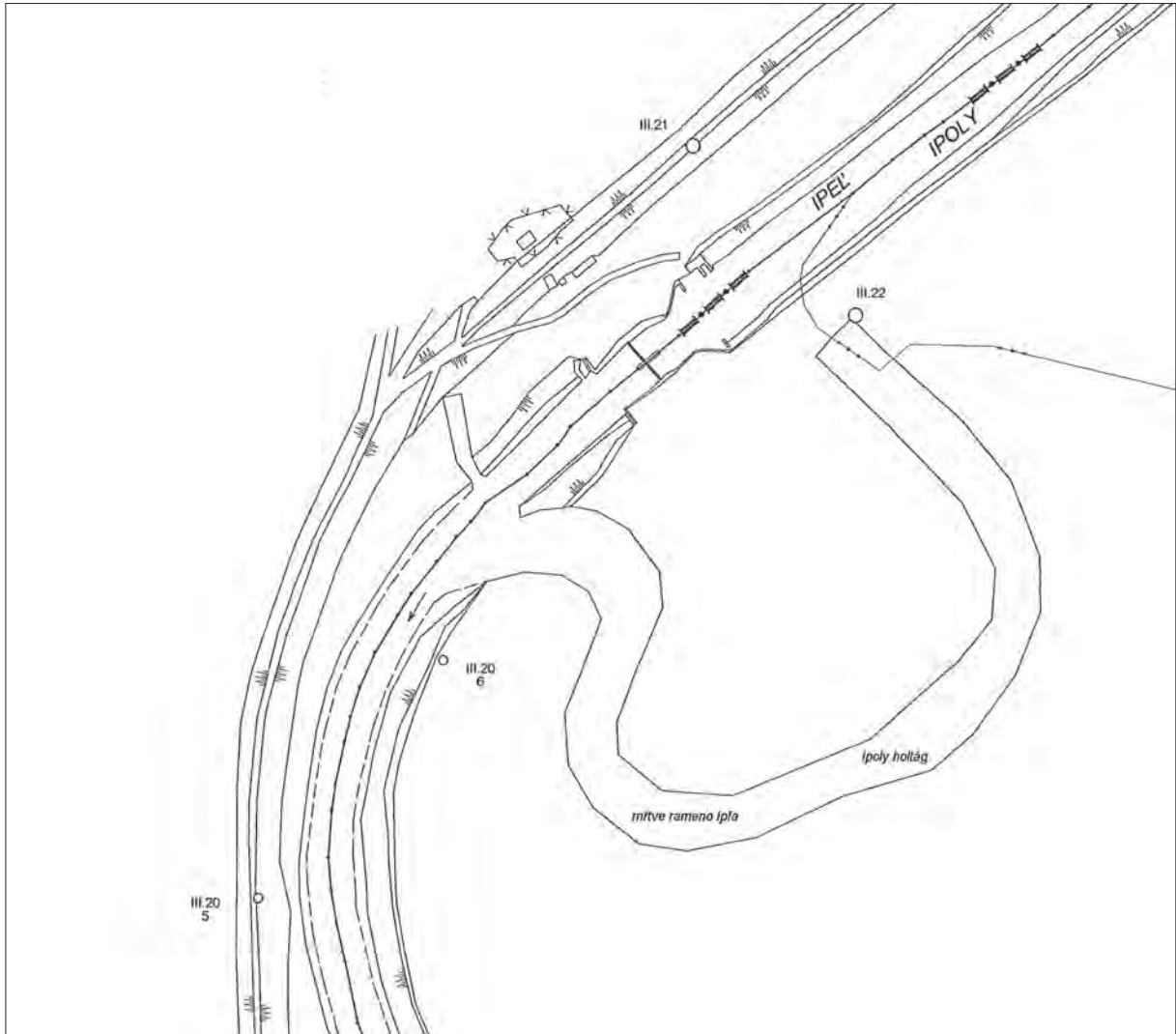
Az államhatár békés úton, nem háborút lezáró békeszerződésekkel történő mesterséges megváltoztatása elsődlegesen a szerződő államok kölcsönös érdekén alapul. A közös érdek sokféle lehet: területek biztosítása lakó- és iparterületek fejlesztéséhez, a határfolyók természetes változásai során az államtól elválasztott területek kicserélése vagy a határfolyók vízgazdálkodási, árvízvédelmi okokból történő szabályozása.

Magyarország államhatárának békés úton történő mesterséges megváltoztatása eddig minden esetben határvizek szabályozásához kapcsolódott. A magyar–osztrák államhatárt két alkalommal módosították árvízvédelmi beavatkozásokat követően a Bozsok-patak, a Pinka és a Lapinca határfolyó térségében. A magyar–szlovák államhatárt szintén két alkalommal módosították: először 1952-ben, többek között lakótelkek kialakításának biztosítása érdekében Somoskőújfalu településen, illetve az Ipoly és a Ronyva szabályozása miatt; másodszer 1997-ben az Ipoly, a Sajó és a Ronyva szabályozása következtében a szabályozott folyók által leválasztott államterületek kicserélése érdekében.

A magyar–csehszlovák államhatáron az 1960-as évek közepén kezdődtek meg az Ipoly (III. és V. határszakasz), a Sajó (X. határszakasz) és a Ronyva (XIX. határszakasz) határfolyókon a szabályozási munkák. A folyószabályozás az első időszakban az árvízi védekezést szolgálta, a későbbiekben az Ipoly szabályozása már a nagymarosi vízlépcső megépítéséhez is kapcsolódott. Az Ipolyon öt, többek között öntözési célú duzzasztó épült meg (cseh)szlovák kivitelezésben. A két utolsó duzzasztómű építését 1992-ben fejezték be.

A szabályozási munkák több szakaszban folytak és fejeződtek be, így a magyar–(cseh)

6 1949. évi XIII. törvény a Dunán való hajózás rendjének szabályozása tárgyában Belgrádban 1948. évi augusztus hó 18. napján kelt nemzetközi Egyezmény becikkelyezéséről. 3. Cikk. (https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=94900013.TV)

■ Az államhatár a holtágból a szabályozott mederbe került (Tésa, Pest megye)

szlovák határbizottság is több szakaszban mérte fel a szabályozott határfolyó új medrét, majd határozta meg a leválasztott államterületeket. A három folyó térségében 294 leválasztott államterület keletkezett. Az egyenleg Magyarország javára 10 106 m² eltérést mutatott, ezért ugyanakkora területet kellett még szárazulaton átadni Szlovákiának. Az átadandó kiegyenlítő területet a '80-as évek végén az illetékes vízügyi igazgatóság sajátította ki Tésa község külterületén az Ipoly partján, a IV. határszakasz elején.

A magyar–szlovák határbizottság 1994 decemberében felülvizsgálta és jóváhagyta a földmérő szakemberek által előkészített, a

szervezési részét képező határokmányokat (határvonal részletes leírása, koordinátajegyzék, területjegyzék, áttekintő vázlat, határtérkép).

A jóváhagyott határokmányokat mindkét küldöttség a szerződést előkészítő szervek elé terjesztette. A szerződés szövegtervezetét a tárgyalóküldöttségek két tárgyalási fordulón egyeztettek. Az egyeztetés lezárását követően a belügyminiszter felhatalmazást adott a szerződés parafálására. A szerződést a két állam belügyminisztere Pozsonyban, 1997. április 21-én írta alá. A magyar jogalkotásban korábban és azóta sem tapasztalt gyorsasággal az Országgyűlés 1997. július 1-jén megerősítette

a szerződést.⁷ A szerződés jóváhagyása Szlovákiában sokáig elhúzódott, így az csak 1999. május 1-jén lépett hatályba.

Az Országgyűlés a szerződést a 1999. évi LXXX. törvénnyel hirdette ki, a mellékletét képező határokormányok nélkül. Az azóta eltelt időszakban a jog fejlődését figyelembe véve a *Határtörvény* 1. § (4) bekezdés alapján a kapcsolódó határokormányok mint nemzetközi szerződések jelennek meg a magyar jogban, így a *Határtörvény* rendelkezéseinek megfelelően a 2009. évi XII. törvény kihirdette a mellékleteket is.

A szerződés kihirdetését követően a FÖMI a Pest, a Nógrád és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Földhivatalokkal közösen gondoskodott a változások ingatlan-nyilvántartási átvezetéséről.

Érdemes megemlíteni, hogy szemben a csereszerződések arányosságára vonatkozó polgári jogi előírásokkal, az államok közötti területcsere esetében az elszámolás alapja kizárólag a terület. Sem a kicserélt termőföld, sem a földrészleten lévő egyéb érték (pl. faállomány) nem befolyásoló tényező.

Az államhatár változásának átvezetése a földügyi nyilvántartásban

A földügyi szervezetek feladatai

A földmérési és térképészeti tevékenységről szóló 2012. évi XLVI. törvény (Fttv.) értelmében az államhatár földmérési munkái az állami alapmunkák közé tartoznak. Az *Fttv.* végrehajtási rendeletei előírják a földmérési és térinformatikai államigazgatási szervnek, hogy hatósági jogkörében eljárva végezze az államhatár és földmérési munkarészeinek nyilvántartását, változásvezetését, az azokból történő adatszolgáltatást, és további feladatként lássa el az államhatárral kapcsolatos helyszíni földmérési és az államhatár jeleivel kapcsolatos tulajdonosi feladatokat.

Az államhatár vonalában bekövetkezett

változások ingatlan-nyilvántartási átvezetését korábban a Kormány 338/2006. rendelete, napjainkban a 384/2016. rendelete szabályozza. Az ingatlan-nyilvántartásban az államhatár vonalának helyzetében és a határvonal megjelölésében bekövetkezett változásokat a határokormányok (az azokat kihirdető törvény), illetve a kiegészítő határokormányok (az azokat jóváhagyó rendelet) alapján a FÖMI által elkészített változási vázrajzok és az ahhoz tartozó egyéb munkarészek alapján kell átvezetni.

A változásokat tartalmazó határokormányok hatályba lépését követően lehet az ingatlan-nyilvántartási eljárást megindítani. Sajnos magának a változásnak a bekövetkezése, az ezt dokumentáló okmány elkészülte, mindkét érintett állam illetékes szervei által történt jóváhagyása és hatályba lépése között sokszor több év telik el. Ezen időszak alatt a FÖMI a határokormányok nyilvántartási példányán „cenzúrásan”, előzetesként tartja nyilván a változásokat.

Az államhatár változásakor az új és a régi határvonal között államterületek választódhatnak le. A Magyarországtól elkerülő területeket „átadott”, a Magyarországhoz idekerülő területeket „átvett” földrészleteknek nevezzük.

A Magyarországtól elkerülő területeknek minden esetben – legkésőbb az államhatár változásának hatályba lépésekor – a Magyar Állam tulajdonában kell lennie. Ha valamilyen oknál fogva magántulajdonban lévő területet érint az államhatár-változás, akkor az érintett területet a Magyar Államnak meg kell vásárolnia, vagy ha ez nem lehetséges, akkor a kisajátításról szóló (ma: 2007. évi CXXIII.) törvény alapján ki kell sajátítania. A határvi-zek esetében a mozgó államhatár új helyének megállapításakor egy már bekövetkezett természetű változást „követ” az államhatár. A természetes változás megakadályozása érdekében a parti ingatlan tulajdonosa jogosult – vízjogi engedély alapján – saját maga bevédeni a partot (a vízgazdálkodásról szóló 1995. évi LVII.

7 1999. évi LXXX. törvény a Magyar Köztársaság és a Szlovák Köztársaság között az Ipoly, a Sajó és a Ronyva határfolyók vízgazdálkodási szabályozása következtében az államhatár megváltoztatásáról szóló, Pozsonyban, 1997. április 21-én aláírt Szerződés kihirdetéséről (https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99900080.TV)

törvény). A víz által elhabolt területekért és az államhatár változásának ezzel összefüggő módosítása miatt bekövetkező területcsökkenésért az ingatlan tulajdonosának nem jár kártalanítás.

A Magyarországhoz kerülő területek a Magyar Állam tulajdonába egyéb jogcímen kerülő vagyonnak minősülnek, és így a Magyar Állam tulajdonosi jogait képviselő Magyar Nemzeti Vagyongazdálkodási Zrt. (MNV) lesz a terület első kezelője. A későbbiekben az MNV dönt az átvett területek további sorsáról, eladásáról, vagyongazdálkodásba vagy bérbeadásáról. A FÖMI már az előkészítő munka során jelzi az MNV-nek a bekövetkező államhatár-változásokat, megjelölve az érintett állami ingatlanokat és a Magyarországhoz kerülő területek előzetes adatait.

Az ingatlan másik államhoz kerülésével az ingatlan tekintetében korábban fennálló minden jog és kötelezettség megszűnik. A kicserélt területeken a tulajdonváltással kapcsolatosan felmerülő utólagos kártérítési igényt azzal az állammal szemben kell érvényesíteni, amelynek államterületén ezek a területek az államhatár megváltozása előtt voltak. Azzal az állammal szemben, amelynek a tulajdonába a területek kerültek, semmilyen kártérítési igény nem támasztható.

Az ingatlan-nyilvántartási változásvezetéshez szükséges változási vázrajzokat és egyéb munkarészeket a FÖMI készíti el a határok-mányok hatályba lépését követően. Az elkészített munkarészek alapján az illetékes járási hivatal (korábban körzeti földhivatal) lefolytatja a munkarészek vizsgálatát, szükség esetén hibajavítást ír elő, majd záradékolja a változási vázrajzokat. Ezt követi a változásvezetés magában az ingatlan-nyilvántartásban. A folyamat végén, a bejegyző határozat jogerőre emelkedésekor válik az államhatár véglegesen „átvezetetté” az ingatlan-nyilvántartásban.

Az ingatlan-nyilvántartási térképek változásvezetése

Mint bármely más földmérési munka, az államhatárral kapcsolatos munka is adatgyűj-

téssel kezdődik. A hivatalos megkeresés alapján az illetékes járási hivatal szolgáltatja a változással érintett ingatlanok hitelesített adatait. Az adatgyűjtéssel egyidejűleg az államhatár mint közigazgatási határ változásával kapcsolatos földmérési munkát az illetékes megyei hivatalhoz is be kell jelenteni. Az államhatár változása következtében Magyarországhoz kerülő területek művelési ágát, minőségi osztályát és kataszteri tiszta jövedelmét is meg kell állapítani a járási hivatalnak.

Földmérési munkarészek

Az adatszolgáltatás megtörténte után a hitelesített adatok és a határok-mányok adatai alapján kezdődik meg a változások átvezetéséhez szükséges, sok odafigyelést kívánó, sokszor bonyolult mérnöki munka. Az államhatár változása során az érintett ingatlanokat szinte minden esetben meg kell osztani. Ritka eset az, ha egy földrészlet teljes egészében kerül át a másik államhoz. A megosztás során ki kell alakítani az államhatár új vonala által leválasztott (átadott) és visszamaradó területeket. Az államhatár változásakor nincsenek területi „minimumok”, legkisebb leválasztható területek, ezért gyakran fordul elő, hogy műszakilag a terület ugyan néhány tized négyzetméter, de a négyzetméterre kerekítés miatt az ingatlan-nyilvántartásban 0 négyzetméter területű ingatlanok keletkeznek. Az államhatár-változás átvezetését követően ezeket célszerű összevonni a szomszédos, azonos jogállású (azonos tulajdonossal, vagyongazdálkodóval rendelkező) földterületekkel.

Az állami átvételi vizsgálat

Az államhatár változásával kapcsolatos munkarészeket először a megyei hivatalhoz kell vizsgálatra benyújtani. A megyei hivatal a bejelentés visszaigazolásában meghatározottak meglétét vizsgálja, és megfelelőség esetén a munkarészeket továbbítja az illetékes járási hivatalnak, amely lefolytatja az állami átvételi vizsgálatot a földügyi jogszabályok és a szakmai szabályzatok alapján. A záradékolással a

■ Változási vázrajz a Hernád változásáról

földmérési munka befejeződik, és megkezdődik az ingatlan-nyilvántartási eljárás.

Az ingatlan-nyilvántartási eljárás

Az ingatlan-nyilvántartási eljárás megindítása – az ingatlan-nyilvántartás egyik alapelve szerinti, ún. kérelemhez kötöttség értelmében – az ügyfél kérelmével vagy a hatóság megkeresésével történik.

Az államhatár változásának átvezetése esetében a kérelmet (megkeresést) a FÖMI nyújtja be az ingatlanügyi hatósághoz (a földhivatalhoz) a záradékolt munkarészekkel együtt. Az ingatlan-nyilvántartás ún. okirathoz kötött ségi elve értelmében az államhatár-változás átvezetésének alapja minden esetben a jogszabályban kihirdetett nemzetközi szerződés és a szintén jogszabályban kihirdetett határozomány. Az ingatlanügyi hatóság a kérelem és a hozzá tartozó záradékolt munkarészek alapján határozatban rendelkezik az államhatár változásával kapcsolatos, az ingatlanokat érintő változásokról. Az átadott területeket törli a nyilvántartásból, az átvett ingatlanokat bejegyzi a nyilvántartásba.

Az új ingatlanok további sorsáról, vagyonezelőiről, esetleges értékesítésükről a határozat jogerőre emelkedése után majd a Magyar

Állam képviseletében az MNV rendelkezik. A határfolyókon bekövetkezett változások során átvett ingatlanok általában a területileg illetékes vízügyi igazgatóságokhoz kerülnek vagyonkezelésbe.

Összefoglaló

Az első, de különösen a második világháborút követően hazánkban – de kijelenthetjük, hogy szinte valamennyi kommunista államrendű országban – az államhatár szinte tabunak számított. A politikai rendszer fenntartását célzó szabályok akadályozták, nehezítették nemcsak az államhatár átlépését, de még megközelítését is. Az államhatár megjelölése és felmérése, a határjelek mibenléte ismeretlen téma volt a társadalom túlnyomó többsége előtt.

A földmérő szakemberek korábban nem kaptak tájékoztatást sem a közép fokú, sem a felsőoktatásban az államhatárral kapcsolatos munkákról. A magyar jogszabályokban csak 1996-ban jelent meg az államhatárral kapcsolatos földmérési munka. Teljesen rendezetlen volt az államhatár kapcsolata az ingatlan-nyilvántartással. A változásvezetés esetleges, ad hoc jellegű volt.

Az elmúlt évtizedek változásai következté-

ben lecsökkent az államhatár elválasztó jellege, ugyanakkor felerősödött „külső birtokhatár” jellege és erősödött az összekötő szerepe. Szabadon megközelíthető és átjárhatóvá lett a megfelelően dokumentált és a természetben láthatóan megjelölt államhatár.

Felhasznált irodalom

Alkotmánytan. Szerk.: Kukorelli István. Bp., 2007.

Államtan. Az állam általános elmélete. Szerk.: Takács Péter. ELTE ÁJK, kézirat, 2005.

Boros Gizella: Ingatlan-nyilvántartási specialitások és a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004.

évi CXL. törvény (Ket.) összevetése. *Geodézia és Kartográfia*, 61. (2009) 4:24–29.

Inotai András: Nemzetközi jog. Előadásjegyzet, 1995.

Jellinek, Georg: Általános államtan. Bp., 1994.

Sallai János: Az államhatárok. Bp., 2004. (Változó világ sorozat 58. kötet)

Sallai János: A magyar–osztrák határ történetéről a XVIII. századtól napjainkig. *Soproni Szemle*, 50. (1996) 4:289–301.

Shaw, Malcolm N.: Nemzetközi jog. Bp., 2008.

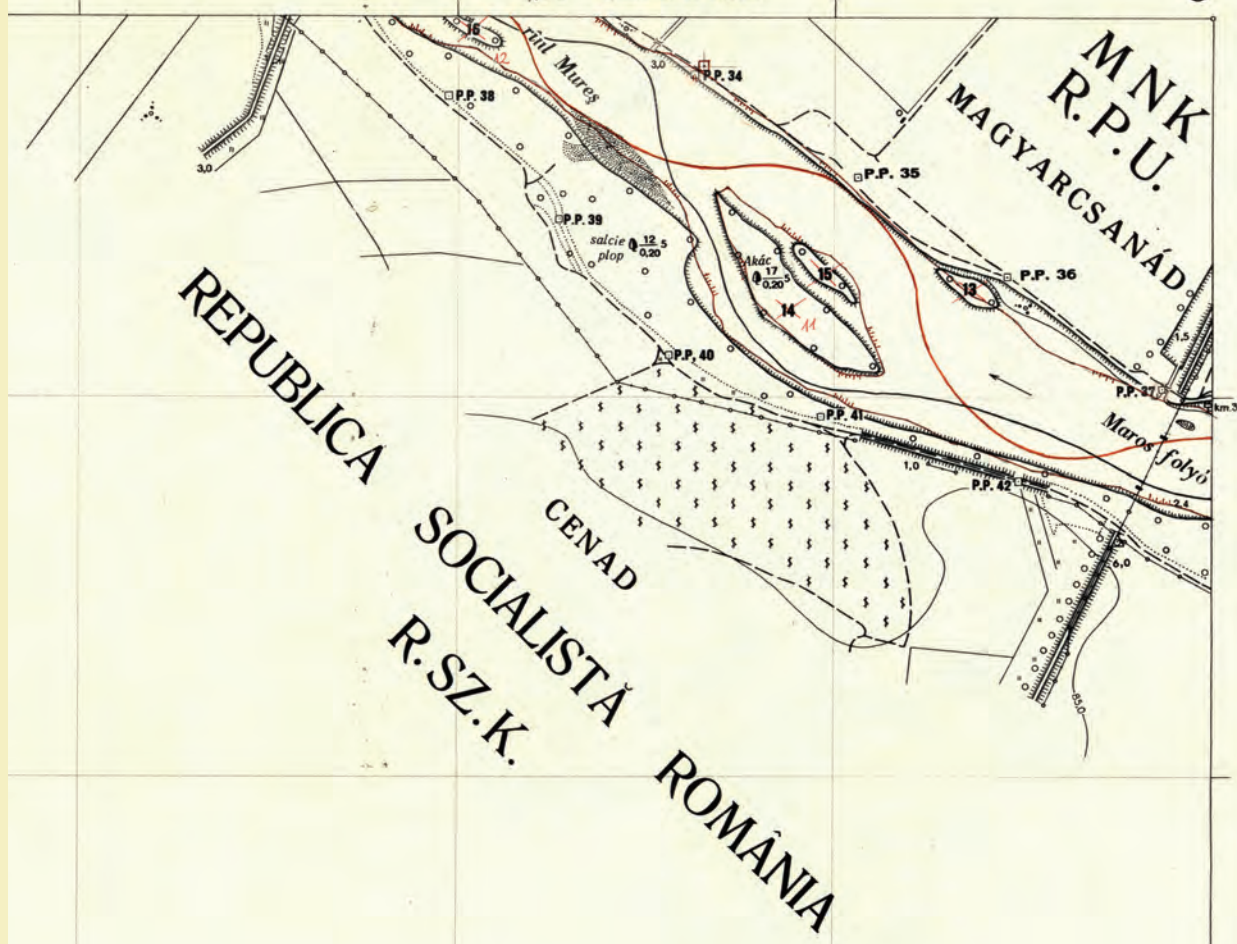
Szemesi Sándor: Az államterület és tartozékai, tengerjog, folyók. Előadásvázlat, Debreceni Egyetem, 2004.

- Az Ipoly, a Sajó és a Ronyva határfolyók vízgazdálkodási szabályozása miatt a Magyar Köztársaság és a Szlovák Köztársaság szerződést kötött Pozsonyban 1997. április 21-én az államhatár megváltoztatásáról. Ennek értelmében a felek kölcsönösen 24 393 négyzetméternyi államterületet cseréltek ki. A szabályozott határfolyók régi és új medre azonban összességében nem egyforma nagyságú államterületet választottak le, így a magyar félnek a IV. és a IV./1. számú határjelek között Tésa község külterületén 10 106 négyzetméter területet szárazulaton kellett átadnia a teljes kiegyenlítés miatt. A határvonal megváltozása miatt a IV. számú szakaszhatárkövet mintegy 100 méterrel kellett áthelyezni. A határjel súlya kb. 300 kg volt, így daru segítségével helyezték át a határjelet az új helyére.

„A“ SZAKASZ

9

■ A Maros folyó 1986. évi (fekete rajz) és 1996. évi (piros rajz) felmérésén jól látható a szigetek állami hovatartozásának változása

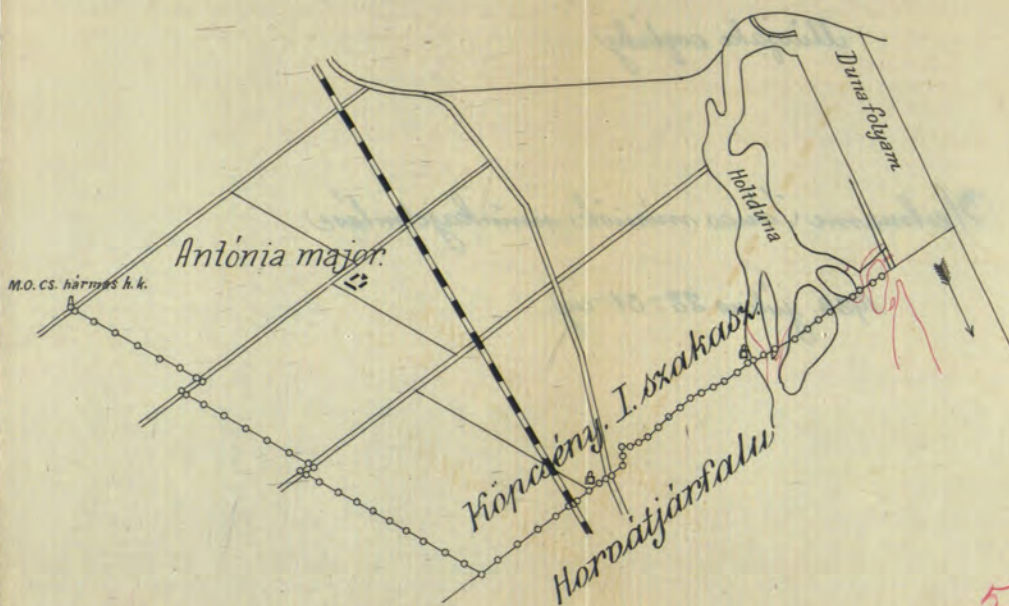

■ A Sajó határfolyó medrének folyamatos változása (fekete, kék és piros felszerkesztés). L. a képekhez Varga Norbert cikkét

ad 448 MO

Vázrajz a július havi munkajelentéshez.

Méretarány 1:25,000.

- Kitérve és fölülvizsgálva.
- Hataszeri térképi illetve katonai térképi állapot.
- Az utolsó fölvetel óta az áradások folytán beállott változások, à la vue berajzolva.

Július 22-től 31-éig a magyar-országi-csochlovák határhelyén és a Duna főága közé eső 5 km. hosszú szakaszon levertek 66 fakort. Ebből 6 db. főkört, 38 db. mellékört és 32 db. futókört jétöl.

Az 53. sz. köztől kezdődőleg a kövek az előirtnál mélyebbre vethetnek áradások, mel a talaj laza (kavics és homok keveréke) és áradás esetén a víz sodra könnyen kimoshatná a köveket.

Paraszalás alatt, egyelőre hatálytalan. megegyezés történt

Antóniamajor, 1922. július 31-én.

Heilmann János
mérnök

4482 1922 - 448.

ORSZÁGOS LEVÉLTÁR
K. szekció